

خاکو چید نہ کوہ
بنم حسین سید

آب آب کرمونیوں

بولی بارے دو پرائیاں باتاں نویاں کرینے

پہلی: مغلان ویلے گجرات لاگے کنجاہ وچ اک وڈے عالم سن مولوی غنیمت۔
 فارسی شاعر آہے فارسی کتاباں لکھیاں۔ ناں کمایا۔ فارسی وچ بحر ایڈا کھل گیا جو عام
 گل بات وی فارسی کرن لگ سئے۔ مجال اے جے بھل ^{مھلیکھے} وی پنجابی حرف
 مونہوں کڈھ جاوٹ۔ لوکاں سو ^{ٹھیکھن} کرنے پر مولوی ہوراں نہ تھڑکٹا۔ اک دن
 کیسہ ہو یا مولوی ہوریں آپ دھیانے بیٹھے فارسی شعر پئے بولدے سن۔ اک
 دھموڑی تھمتی وچ جاوڑی۔ دھموڑی لڑی تے مولوی ہوراں ابھڑاوہے تھمتی تے
 ہتھ مار کے آکھیا ”او تیری ماں نوں“ (جیہڑے بزرگ گاہل مندے توں سنگدے
 نہیں اوہ آہندے نہیں مولوی ہوراں ”ہائے او بے بے“ آکھیا سی) مولوی ہوراں
 جو وی آکھیا اوہ فارسی نہ آہی۔ سو شاگردندے گئے تے پنڈ والیاں نوں دسیو نہیں
 ہی مولوی ہوریں بول پئے جے۔

دوجی: مغلان ویلے اک پینڈو گھبرو شاہی لشکر وچ بھرتی آہا۔ اک لڑائی وچ
 بھٹڑا ہویا۔ تریسہ نال مرن ہاکا ہو گیا۔ آپنا گراں نیڑے ہاس۔ گھوڑا بھیندا وڑیا
 تے فارسی وچ پانی منگیوس۔ اکھے آب! آب!! لوکاں بتھیرے ٹوے لائے۔ مڑ
 مڑ ہکھیو نہیں پتر کیسہ چاہیدا ای۔ اوہ اکو آب آب کری گیا تے پورا ہو گیا۔ پچھوں
 کسے مولوی غنیمت پنڈ والیاں نوں دسیا ہی آب پانی نوں آہندے نہیں۔ جے تیس
 فارسی پڑھے ہوندے تے اج تہاڈا لشکری پتر تسانہ مردا۔ ہن اک تے پتر و نجائیو
 جے تے دو جے تیار ہو جاؤ باتشاہ چچھ کرنی اے ہی میرے لشکری نوں پانی کیوں نہیں
 جے دتا۔ بات انج وی مک سکدی آہی جو پنڈ والیاں جھٹ مولوی غنیمت کولوں
 فارسی سکھ لئی۔ باتشاہ وی اوہناں نوں معاف چا کیتا تے اگوں پنڈا کوئی لشکری پتر
 تساوی نہ مویا۔ پر بات مکی انج ہی لشکری دی ماں نوں جد آب دا مطلب پتہ لگاتاں
 اوہ پئی۔

جے میں جاناں منگیں پانی بھر مھ دیاں پیالے
 آب آب کر مونیوں پڑا فارسیاں گھر گالے
 باتاں چتر ہوندیاں نہیں۔ سدا ادھوریاں۔ آپٹے اندروں نت کھپے ہنیاں
 وکھال دیاں نہیں۔ تے کھپے ہوندے نہیں چچھاں۔ پہلی بات مچھدی اے: جے مولوی
 غنیمت ہو ریں پنجابی حرف ای مونسوں نہیں سن کڈ حدے تاں اوہ کھیاں کولوں کم
 کیویں لیندے سن۔ گھر والی نال گل کیویں کریندے سن آہنڈ گوانڈھ نال واہ ورتن
 کیویں کریندے سن۔ دو جی بات مچھدی اے: جے سپاہی پتر پانی باجھ پیا مردا ہا تاں
 اوہ آپ کے کھوہ کھالے تے کیوں نہ جا ڈگا۔ پنڈ والیاں وچ کھلوتا آب آب کیوں
 کوکدا رہیا۔

جواب کیس ہو سکدے نہیں۔ جیویں ایسہ: گھر والی نوں تے مولوی ہو ریں
 سینت نال انی سمجھا لیندے آہن۔ تے لوکاں نال اوہ گل کریندے آہن شاگرداں
 راہیں۔ شاگرد سمجھو پڑھ لکھ کے مولوی ہو ریں دے وچولے تھی گئے آہن۔
 جیویں آپ مولوی ہو ریں پڑھ لکھ کے مغلاں دے وچولے تھی گئے آہن۔

دو جی بات دا جواب وی اک تے ایسہ ہو سکدا اے: سپاہی چھو ہر دے گراں
 وچ کھوہ کھالے تے آہا ای کوئی نہ۔ کھیاں کوہاں توں ترمتاں چوہے تھیں پانی بھر
 کے آندیاں آہیاں۔ جے پنڈ وچ کھوہ ہوندے یاں نالوں دریا لنگھدے تاں پنڈ
 دے پتر لشکراں وچ بھرتی کاہنوں ہوندے۔ پر اک جواب ایسہ وی اے جو مولوی
 غنیمت ہو ریں کنجاہ دیاں عاماں لوکاں نال ملنا نہیں سن چاہوندے۔ اوہناں کولوں
 وکھ ہووٹا چاہوندے سن۔ تاریخ والے دسدے نہیں جو غنیمت دے پو دا کنجاہ وچ
 فتوا چلدا سی تے آپ غنیمت ہو ریں لہور دے مغل گورنر مکرم خاں دے کول بہن
 والیاں وچوں سن۔ فارسی اوہنیں دینیں لوکاں کولوں دکھرے ہوون دا نشان آہی۔
 مولوی ہو ریں رلنا چاہوندے سن مغل حاکم نال تے فارسی تدوں مغل حاکم نال
 جڑن دا نشان آہی۔ سواک اک فارسی فقرے وچ مولوی ہو ریں نوں دوہرا نشہ
 ہوندا سی۔ لوکاں کولوں دوری داتے حاکم دی نیڑ دا۔ سپاہی پتر وی ایسے دوہرے
 نشے دا عملی سی۔ پانی تے اوہنوں چاہیدا ای نہیں سی۔ اوہ تاں آیا ہا اپنی جھوک
 دیاں لوکاں نوں دسن بی ویکھو میں تساں نمائیاں توں کیڈا دوریڈا ہاں تے پشاکاں

والیاں سائیاں توں- کیڈا نیڑے- ایسہ اے میری نویں کمائی ہستی- میرے لئی پانی
آب ہو گیا اے- میں اوہنوں مڑ پانی آکھ کے اپنی نویں کمائی ہستی و نجا دیواں-
(آب فارسی وچ عزت نوں وی آکھدے نیں)

باتاں بندیاں روز واپری وچوں نیں پر بندیاں تاں نیں جد روز واپری وچ
کوئی زکا موٹا وادھا گھاٹا کر دتا جاوے- پہلی بات بی اے وادھے نال- دھموڑی دا
وادھا-

ترکاں مغلاں ویلے شہراں گراواں وچ نکلے موٹے مولوی غنیمت عام سن-
رس پڑھاوندے سن تے باتشاہ دے نال دا خطبہ پڑھدے سن- نکیاں نوں وظيفے
لبھنے- موٹیاں نوں جگیراں وی جڑ جائیاں- لوکاں اوہناں دے وکھریوں کولوں
رکھنا وی پریرکنا وی- نال خدمت خاطر وی چنگی کرنی بی پلو اتلیاں نال گل کرن
جوگا اوہناں دی سمجھن جوگا وسیلہ تے کول ہے- ایسہ تاں روز ای ہوندا ہونا اے
بی مولوی ہو ریں آئے نیں- درس پڑھائیو نیں- شاگرداں نال فارسی بولیو نیں-
کوئی اپنے ورگا آیا اے تے اوہدے نال فارسی شعر و ناند را کیتو نیں- کسے ہمارا
کوئی لوڑ دی گل اپنی بولی وچ آکھ وی دتی اے تے ولدا فارسی وچ ای آیا اے-
پر اہج ایس روز ورتی وچ دھموڑی دا وادھا ہو گیا اے- دھموڑی نے مولوی
ہوراں کولوں فارسی چھڈائی اے تے بات بن کھلوتی اے-

خبرے ایسہ لوکاں دی رکھج کھور ای اے جیہڑی دھموڑی بن کے مولوی
ہوراں دی تمہتی وچ جاوڑی اے- پر نہیں- رکھج کھور دیاں دھموڑیاں ایڈیاں
سیائیاں تے باریک نہیں ہوندیاں- ایسہ دھموڑی لوک سرت دی سکھائی جا پدی
اے-

دوجی بات بی گھانے نال- وچولے دا گھاٹا-

ایسہ تاں روز ای ہوندا ہونا اے بی لشکری فارسی کڑکدے چانگردے پنڈ
وچ آوڑے نیں- لوک ڈور بھور کھلوتے نیں- کوئی مولوی غنیمت جھٹ اگیرے
ہو کے لوکاں نوں دسدا اے بی ایسہ باتشاہی لشکری نیں فلائی فلائی شے پئے
منگدے جے ترت حاضر کرو- پر اہج اوہدروں سپاہی پتر آب آب کریندا گراں
وڑیا اے- ایہدروں لوکاں فارسی سمجھاون والا وچولا وچوں چک دتا اے- خبرے

اوہناں آپنے مولوی غنیمت دی تھمتی وچ دھموڑی واڑ دتی اے کہ کیہ۔ سپاہی
 دی گل دا ترجمہ ہو نہیں سکیا تے اوہ تریہایا ای مر گیا اے۔ لوک سرت روز
 ورتتی وچ دادھے گھانے کر کے اوہدی کھیڈ بنا دیندی اے۔ ایہو کھیڈ لوک کلا
 اے۔ لوک سرت ایس کھیڈنوں جمدی وی اے تے ایہدی جائی وی اے۔ ایسے
 راہیں نسر دی مولدی اے۔ ایسے راہیں آپے آپ نوں سنبانندی پر کھدی اے۔

مڈھ قدیم توں حاکماں حاکمی کرن واسے لوکاں کولوں نو۔ کلیاں ہوون ضروری
 سمجھیا۔ حاکم لوکاں نوں دسدے آہن جو اسیں ہو رجون آں تیس ہو رجون۔
 تساں مٹی دے بنے ہوئے او اسان جن سورج دی اولاد آں۔ رب دے پر چھاویں
 آں۔ سانوں حق اے تہاڈی کمائی کھوہ کھڑیے۔ سگوں تہاڈا فرض اے بی جو کجھ
 اگاؤ بناؤ اوہدے وچوں آپنے جیون جوگا تھوڑا باہلا رکھ کے رہندا ساڈے کول جمع
 کراؤ۔ ایسہ قدرت دا ورتارا ہے۔ لوکاں دی کمائی پہلوں تے دھگانے کھسرتی
 گئی۔ مگروں ایس دھگان نوں ڈھڈوں منوان واسے قدرت دا ورتارا آکھ کے لاگو
 کر دتا گیا۔ حاکماں اپنی رہتل ورتن باٹا مہاندرا سبھ اچھیا لوکاں کولوں دکھرایا۔
 ایسہ دکھراپ شان اے۔ ٹوہر۔ قدرت دی دین۔

جتنا عام مخلوق کولوں حاکم دکھرا ہویا۔ اتنی اوہدی شان ودھی۔ جدن لوکاں
 ایس دکھراپ ایس شان نوں وڈیائی من لیا گن سمجھ لیا تاں اوہ ایہدے اگے نیون
 نوں ایہنوں پوجن نوں وی گن تے وڈیائی سمجھن لگ پئے۔ کھٹیا وٹیا تاں اگے ای
 شان والے نوں دے بیٹھے سن ہن دین ایمان وی اوہدے ناویں لاون تے راضی
 تھی گئے۔ ہولی ہولی بھل گئے جو ایسہ شان ساڈی تے حاکم دی رہت وچ ایسہ
 فرق ساڈی محنت صدقہ ای ہے۔ اوہ شان نوں حاکم دا جماندرو حسن منہ لگ
 پئے۔ ایہنوں بندیائی دی ٹیسی سمجھن لگ پئے۔ اوہناں دلاں وچ ایس حسن دی
 تانگھ دھکھائی تے ایہدے وچھوڑے دا دکھ پالیا حاکم نے شان دے تاں تے اپنا
 دھرو منوایا تے پوجایا۔

آپنی لوڑوں ودھ آن وست اُپجاون لئی خلقت نوں کم تے لاونا وت خلقت
 دی ایس ہڈ پیہویوں وادھو کمائی نوں پورے ہے نال چاکھڑنا تے آپنے سکھال لئی
 ورتنا سانجھ ہونڈیاں نہیں ہو سکدا۔ جے شکاری دا شکار نال بھائی چارا ہووے تاں

اوہ شکار کیویں مارے۔ دھرو کماون والے نوں آپنے شکار نوں دلوں دور کرنا پوندا
 اے۔ وار کرنوں پہلاں دل وچوں بندیائی والی نرمی تے ہرکھ کڈھنا پوندا اے۔
 حاکماں مالکاں لئی ضروری اے جو اوہ کیاں کامیاں نوں آپنے ورگا بندہ نہ سمجھن۔
 جتنی دوری ہو سی او تنا کم کڈھن سکھالا ہو سی۔ ایسے دوری دا ناں شان اے۔ یاں
 آکھو شان پریوا اے ایس دوری دا۔ کیونجو ایسے تنگم ننگی نہیں کھلو سکدی۔ کدیں
 اوکھے ویلے ایسوں بھرپی تے سانجھ دا بانا وی بناوٹا پے جاندا اے۔ پر شان ایہدا
 قدرتی پریوا اے۔ ایسے پریوا دوری نوں دوری ای بناوٹا کھاوندا اے۔ شان دے
 پریوے وچ بھی دوری حاکم دا ہتھیار نہیں جا پدی دہیل دی لوڑ بن جاندی اے۔
 حاکم مالک کی کالمے نوں آکھدا اے ویکھ میں کیڈا اچرج کیڈا نو۔ کلا اچیرا تے چنگیرا
 ہاں کوئی جوڑ ہے میرے حُسن گن تے وڈیائی دا۔ مینوں پوج۔ پوجن دوری نوں
 مانن ہے۔ دوری مانیاں توں مینڈے نیڑے ہو سکنا ایس۔ مینڈیاں صفتاں دا لشکارا
 گھن سکنا ایس۔ تینڈی مینڈی نکھیرا ای ساڈی دونہاں دی ہوندا اے۔ میں پوجن
 جوگ ہاں توں پوجن ہار ہیں۔ ایہو ساڈا قدرتی سانگا اے۔ ایہو رب دی رضا
 اے۔ قدرت دا ویہار اے۔

حاکم دا بہن کھلوون کھاون کھیڈن سبھ شان وکھالا اے۔ اوہدے کپڑے
 دھپ پالے دا سمیانہ نہیں اوہدے درجے دا نشان نہیں۔ اوہدی بولی بولی نہیں
 اوہدے لفظ لفظ نہیں ہو کائیں اوہدے رتے دا۔ ایسے خلقت توں اوہدی دوری
 کچھ دکھاندے نہیں۔ ایہناں لفظاں وچ معنی کوئی نہیں۔ ایسے لفظ اوہ منتر نہیں
 جیہڑے حاکم نوں حاکی تے دہیل نوں دہیلی دا پک کریندے نہیں۔ جیہناں راہیں
 حاکم اپنے پوجن جوگ ہوون نوں دہیل آپنے پوجن ہار ہوون نوں ماندا تے مندا
 ہے۔

ترکاں مغلاں توں پہلاں اتھاویاں حاکماں نوں لوک بولی توں دکھریاں رہن
 لئی اک درباری بولی گھڑاونی پئی سی۔ ترکاں مغلاں نوں ایسے کھپل نہ کرنی پئی اوہ
 جتھوں آئے سن او تھے فارسی باتشاہی بولی آہی۔ اوہناں اتھے اوہا چلا دتی۔ فارسی
 چلی تے سینکڑے ورھے لوک بولی توں لوک رہل توں دکھرن دا منتر بنی رہی۔
 باتشاہی ورتارے نال رسیواں فارسی پڑھیاں بولیاں ای ظاہر ہوئا۔ سو لشکریاں

لاکڑیاں لاگیاں بل لاکے فارسی نوں موندہ مارنا۔ فارسی لفظ پوجن جوگ ہو گئے۔
 فارسی لکھتاں سوہن کج دیاں کھاناں بن گیناں۔ جس چاہو نا ایہناں کھاناں وچ ہتھ
 گھٹاتے امیر تھی ویٹا۔ گھوڑے جوڑے محل ماڑیاں تاں منگیاں آہیاں فارسی
 نور سستا آہا۔ جیہنوں دیسی وسیب دی مٹی رڑکئی اوس جھٹ فارسی نور وچ نہا کے
 نوری تھی ویٹا۔ عالماں دی علمائی تے شاعراں دی شاعری لوک بولی توں دوری دے
 گزناں میچی جاوَن لگ پئی۔ جتنی کے عالم شاعر دی لکھت خلقت دی پتھوں پریرے
 ہوئی اوتنی اوہدی آور ہوئی۔ جتنا کے لوک بولی نوں زندنا تجنا اوتنا ای اوس گھڑ
 ملوک تے سیاٹا اکھوانا۔ ایس پاروں خلقت وچ وی اپنے آپ نوں زندن ردن دا
 اپنے آپ نوں کوڑا کو جھانکھن دا رواج پیا۔ بندہ آپ اپنے اندر حاکم دا وچولا
 بن کے بہن لگ پیا۔ اپنے آپ نوں جتی بیٹھ رکھن لگ پیا۔ آپ اپنے اندرون
 وچ غیر ہو بیٹھا۔ اپنے ہون توں آپ انکاری تھی گیا۔ اوہ ان ڈٹھیاں پر دیاں
 نوں دلوں دیس من لگ پاتے دیس واسا اوہنوں میہنا ہو گیا۔ امہ آپ وچھوڑا
 آپ ویر تاں ای مک سکدا سی جے اپنے اصلے دابی ای مار دتا جاوے۔ اپنے
 دوالیوں پچھو کڑوں سیریا ہر رنگ کٹ کے حاکم دی رہل دا رنگ چاڑھ رتا
 جاوے۔ امہ ہوتے جاندا سی پر ادھ وچدھ۔ پورا نہیں سی ہوندا۔ کے ویلے کوئی
 دھوڑی تھمتی وچ وڑ جانی تے بنی بناتی گل ویر ان ہو جُلنی۔

سو لوک وچھوڑے تے لوک ویر جدوں بندے دے اندر گھر کیتا تاں امہ
 آپ وچھوڑا تے آپ ویر بنیا۔ حاکماں وی بولی سکھ ورت کے لوک بولی نوں چھڈ
 کے بندے آپ وچھوڑا پالیا۔ اپنے پچھے تے دوالے نال سانجھ دابی اپنے اندرون
 ماریا۔ اپنی بندیاں دی وت مکائی۔ اپنے ست نوں مولن نہ دتاتے ایس آپ
 دھڑو دا سواد گھدا۔ امہ سواد وی عجیب بے سوادا ہا۔ ایہدے نال بندے
 اندرون سدا ترہایا رہنا۔ پر ایس ترہہ دانہ اجیہا ہا بنی بندے ترہایاں مرجانا پر
 پانی نوں آب آکھنوں نہ مڑنا۔

بندے دا آپا ہے کیہ۔ رُکھ دا آپا مٹی پانی واء تے ڈھپ دا سانگا اے۔
 امہ نہیں بنی اکو واریں امہ سانگا جڑیا تے رُکھ بن گیا۔ پلوپل امہ سانگا نویں
 سریوں جڑدا اے تاں رُکھ دی ہستی رہندی اے۔ بندے دا آپا وی اوہدے

دوالے وسیندیاں دی سا بھھی پڈ ورتی دا اک رنگ ہے۔ بندہ ناں ہے ان گنت
 بندھاں دے اک اُنٹی وچ اُنٹھن دا۔ ایہہ اُنٹی د۔ نہہ راتیں پئی اُنٹیدی اے۔ ہر
 پل ہر ساہ۔ کوئی اک بندہ ایس اُنٹی دا لیکھا نہیں کر سکا۔ کیونجو ایہدے اندر
 بھوئیں انبر دے جمن توں اگدوں دی آد جگاد توں ہُن تائیں دی پوری وار پئی
 کھینڈی اے۔ تے آونیاں جگاں دے نقشے وی ایہدے وچ پئے اُنٹیدے نہیں۔
 ایسے کر کے سیائیاں آکھیا ہی جیس اپنے آپ نوں جاتا اوس رب سجاتا۔ کوئی جان
 نہیں سکا پر جانن دا اپرا لا ای جیون اے۔ اندر وسدیاں بندھاں نوں چت
 چیتے وچ جگاؤن تے آہراں وچ نبھاؤن ای جیون اے۔ نرا جانن نہیں مائٹن۔ جان
 کوئی سکا اے کہ نہیں مان ہر کوئی سکا اے۔ ایہو مائٹن پریت اے جگ دا مول
 اے۔

بندے اندر وسدے ان گنت سانگے بولی راہیں اوہدے اندر چٹے نہیں۔ بولی
 ایہناں سانگیاں دی جی جانی اے تے ایہہ سانگے بولی دے کھڑ کھڈائے نہیں۔
 بولی چھڑی لفظ بولی نہیں ہوندی۔ بولی دات اے سیر۔ تے ہر وکھالی سیر اے۔
 سو بولی دے پساں دا کوئی اوڑک نہیں۔ لفظ بولی ایس پاروں پردھان ہے جو اوہ
 سیراں نوں لفظیں اُتار کے سانبھدی اے، 'ژن جوگا کریندی اے۔ اوہناں نوں
 نت پسر ویں سکت دیندی اے۔ لفظ کے اک مطلب نال بدھے نہیں رہندے۔
 بندیاں اندر وسدے بندھ لفظاں وچ رنت نوپاں سیراں پئے بھریندے نہیں۔
 ایران دے کے گراں وچ آب آکھ کے بندہ پانی ای منگدا ہا۔ پر جتے لشکر دا پنجابی
 سپاہی اپنے گراں وچ آب آکھ کے پانی نہیں پیا منگدا۔ اوہ اپنے میل وچوں نکل
 کے حاکم میل وچ وڑنا چاہوند اے۔ حاکم میل دا جیون جیون لئی خلقت وچوں مر
 نکلنا چاہوند اے۔

ترک مغل باتشاہی دیاں لاگیاں لئی منصب داراں اہلکاراں تے لشکریاں لئی
 سرداراں تے چودھریاں لئی باتشاہی بولی ٹوہر دا نشان آہی۔ خلقت توں کمی کمیریاں
 توں نکھیرے دا وسیلہ آہی۔ خلقت وچ باتشاہی بولی دی منسج ایس نکھیرے دی
 منسج آہی۔ کالمے میل دے لوک جدوں باتشاہی بولی دیاں لفظاں نوں اپناوندے
 سن تاں سمجھو اوہ باتشاہی ٹوہر نوں سلامی دیندے سن۔ بندیاں دے درجیوں لہر

نوں ست بسم اللہ آکھدے سن۔ آپنے ورگیاں توں آپنے آپ توں دوری قبولدے
 سن۔ جد لوک لفظ ورتوں وچوں کڈھجے تے باتشاہی لفظاں اوہناں دی تھاں ملی تاں
 لوکاں لئی آپنے اندر وسندیاں بندھاں دا سجاٹن تے ماٹن اوکھیرا تھی گیا۔ اوہناں
 دی اک دو بے نال آپنے آپ نال جڑت پوئی تھی گئی۔ اوہناں دی ہستی پتلی تے
 سوڑی ہو گئی۔ اوہناں نوں ڈرتے بے وساہی دے پرچھاویں ہمبرٹ گئے جیہناں نوں
 مکیلن لئی ہر دم لوبھ دی ڈھوئی دینی پوندی آہی۔ پر لوبھ ڈرتے بے وساہی نوں
 گھناوندانہیں سگوں ودھاوندا اے۔ حاکیاں مالکاں لوکاں نوں اپنی ٹوہرا گے
 نیونداں ویکھ کے سکھ دا ساہ لینا تے ہنڈنا۔ ایسہ نہ سوچنا ہی جیہڑے اج ساڈے
 اگے نیوندے نیں اوہ بھلکے کے ہور اگے وی ایڈے ای سکھالے نیوں سکدے
 نیں۔ جیہڑے آپنے اندر وسدے بندھاں نوں سجاٹنوں رہ گئے، اک دو بے نال
 سانجھ ماٹنوں رہ گئے، اوہناں کول پر تہن جوگا گلہ نہیں ہوندا۔ کوئی ساک سانگا
 اوہناں دے اندر اجیہا نہیں بولدا جیہنوں چھڈن اوکھا ہووے، جس توں سروارن
 سوکھیرا ہووے۔ پر سارے نیوندے وی نہیں۔ یاں آکھو سارے پورے نہیں
 نیوندے تے کیس نیوندے وی اصلوں نہیں نیوندے۔ سو جتھاں خلقت نے باتشاہی
 ٹوہرنوں پوجیا اتھاں خلقت وچوں ای باتشاہی ٹوہرا گے ویرن دی ریت وی اٹھی۔
 جد لوکاں دے آپنے جے جائے پڑھ لکھ کے مولوی غنیمت تھی گئے یاں لشکراں وچ
 بھرتی ہو کے آب آب کرن لگ پئے تہ تمہتیاں وچ وڑن لئی دھموڑیاں دی
 سکھلائی ہوئی۔ تے پتراں نوں مارن لئی ماواں بولیاں گھڑیاں۔ سٹھاں پھٹکاں تے
 ٹوکاں چلیاں۔ باتاں تے اکھان بٹے تے پیڑھیو پیڑھی رُے۔ لوک شاعری خلقت
 نوں سنبھالیاتے خلقت لوک شاعری نوں۔

فریدا خاک نہ زندیے خاکو جیڈ نہ کوہ

جیوندیاں پیراں تلے مویاں اُپر ہوہ

”خاک“ باتشاہی بولی وچ مٹی سی۔ باتشاہی سوچ وچ مٹی نہ ہوون دا نشان
 اے۔ مٹیوں نکھرن ای ہوون اے۔ جتنا کوئی مٹیوں اچیرا اے اوتنا ای اوہ ہے۔
 جتنی کے دی رہت بہت اچیری اے اوتنی ای اوس دی ہستی اے۔ اچیرے ہوون
 واسے مالک حاکم چن سورج دی اولاد بندے سن۔ ہاتھی دی سواری کردے سن۔

تے اچیاں کوٹاں وچ رہندے سن۔ مٹی توں مکھیر اصل وچ مٹی لڑیاں توں نکھیر مٹی جیہڑے مٹی وچوں ان اگاوندے دستاں گھڑندے تے اُسار اُسرندے آہے۔ جیہناں دی کیتی دے سرتے مالکیاں باتشاہیاں کھلوندیاں آہیاں۔ فرید مٹی لڑیاں ولوں بولیا اے۔ یاں آکھو فرید وچ مٹی لڑے بولے میں تے مٹی دی پچھان کراوندے میں ہی مٹی ای ہستی اے۔ ایسہ بیٹھ ہے تاں پیر کھلوتے میں ایہدے وچوں ایہدے آسے تے جیا جوون جمدی اے تے مڑ مر کے ایہدے ہٹھیاں ایہدے اندر آوندی اے۔ حاکم مالک لئی پیراں بیٹھ ہوون گھٹیا ہوون دا نشان اے۔ فرید ”پیراں بیٹھ“ دے باتشاہی مطلب نوں اُٹاوند اے۔ مٹی جیوں نوں سہار دی تے موت نوں بکھدی اے تے موئے نوں مڑ جواندی اے۔ مٹی مرن جیوں دا گھراے مٹی جیوں دا گیر پئی گیر دی اے تے آپ وچ پئی گزردی اے۔ مٹی جیڈتے کوئی ہے ای نہیں۔ سو مٹیوں نکھرن مٹی نوں زندن شان نہیں گمان اے۔ باتشاہی بولی وچ خاک نہ ہوون سی۔ جیہڑے ہستی والیاں بھانے انہوئے سن اوہ ”خاک“ سن۔ فرید نے لوک بولی دی مٹی وچ گڈ کے ”خاک“ دی انہوند نوں ہوند بنا دتا۔ خاک نوں لوک بولی وچ گڈیوس خاکو آکھ کے۔ ”و“ یاں ”ے“ کے لفظ اگے جوڑے جاندے میں اوہنوں جیوندی جاگدی ہستی بناون لئی تے اوس نال آپہنت کرن لئی۔ فرید خاک نوں پندھ کرایا اے باتشاہی بولیوں لوک بولی تائیں تے ایس پندھ نے خاک نوں خاکو کر کے اوہدا آپا وٹا دتا اے۔ ہن ایسہ بے پرانی نہیں رہی جیوں پئی اے۔ بیٹھ دی رہندی اے تے اُپر وی ہو بہندی اے۔

لوک شاعراں لوک بولی دی راکھی کرن لئی باتشاہی بولی دے ہتھیار کھوہے تے اوہناں نال ای باتشاہی بولی دے ہلے ٹھلے۔

برہا برہا آکھئے برہا توں سلطان

رجت تن برہا نہ اُچکے سو تن جاں مسان

فرید ویلے دلی دے باتشاہ سلطان اکھواندے سن۔ دوہڑیوں باہر ”سلطان“ دی باتشاہی اے۔ رعیت لئی ایسہ ناں ای حکم اے۔ ایس ناں نال ویہار چلدا اے۔ ایسہ ناں میستاں تے چونتریاں وچ وجد اے۔ ہر دم خلقت دے سرتے سوار اے خلقت ایسے ناں توں دہلدی اے تے ایسے دی دہائی دیندی اے۔ دوہڑے دے اندر

فرید نے سلطان دی حاکی مکا دتی اے۔ سلطان دانان چھیک کے برہا دانان جیسا اے
 برہا نون چتاریا اے۔ لفظ سلطان نون تختوں لاہیا اے ”برہا“ دے جاپ نے برہا دی
 دہائی نے نالے ”تون“ نے۔ تون آکھن نال برہا جیوندی جاگدی حاضر ہستی تھی گیا
 اے۔ تے اوہنے ”سلطان“ دا رعب مار دتا اے۔ رہندا کم ”مسان“ نے کر دتا
 اے۔ اک پاسے برہا سلطان دی تھاویں بہہ گیا اے تے دوجے پاسے دوہڑے دے
 پر بندھ نے ”سلطان“ نون نرڑ کے مسان سانواں کر دتا اے۔ نرڑ کے کاہنوں سلطان
 تے مسان دی جوڑی تے رنج پھی اے جیوں قدرت دی بتائی ہووے۔ (ایسہ ڈھو
 ڈھکا ون وچ لفظ جان وچولا بنیا اے)۔

برہا تا نگھ ہے۔ دوجے نال ملن دی آپشت کرن دی رسک۔ اوہو اندروں پاہروں
 بسندھاں دی بھال، بسندھ ماٹن دی تا نگھ۔ سلطان زر زور دے سرتے جیہدے نال
 چاہوے میل کر سکا اے۔ پر ایسہ میل ملن نہیں ہوندا ملن ہوندا اے۔ تے ملن
 نال تا نگھ مک جاندی اے۔ ملن والا وی مک جاندا اے۔ اوہا تن مسان تھی ویندا
 اے۔ یاں آکھو تا نگھ مک کے لوبھ دی جون وٹا لندی اے تے لوبھ دا بھوت تن دی
 مسان وچ نت پیا بھو اٹیاں کھاندا اے۔ فرید دی تا نگھ تاں جیوندی اے جے مل تون
 بچے۔ پر سلطان دی سلطانی وچ رہ کے مل تون کیوں کوئی بچ سکا اے۔ سلطانی تاں
 ہے ای مل ورتارا۔ سو فرید دی تا نگھ جیوندی اے جے سلطاناں دی سلطانی مکا کے
 آپ سلطان ہوونجے۔ مل ورتارے دی تھاں تا نگھ ورتارا ٹرے۔ ہر تن وچ برہانت
 جے نت نسرے۔ فرید دا برہا سد اوچھوڑا اے تے سد ا میل وی۔

اک گویڑ موجب پہلی سطرانج اے:

برہا برہا آکھئے برہا تون سلطان

برہا دے دو معنے نیں (ہور وی ہوسن) اک رسا کھو ہوں پانی کڈھن والا تے
 دو جا کھال کھو ہوں پانی آڈاں کیا ریاں ول کھرن والا۔ دونہاں معنیوں پچھے خبرے
 ”بار“ یاں ”وار“ ای اے پانی واسطے پرانا لفظ جیہڑا ”ورھن“ وچ اے۔ جیہڑا
 ”سرور“ راہیں وگدا پانی ہو گیا تے ”واں“ بن کے کھوہاں وچ جاوڑیا تے او تھوں برہا
 راہیں نکل کے دوہڑے وچ آگیا۔ ہو سکا اے اتھے بولی سیانے سانوں پھڑ بہن۔ چلو
 ایں بولی سیانیاں نون ایس لفظ دے مذہ بہا کے ”برہا“ راہیں دوہڑے دے اندر بھٹلنے

رسانا کھو ہوں پانی ای نہیں کڈھدا اُج دے پورے گیر وچ رے دی لوڑ
 اے۔ جھاڑ دی سانجھ وی تے پشواں دی سانجھ وی۔ فصل دی ونڈ وی حد بنے دی ونڈ
 وی تے ماٹے دی کنکوت وی۔ سو برہا رسا ہووے یاں کھالا وسیب دے مڈھ دی رمز
 اے۔

وسیب پانی لاون جوڑن بنھن توں تردا اے تے مہجن ونڈن تے مکدا اے۔
 ”برہا“ ویسی آہراں دے ایس گیر دی رمز بن کے ”سلطان“ نوں نکری اے۔ کیونجو
 سلطانی وی آہراں دے ایس گیر برہا کھلوندی اے۔ فرید برہا نوں برہا آکھدا اے۔
 (نرا آپ نہیں آکھدا ”کھیے“ راہیں پوری سنگت نال رل کے آکھدا اے) برہا ای
 پانی لاوندا اے تے برہا ای جوڑدا سا بھدا اے۔ برہا ای اُجیندا اے تے برہا ای
 ونڈیندا ورتیندا اے۔ برہوں باجھ وسیب دا گیر نہیں گڑ سکدا۔ پر برہوں دی کیتی
 سلطانی دے نرے وچ آکے مل تھی ویندی اے برہوں دا الٹ اوہدی ویرن۔ سو
 فرید دی سنگت دوہڑے وچ سلطان نوں تختوں تاجوں وانجھ کے وسیب دی مہار برہا ہتھ
 دیندی اے۔ جیہدے ہتھ کار اوہدے ہتھ مہار۔

پر ایسہ کم تھیا وڈی اٹکل نال اے سبج سبھا نہیں تھی گیا۔

دوجی سطر وچ ”اُجے“ سبج سبھا ای آیا جا پدا اے۔ پر دوہڑے دا رمز پر بندھ
 ایسے لفظ ہتھ اے۔ رمزاں دا گیر دوہرا اے۔ پہلے گیرے سلطانی دا جوڑ مخلوق دے
 اُج آہر نال جڑدا اے۔ سلطانی دی اصل نینہ ایسا اُج آہر ہے۔ پر ایس اُج آہر دی
 اپنی نینہ کیہڑی اے۔ ایسہ نارا دوہرے گیرے وچ ہوندا اے۔ اُج آہر برہوں برہ
 اے۔ سگوں مڈھوں ہے ای برہا (برہا برہا آکھیے)۔ برہا اُج دات اے۔ برہا اُج آہر
 دی جم جات وی اے تے ماں وی۔

بندے داتن اوہدی وِت اوہدی ہستی اُج گھال دی گھڑی اے سو برہوں گھڑی
 اے۔ جو برہوں گھڑیا اے اوس گھڑا وی برہوں دے حکم برہا اے۔ برہوں ای اے
 جیہڑا انھیاں اچیت کھوہاں وچ غرقے تے ست نوں مڑ فصلیاں پشواں بندیاں وچ
 اُجیندا اے۔ جے ویسی آہراں دی مہار برہوں ہتھ نہ ہووے۔ مل ہتھ ہووے تاں
 ویسی آہراں دا گیر اپروں تے گڑدا ای جا پدا اے پر وچوں کھلو ویندا اے۔ جدوں

پیلیاں وچ ہوئی اہج برہوں نالوں تڑٹ کے بندے دی وت دا سنگھ گھٹیندی اے تاں
بندے دے تن دی پہلی وی مسان بن ویندی اے۔

لوک بولی دا سنبھالا بنھ آہا باتشاہی بولی اگے زرا باتشاہی بولی اگے نہیں۔ ایسہ بنھ
آہا شان گمان دے اوس مارو ویہار اگے جیہڑا باتشاہی بولی راہیں لوکاں دے چت
بھراوندا ہا۔ خلقت دے تن وچوں برہا دابی مار کے مل دا ہا بڑا پھیندا ہا۔ خلقت دے
تن نوں مسان بنیندا ہا۔

نانک آکھیا۔

رجن سکداری تے خواری چاکر کیا ڈرنا

جاں سکدارے پوے زنجیری چاکر ہتھوں مرنا

شق سلطان دی سلطنت دی اک ونڈ آہی 'بندوبست لئی' اگر اہی لئی۔ شق دا

حاکم شقدار اکھواندا سی۔ لوک بولی وچ ایسہ لفظ سکدار رہ گیا۔ لوک بولی باتشاہی

لفظاں دی بھن گھڑنال وی اوہناں دا رعب گواوندی اے۔ (بار دے و سنیک

مجسٹریٹ نوں مجسٹریٹ تے آنریری مجسٹریٹ نوں ہنیری مجسٹریٹ آکھدے رہے نہیں)

ا جیسی بھن گھڑ ہوندی تے سہج سہا ای اے بھولے بھا۔ پر ایہدے اندر رتے دی

دوری نوں دھنگانے اُلٹھن دی سدھروی لکی ہوندی اے۔ جسکے محل دا ہتھ مار کے

رتے دا رعب و نجاون دی سدھر۔ پر شقدار سکدار ہو کے وی حاکم اے۔ اوہدا

انگھل رعب اوہدی حاکی پاروں ہے۔ سونانک حاکی دے قلعے نوں سنھ لا کے اوہدیاں

کچیاں نیہاں و کھال کے لوکائی دا ڈر لا ہوندا اے۔ سکداری تے چاکری دھرو داساک

اے۔ بے چاکر سکدار دے دھرو نال اک سُر اے تاں اوہ سکدار دا ڈھٹوں

تابعدار اے۔ بے نہیں تاں اوہدی تابعداری ایویں پڑوہ اے اوہدے ڈردا۔ نانک

چاکر نوں اوہدے ڈر ساہویں کیتا اے۔ چاکری سکداری دے ساک اتوں ہج

آہنیت تابعداری تے مہربانی دے سارے پڑدے لہ گئے نہیں۔ تے اگوں جا پدا اے

نانک دیاں بولاں وچ چاکر آپ بول پیا اے۔ آہندا اے میں کیوں ڈراں میرے کول

کیہ اے جیہڑا کھس جانا اے۔ ڈھینا تے اٹھنے ای اے جیہڑا چڑھیا ہو یا اے۔

چاکراں نوں تے روز زنجیراں پونڈیاں سن۔ روز تے چاکرای سکداراں ہتھوں

مرندے سن پر اتھے سکداراں نوں زنجیری پٹی تے چاکراں ہتھوں اوہناں دا مرنا

ی اٹل قدرتی ویہار دیا گیا اے۔

ایہناں بولاں وچ اکھاٹاں والا پک اے۔ جیویں کوئی جگاں پرانا لوک ہنڈایا وچ ہووے۔ اکھاٹاں پک پاروں سکاری تے خواری دا جوڑ قدرتی تے لازمی ہو گیا اے۔ چاکری تے تابعداری دا جوڑ قدرتی تے لازمی نہیں رہیا۔

ڈرتے خواری نمائیاں دے بھاگ سن۔ ناک دی کلانے ڈاڈھیاں دے لیکھیں لکھ دتے نیں۔ چاکری سرسٹ چاکری نہیں رہے۔ ہمتاں تے سچیت جی بنے کھلوتے نیں۔ اوہ جان گئے نیں جو ساڈا کم سکاری نوں تھمنا نہیں۔ سکاری نوں ڈھاونا ہے۔ ویلے سر لوک بولی خلقت دی سنبھال کیتی لوک شاعری خلقت نوں باہوڑی۔ خلقت لوک شاعری نوں سا نبھیا۔ چیتیاں وچ پکا کے اگلیاں پڑھیاں نوں اڑایا۔

ترک سلطاناں تے مغل شہنشاہواں ویلے شہراں گراواں وچ تھان تھان مدرے کھلے۔ مدریاں دی پڑھائی نے باتشاہی بولی دا آور لوکاں دیاں دلاں وچ بٹھاون دا مثل لایا۔ لوکاں نوں دسیا ہی علم اوہ ہے جو باتشاہی بولی راہیں لہدا اے۔ اوہو علم تھانوں باتشاہی درجیاں مراتبیاں دی لڑی وچ پرو سکا اے۔ جیہڑا علم تھانوں اپنے آہر وچوں لہدا اے اوہ ہولا اے۔ اوس علم دے مرتے تہاں جو اگاوندے بناوندے اوہ اصلوں بے گنا تے ستا اے۔ ایسے لئی سرکار اوہنوں مفت اگراہ کھڑدی اے۔ باتشاہی بولی راہیں سکھیا علم باریک اے۔ ایسہ اگاوندے بناوندے والا کھروا کم نہیں کریندا۔ ایسہ اگاوندے بناوندے پورھے توں چھٹکارا کریندا اے۔ اگاوندے بناوندے والیاں اتے حکم چلاون دا سچ دسد اے۔ ایسہ جادو اے۔ جیہڑا اگاوندے بناوندے والیاں جتاں نوں قابو کر کے سارے جگ دیاں نعمتاں اکھ جھمکدیاں حاضر کریندا اے۔ باتشاہی بولی نوں سکھن وچ جتنا مثل لگنا اوتنا ای سکھن والے دے دل وچ باتشاہی بولی دا آور ودھنا۔ جتنا صرف نحو دیاں پیچاں وچ کسے پینا اوتنی ای اوہنوں سبج سبھا سکھ ورتی لوک بولی پھکی تے ان گھرت جا پٹی۔ باتشاہی بولی دیاں کتاباں جادو نگری بن جائیاں تے جادو نگری وچ لہندیاں ساراں ہماراں دی میں نوں باتشاہی شان گمان دے پر لگ جائے۔ اوہناں دا اندر لا انھول ای باتشاہی ویہارا گے گھنے پے جانا۔

فریدا جے توں عقل لطیف کالے لکھ نہ لیکھ

آہنڑے گریوان میں سر نیواں کر ویکھ

عقل ترکھی تے باریک اوہناں دی گئی گئی جیہڑے باتشاہی بولی راہیں باتشاہی علم
 تے ورتارے دی جادو نگری وچ وڑ کے عاموں خاص تھی گئے۔ خاصاں دی خاصگی
 لکھت وچ ہے۔ لکھت راہیں عاموں سر ورحدی اے۔ لکھت ای علم اے۔ لکھت ای
 حکم اے۔ لکھے حرف لیکھ نہیں۔ عاموں دی قسمت نہیں۔ درباروں لکھیا فرمان گھن کے
 کوئی آن لہندا اے تے ہزاراں عاموں دی دہندہ رات دی محنت وچوں ادھ چوتھ
 ونڈا کے رُویندا اے۔ لکھت دُھروں لکھیا لیکھ اے جیہنوں کوئی ٹال نہیں سکدا۔
 لکھن والے ایسے جادو دے سر تے باتشاہی نوکریاں اُتے کھلوتے ہوئے نہیں۔
 مدرسیاں والے تے گدیاں والے چوراسیاں پنڈاں دی معافی پئے کھاندے نہیں۔
 خلقت ایہناں کولوں لکھت لکھن دُھکدی اے۔ ایہناں دا لکھیا مڑھ گل وچ
 پاوندی اے دُھروں لکھیا وی ایہناں دا ای اے سوا ایہناں دا لکھیا ای دُھروں لکھی
 نوں ٹال وی سکدا اے۔ جادو نوں جادو ای کٹ سکدا اے۔ پر ایسہ اجیہا جادو سی
 جیہڑا جادو گراں نوں وی لڑ گیا۔ عالماں حاکماں دی چترائی اوہناں نوں ایسہ نہیں
 بھن دیندی جو لوکائی کولوں اڈرے ہوون اپنے آپ کولوں اڈرے ہوون اے۔
 حاکمی علمائی دے کالے لیکھ لکھن والے دے اپنے کالے لیکھ بن جاندے نہیں۔
 اوہنوں اپنے آپ کنوں وچھوڑ دیندے نہیں۔ اپنے آہنیوں باہر کر دیندے نہیں۔
 عالماں حاکماں دی سمجھ ترکھی باریک تے ملوک اکھواندی اے۔ باتشاہی بولی وچ
 ”عقل لطیف“۔ فرید نے عقل لطیف دے بھرم والیاں نوں عقل لطیف آکھ کے اک
 جھکی بکھیر کیتی اے تے ہاسے بھانے اوہناں نوں اپنے بھرموں کڈھیا اے باتشاہی بولی
 دی مایا لگی۔ شر دا ہاسا بننا کے اوہدا جادو تر وڑیا اے۔ تے جادو موہیاں نوں چھٹکارے
 داراہ دکھایا اے۔ جے پھیں تساں سو جھ والے اوتاں اپنے آپے وچ آؤ۔ اپنی کوڑ
 اُساری میں دے اندر وار جھات گھتو۔ متاں تہانوں اپنا اصل آپا اوہناں جیہا ای
 دے جیہناں نوں کالیاں لیکھاں راہیں زند نکھد کے دباوندے او۔ ایسہ گریوان او سے
 نو۔ کلی میں دا اے جیہڑی گھٹیاں چاواں نال سوا کے گل پائی اے۔ شان گمان دا نشان
 ہن نموشی دا بوبا اے۔ جو کجھ ہو راں نوں بھلاون لئی سیریا سی ہن آپ اپنی پڑچول
 کرن دا وسید اے۔ جے کوئی کرے تاں۔

فرید باہروں کھلو کے وعظ نہیں کریندا۔ گواچیاں وچ گواچا ہو کے اپنے آپ نال

گل کریندا اے۔ فرید اوہناں وچوں اے جیڑے باتشاہی بولی سکھ کے کالیاں لیکھاں
دی لکھت دے جاٹو ہو کے لوک بولی ول پرتے۔ باتشاہی ر ہل دے جادو دی جھال
جھل کے آپے آپے وچ آئے۔ ویریاں دے ہتھیار جاچ کے پڑیں رترے۔ غنیمت
جے چاہوے ہاتاں غنیمت نہ تھیوے ہا فرید تھی ونبجے ہا۔

اک لفظ اوہ سن جیہناں نوں لوکاں آپ باتشاہی بولیوں کھوہ کے لوک ورتارے
دی دیکھیں گھت ردھا۔ اوہناں وچوں وکھاوے والی اچھا نہ ماری۔ اوہناں نوں شان
دے نشانوں مڑ لفظ بنایا۔ اک اوہ جیڑے کالیاں لیکھاں راہیں، لشکریاں دی آپ
آب راہیں لوک بولی وچ اترے۔ ایسہ لفظ نہ آے، آے شان دے نشان ای۔ پر
ایہ ٹھاٹھے بنہ کے آپنا اصلا لکا کے لوک بولی وچ اترے ایہناں ہسڈیاں و سڈیاں
لوک لفظاں دی سنگھی نو نہ دے کے اوہناں نوں ادھ مویاں کیتاتے ورتوں وچوں
باہر وگایا۔ لوک بولی دے لفظ چھڑم چھانٹ نہیں ہوندے۔ جڑ پروار والے اگے پچھے
والے ہوندے نہیں۔ اوہناں دی ساکا چاری دے کس ویہار ہوندے نہیں۔ ایسہ
ویہار لوک سرت وچوں جمدے نہیں۔ اگوں لوک سرت دی لوڑ دے لفظ جاون وی
ایہناں وچ بے انت سکت ہوندی اے۔ جیویں بندہ بے اوڑک بسندھاں دی سنگھنی
اُنتی ہے۔ تیویں ای لفظ نہیں۔ جیڑے لفظ باتشاہی بولی وچوں ٹھاٹھے بنہ کے لوک بولی
وچ آن اترے اوہ عربی فارسی ویہاراں دے بدھے سن۔ جتھے عربی فارسی لوک بولیاں
سن او تھے تے اوہ لفظ ای سن۔ جیوندے و سڈے۔ پر اتھے اوہ باتشاہی شان دے
نشان بن کے لوک بولی اُتے تھے۔ تے لفظ ہوون دا بھلا واپا کے لوک بولی دیاں لفظاں
ویہاراں دے بھادی انبرویل بن گئے۔ ایسہ لفظ لوک بولی دیاں ویہاراں نال جڑن
نہیں سن آئے۔ کے جیوندی ساکا چاری وچ و سن نہیں سن آئے۔ سو نوٹکلے رہے۔
اُجڑت، الگ۔ پر جس لوک لفظ اتے ایسہ آن ڈگے اوہدا ساہ کھٹج گیا۔ جیڑی ساکا
چاری وچ اوہ ہسدا بولدا آہا اوہ وی ماندی تھی گئی۔ باتشاہی بولی دے ایس ہلے نال
لوک لفظ ورتوں وچوں نکلن لگ پئے۔ لوک بولی اندرلی سنگھنی بسندھ اُنتی رچھدی
گئی۔ بولی دیاں کتیاں ویہاراں دی ورتوں کھلو گئی۔ اوہدی و سوں اُجڑن لگ پئی۔
لوک سرت ہتھل ہو گئی۔ لوکاں دے سنن بولن دی سوچن جاچن دی سکت ادھ موئی
تھی گئی۔

لوک مُرت لفظ جماون دی سکت راہیں نَسردی پُنگردی اے۔ بندہ آپنے آپ
 نال تے جگ نال لفظاں راہیں ملدا اے۔ جے لفظ بناون دی سکت بندے کول نہ
 ہووے تاں اوہنوں آپنے آپ نال تے جگ نال ملن دی کھل نہیں ہوندی۔ جے
 اوہدی آپ رٹنی تے جگ رٹنی باتشاہی لشکریاں دی وچول راہیں ہوئی اے تاں سمجھو نہ
 اوہ آپ نوں رٹلیا نہ جگ نوں۔ اوہنوں اندر باہر ہر دم باتشاہ دارعب ای ٹکریا۔ اوہ
 باتشاہی مرضی دا پرچھاواں بن گیا۔ آپ اوہ ہو یا ای نہیں۔

انگریز راج آیا تاں انگریزی تے اردو فارسی دی تھاویں باتشاہی بولیاں تھی
 گیاں۔ جس میل دا جتنا انگریز راج نال لاگ ودھیا او تہی او سنوں انگریزی اردو
 سکھتی ورتنی پئی۔ مغل تے سکھ باتشاہی دا اساریا زمیندار میل وی انگریز راج نال
 رس وس گیا۔ کجھ جھدے کجھ سجے۔ انگریز آپوں وی کجھ ڈھانیاں تھاپڑ کے ایس
 میل وچ چا کھلاریاں۔ سڑکاں ریلواں کھلن نال دساوری وپار و دھن نال وپاری
 میل نوں نویں جاگ لگی۔ نویاں نوکریاں نکلیاں نویں کسب رُے نویں علم آئے۔
 باتشاہی بولیاں سکھن دی مجبوری وی ودھی تے سوادوی۔ انگریزی سکھن ورتن دا
 سواد تے اوہو ہا جیہڑا اگے فارسی وچ ہوندا ہا۔ لوکائی توں دوری داتے راج دی نیڑ
 دا۔ آتراں توں پلہ چھڈاؤن داتے وس والیاں دی حضوری ماٹن دا۔ فارسی ایران
 ترکستان دی خشبو نال مست کریندی آہی۔ انگریزی نال انگلینڈ تے یورپ دے ہلے
 آون لگ پئے۔ اردو دا سواد تیرا ہا۔ اک تے ایہدے سکھن ورتن وچ او تہی گھال
 نہیں سی کرنی پوندی۔ تھوڑی کھچھل نال ای لوکائی توں دوری تے راج توں نیڑ دا
 جھوٹا آون لگ پوندا ہا۔ وت ایسہ انگریز دی آندی نویں باتشاہی بولی وی آہی تے
 مغل دی چھڈی پرانی باتشاہی بولی وی۔ دلی لکھنؤ دیاں درباراں دے پھمک
 اشرافاں ایہنوں اپنایا پالیا ہا۔ ایہدے وچ فارسی لفظالی وی آہی تے دلی لکھنؤ دی اُچ
 رہتل وچ ورتیندا محاورا وی۔ سواردو وچ نویں وڈیائی دارس وی آہاتے پرانی دا
 چس وی۔ دلی لکھنؤ دیاں اشرافاں دا انگریز نال لاگ پرانا تے پکیرا جا پدا ہا۔ نویں
 لاگی کیوں اپنی بولی نال پھمبڑ کے نویاں مالکاں لئی او بھڑ بنے رہندے۔ کیوں نہ جھب
 بولی وٹا کے پرانے منے پرونے لا گیاں ورگے ہو دسدے۔ ایہتھوں دانواں پڑھیا دلی
 لکھنؤ والیاں دا لڑوی پھڑدا ہا پر اوہناں کولوں سٹردا وی ہا۔ دلی لکھنؤ والے نویں لاگی

نوں آپنے جیہا کر کے راضی وی ہوندے پر اوہدے کوں کھور دے وی۔ ایسہ سوچ
کے تسلی وچ وی رہندے بنی نقل اصل جیسی تے نہیں نہ ہو سکدی۔ پر نال سوڑے
وی پوندے متاں نقل اصل دا اگھ نہ مار دیوے۔ سواوہ نویاں لاگیاں نوں ہلا شیری
وی دیندے پر اوہناں نوں ہدے وی۔

انگریز راج دے پھیکڑ لے پنجاہواں ورہیاں وچ لاگی میلاں سہی کیتا بنی
انگریز نرا ساڈا جمان ای نہیں شریک وی اے۔ جے ایسہ نکل ونجے تاں اسان
ایہدی تھاں لوکاں سر حاکم ہوساں۔ پر لوک وی ساودان پنے ہوندے ہن۔ ہُن
ایہناں سر حاکمی اوہا کرسی جو ایہناں دا اگوان بٹے۔ اسیں نویں اشرفاں ہاں تے
پرائیاں اشرفاں دے وارث وی ہاں۔ لوک اگوانی ساڈا قدرتی حق اے۔ سو لوکاں
توں وکھریاں ہوون دا نواں راہ لوک اگوانی تھانیں نکلیا۔ اشرفاں دی بولی اگواناں
دی بولی بن گئی۔ پرائی حاکمی دے وگوچے وچ نویں حاکمی دی آس رل گئی۔ گواچی مغل
شان دا رونا آوندی نویں شان دے جھلکارے نال اک یک ہو گیا۔ غزل دیاں
رمزاں دا مطلب وٹن لگ پیا۔ ہاتھیاں اُتے جھولن دے پنے جلو ساں وچ لوکاں دیاں
موڈھیاں اُتے چڑھ جھولن نال پورے ہوئے۔ درباراں وچ بہن دے نشے دی ٹوٹ
لوک جلیساں دیاں سٹھیاں اُتے بہہ مکی۔ لوکاں کنوں نوٹکے رہن دا بھس لوکاں دی
بھیر وچکار کھلو کے پورا ہوون لگ پیا۔ باتشاہی بولی دیاں تقریراں تے نعراں دے
گڑ گج وچوں لوکاں دی چپ کیتی غتا دا سرور آون لگ پیا۔

باتشاہی بولی اگوانی دی بولی تھی گئی تے ایہنوں سکھن ورتن دا سواد تیر یوں
چوہرا ہو گیا۔ ایس چوہرے سواد صدقہ ای اردو اخباراں دا زور ودھیا۔ چار جماتاں
پڑھے ہماڑ وی پیسہ آنہ خرچ کے گھر نیٹھیاں حاکمی دی خشبولین جوگے ہو گئے۔ ایسے
چوہرے سواد صدقہ ای اردو ادب دی مانگ ودھی ”ادب“ دا لفظ اردو لکھتاں دا ای
سرناواں بن کے آیا۔ لوکاں وچ ایہدا مطلب وی وڈیاں اگے نیون آہا۔ وڈے
عمروں ہوون بھاویں درجیوں۔ نال ای سچ تے گڑھت وی آہا۔ اردو شاعری کہانی
مضمون پہلوں تے سچ گڑھت تے درجے سجاں دا نشان بٹے۔ پر ویہویں صدی
چڑھدیاں لوک راج تے وسیب اُتھل دا جھنڈا وی ایہناں دے ہتھ آگیا۔ اُپروں
لکھن والے تے پڑھن والے انگریز راج دا ویر پر چار دے۔ سرمائے داری جاگیر دار

نوں بھنڈ دے۔ غریب داد کھ روندے۔ لوک نابری دانعرہ مار دے۔ پر اندروں اپیت
 چیت باتشاهی بولی دے نویں پرانے سواداں وچ رٹدے۔ سو پنجاب وچ باتشاهی بولی
 دی لکھت 'ظاہر دعوا اوہدا بھاویں کجھ وی ہو دے' اصلوں پنج سی خلقت توں نوٹلے
 رہن دا۔ ایہہ وسیلہ سی پرانے اشرف آسن اُتے نیٹھیاں نویں لوک اگوانی دیاں
 راساں سا لبھن دا۔ ایہہ ہتھیار سی نویں لوک سرت نوں زروالاں بھوئیں والاں
 نوکراں کیساں دی نویں بھائی والی دے لاپے سر موڑن دا۔ باتشاهی بولی دی لکھت
 نے خلقت نوں تے جو پوہنا سی پوہیا۔ اصل تے اوہنے حاکی دیاں نویاں جڑا بھردیاں
 دعوے داراں نوں اپنے حق شفیعے دا پک کرایا۔

جتھاں تل پردھان ہو دے اُتھاں ہر نواں جمیاجی درجے بندی تے آپا دھاپی
 دے کھڑی ای پلدا اے۔ سو ساری عمر تھن ٹٹ ای رہندا اے۔ اوہدی تھڑی تھڑی
 ہستی ساری عمر اپنے ان ڈٹھے پنج کجھ لئی درجے بندی تے آپا دھاپی دا اوہلا ای پئی
 لبھدی اے۔ اوہ تاہیوں جیوندا اے جے خلقت کنوں رنت نوٹلا تھیوے۔ رنت رنت
 خلقت کنوں اپنا آپ پچاوے۔ اوہ محل ڈھونڈھیندا جیوندا اے تے مقبرے
 ڈھونڈھیندا مردا اے۔ پنجاب وچ باتشاهی بولی دی لکھت محلاں تے مقبریاں دی ان
 تھک بھال اے۔

انگریز راج وچ نویں پرچار وسیلے نکلے۔ چھاپہ، سٹیج (کدیں تھیٹری کدیں جلسے
 دی)، قلم، ریڈیو۔ درباری مشاعریاں وچ لکھن والی وچ سٹیجاں تے چڑھ کوکی، ریڈیو
 قلم وچ وڑدھی۔ سونے دے پانی نال سنگھاریاں کتاباں وچ ججن والے کالے لیکھ
 چھاپے چڑھ کے خلقت دے سرتے سوار ہو گئے۔ نویں پرچار و سیلیاں دی موہ نے
 راج بولی لکھن تے ورتن دے سوادنوں نواں تڑکالا یا۔

انگریز گئے تاں اشرف جیہڑے لوک اگوان آہے لوک حاکم بن گئے جلیساں
 جلوساں وچوں لوکاں دیاں موڈھیاں اُتے سواریاں ٹریاں تے گورنمنٹ ہاؤساں وچ
 جاتھیاں۔ باتشاهی لوک راج بن گئی تے باتشاهی بولیاں لوک راج دیاں بولیاں بن
 گئیاں۔ جدوں باتشاهی آزاد اسلامی حاکی دے پڑدے اوہلے ہو بیٹھی تاں باتشاهی
 بولی دے سارے سواد آزاد اسلامی ملک دی قومی زبان دے سرناویں پچھے لک گئے۔
 نوکریاں نکلیاں۔ کاروپار کھلے۔ گھراں زمیناں دی لٹ پئی۔ حاکیاں دی رہل دی خشبو

جیڑی اگے نصیساں والیاں لئی ہوندی سی جٹی کھتی نوں آون لگی۔ ہر کوئی آپنا بچی پچھو کڑ دھون لئی حاکم رہل دی وگدی گنگا وچ چیمبی مارن نوں اتا ولا ہو پیا۔ بال پرانے ہنڈائے دنبیل آپے دے بال نہ رہے۔ نوںں آپنائے حاکم آپے دے بال تھی گئے۔ اوہناں نوں راج بولی بلا کے اساں اپنے مندے دنبیل پچھے نوں تڑت طلا قیاتے رنکدا حاکم اگا ویاہیا۔ لوک بولی چھڈا کے اساں بالاں نوں عاماں دی ترکی بھیر وچوں کڈھرتا تے راج محل دیاں پوڑیاں چڑھن والی نہاتی دھوتی لائن وچ لا دتا۔ نو۔ کلا اگا اپناون لئی نو۔ کلا پچھا آپنا ونا پوندا اے۔ بولی وٹاون والیاں سوٹے بھا پچھا وٹالیا۔ چیتا وٹالیا۔ بیٹھاں سلواراں پا کے مولوی غنیمت دھموڑیاں دی مارتوں باہرے ہو گئے۔ آب آب کردیاں سپاہی پتراں نوں پنڈاں والیاں کوکے کوکے کھول دتے۔

بولی اصلاوی اے تے پریوادی 'تت ست وی تے نشان وی۔ سو باتشاہی بولی باتشاہی ویہار دا ہتھیار وی اے تے اشتہار وی۔ ایسہ نمائیاں نوں رستا کر کے گنگ دام بنا کے ڈاڈھیاں اگے رواندی وی اے۔ تے اتوں اوہناں نوں پلوسدی وی اے۔ اوہناں نوں بھرم پاوندی اے بنی تیس جتے گڑھت والے ہو گئے او۔ لوک بولی وی تاں ای لوک بولی اے جے اوہ حاکم میل دے ویہار دا پورا توڑ بٹے؛ جے اوہ لوکائی نوں ات ست پر تاوے' جے اوہ لوکائی نوں آپو وچ جوڑے تے حاکم میل کنوں نکھیرے' حاکم میل دی ریت پر تیت تھیں اوہدے لاگ دے جادو تھیں خلقت نوں چھٹکارے۔ حاکم میل تے ہر حیلے آپنا لاہا پالنا ہوندا اے۔ آپنا ویہار رکھنا ہوندا اے۔ جے لوڑ پوے تاں اوہ لوک بولی دے تاں اوہلے وی باتشاہی بولی والے سوادمان سکدا اے۔ تاں لوک بولی دا ہووے تے ادھو سڈھ لفظالی باتشاہی بولی دی رہوے۔ یاں لفظالی لوک بولی دی ہووے تے پر چار حاکم میل دی ریت پر تیت دا۔ نعرہ لوک بولی دا ہووے تے لاگ حاکم میل دا۔ لوک بولی دی ا جیسی ورتوں لوک تت کولوں رنکھڑے رزا نشان بن جاندی اے حاکماں دی خلقت نوں بھلاوے پاون دی نیت دا۔ ایسہ لوک بولی دی ورتوں رہندی ای نہیں۔ جیویں باتشاہی بولی وچ لوک تت پر چار یا ونجے تاں اوہ لوک تت رہندا ای نہیں۔

مغلاں ویلے حاکم دریاں مغل پا کے ای حاکم اکھواندے سن۔ انگریزاں ویلے آکڑے کالرتے ہیٹ سوٹ حاکمی دا پریوای بٹے۔ جدوں لوک اگوانی کرن لئی مغل

اشرافاں دا وارث بن وکھاتا پاتاں ہیٹاں سوتاں دی تھاں شیروانیاں تے قراقلیاں ج
گیاں (انج شیروانی انگریزی ٹیل کوٹ نوں وی اکھ مار یندی آہی۔) اج حاکم میل
نی ضروری اے جو اپنے آپ نوں اصلوں لوکاں وچوں دے۔ لوک رہل دا جم پل
بن وکھاوے۔ سو شیروانیاں لہہ گیاں تے عوامی سوت پے گئے۔ (سُتھن بھگے نوں
حاکمی کروان لئی "سوت" تے آکھنا ای پیا)۔ وت عوامی سوت اُتے شرافت دی فتوہی
چڑھی۔ حاکم دا پریوا پریوا نہیں ہوندا اوہدی نیت دا کج ہوندا اے۔ (یاں اوہدی
نیت دا ننگ آکھ لو۔ کجنگ ای ہوندا اے) جے حاکم لنگیاں دی حاکمی کرن لئی ننگا
وی ہو کھلووے تاں اوہدا ظاہر ننگ اوہدے اصل ننگ دا کج ہو سی۔ حاکم میل دا
پریوا کوئی وی ہووے اوہدا وکھرپ تے اوہدے حاکم میل ہوون وچ خلقت دی کمائی
آپنے پیٹے پاون وچ ہے۔ اگے ایس وکھرپ اُتے وکھرپ دا ای سنگھار ہوندا ہا۔
کیونجے اگے حاکمی حق آہارب دیاں اوتاراں دا۔ ہن خلقت حاکمی اُتے اپنا حق بتایا
اے تے ہن وکھرپ نوں سانجھ دے اچھاڑناں کجنا پوندا اے۔

دکھ تے اکھ

پچھے تھے "ماں بولی" وچ اک کتاب دا اشتہار آیا۔ "دکھ من بھجویں" لکھائی
چھپائی تھی۔ "مل ڈوڈھ سو۔"

سوچیا۔ پنجابی کتاباں تے خلقت دے پڑھن سُنن جوگیاں ہوندیاں نہیں۔ "ماں
بولی" والیاں ایس کتاب وچ ضرور کوئی تھوڑی ڈنھی ہونی اے جیہڑا ایہنوں ڈوڈھ
سو والیاں اگے ڈاہون دی کیتیو نہیں۔ مڑ سوچیا، نہیں ماں بولی والیاں ہشیاری کیتی
اے۔ ڈوڈھ سو والے کوئی کتاباں پڑھدے پھر دے نہیں اوہناں تے دکھ دیکھنی اے
تے ڈوڈھ سو جھاڑ دینے نہیں۔ سگوں اوہناں کول دکھ دیکھن دی وی کیہڑی و پھل
اے اوہناں تے جد سُنیا ہی کوئی پنجابی کتاب وی ڈوڈھ سو جوگی ہو گئی اے تے
اوہناں دا زرا من ای نہیں کھچھا جانا رالاں وی وگن لگ پھینیاں نہیں۔

"ماں بولی" والے اپنے ولوں ہشیار تے بنے نہیں پرہن بھولے دے بھولے
ای۔ بیبا پہلوں "ماں بولی نوں کوئی ڈوڈھ سو والا چاء کے کھولسی تاں ای اندروں
تھاڈا اشتہار وی پڑھی۔ جے ڈوڈھ سو والیاں نوں کتاباں و پھینیاں جے تاں "ماں
بولی" دا مل وی ڈوڈھ سو ای رکھو۔ اٹھاں والیاں نال رانے لاوئے ہوون تاں
بوہے اچے کراوئے پوندے نہیں۔ تے اجکل دے ڈوڈھ سو والے تاں ہوئے ٹرکاں
جمازاں والے اوہ تاں بوہے اوہ منگدے نہیں جیہڑے اپنے آپ سواری دے
میچے دے ہو و نجن۔

سو سُن ڈوڈھ سو والیاں دا دارا اے (ہو سکدا اے ایہہ لیکھ تھاڈے تائیں
اُپڑے تے ڈوڈھ سو ڈوڈھ ہزار ہو چکیا ہووے) سُن اسیں ایہو ای آکھ سکے آں
ہی کوئی ویلا ہا جد پنجابی کتاباں خلقت دے پڑھن سُنن جوگیاں آہیاں۔ کوئی پنجاہ
ورھے پہلوں دی گل اے ہر نیکے وڈے شہر وچ پنجابی کتاباں پھپھدیاں آہیاں۔
ہور شہر وچ کشمیری بزار کتاباں دا گڑھ ہا۔ راک پاسے سٹیشن دو جے پاسے لاری
اڈا۔ تھاں تھاں توں پاری آونے۔ اوہناں سینکڑیاں دے حساب کتاباں بنہ

کھڑنیاں۔ کتاباں اوہ جیہڑیاں میس محمد صاحب دسیاں میں۔

شاعر بہت پنجاب زمیں دے ہوئے دانش والے

کافی باراں مانہ جیہناں دے دوہڑے بیت اجالے

بکناں جوڑ کتاباں لکھیاں قصے ہور رسالے

کیہدھر گئے اوہ سنگ محمد کر کر ویکھ سنبھالے

ایہہ سودا پیسے نکلے وکنا۔ ایہہ نہیں بنی پیسے نکلے خلقت کول وادھو آہے۔

بس شوق والیاں جوڑ جاڑ کے کتاباں لے لینیاں آپ پڑھنیاں تے سنگیاں بیلیاں

نوں واچ سناونیاں۔ کتاباں دی دکھ ساد مرادی ہونی نہ جلد نہ اُچھاڑ۔ کاغذ اخباری

تے لکھائی چھپائی گزارے جوگی۔ چھپواون والے آپ ای و پھن والے ہونے

کتاباں سولیاں ہونیاں تے گا کی چوکھی۔ چھپواون والیاں پیسے نکلے و بیج کے خرچ

وی کڈھنا۔ پرچون والیاں دی پتی وی دینی تے اپنا منافع وی رکھنا۔ ایہہ چھپواک

خلقت دی گا کی نال ای جڑے ہوئے آہے جد پنجاہ ورھے پہلوں خلقت دی

گا کی سن لگ پئی تے ایہہ وی ٹٹ کے کیہدھرے ہور جا جڑے۔

خلقت دی گا کی جڑی کیوں تے ٹٹی کیوں۔ ایس گل دا باریک ویرا وار

(تاریخ) دی باریک پُن پڑچول منگدا اے۔ کرن والے کر سن جد کر سن پر راکدو

موٹیاں گلاں نال رل بہن جو گا دھوں تے اسیں وی دھکھایا سکنے آں۔

کیہدھر گئے اوہ سنگ محمد کر کر ویکھ

سنبھالے

میس ہوراں لکھن والیاں دا سنبھالا کیتا۔ سانوں پڑھن سنن والیاں دا

سنبھالا کرنا پے گیا اے۔ پر پڑھن سنن والے لکھن والیاں نال تانے پیٹے وانگ

ہوندے نہیں۔ سو آؤ گل او تھوں ای نوریئے جتھوں میس ہوراں نوری آہی۔

اول شیخ فرید شکر گنج عارف اہل ولایت

فرید اول اے۔ اوہ ساڈی اجوکی لوک ریت دا موڈھی اے۔ تے کیتا فرید

کیہہ لکھت سولی کر چھڑی۔ ایڈی سولی بے لوکاں دے اصلوں نیڑے تھی گئی

اوہناں دے اندر لہ کے اوہناں دے مُونہوں بول پئی۔ اوس ویلے اوہ وی سن

جیہناں دی لکھت ات منٹی آہی۔ خلقت دی پچوں باہری۔ ایہہ مہنگی لکھت شاہی

حضوری وچ جی، سنہریاں سیاہیاں نال لکھی، مہملاں کم خواہاں وچ و لھیٹی گئی۔
 صندوق دیاں ریہلاں اُتے تھی تے لعل جواہریں تلی۔ ایس خلقت نوں دوروں
 چکارے مار کے آہنی دکھ راہیں موہن وارٹل پیا لایا تے جیہڑے جی خلقت وچوں
 چار اکھر پڑھے ہوئے آہے اوہناں دیاں اکھاں اگے شاہی نوکری دا جلوہ جگایا۔

پہلی ایسہ لکھت خلقت دی کمائی تے ای آہی۔ خلقت دی کمائی، واہکاں
 راہکاں کیاں دی محنت ماملے مسول راہیں شاہی خزانے چڑھنی۔ ایس کمائی نال جیتے،
 شاہی لشکر پلنے منصبدار تے اہلکار پلنے۔ اوتھے لکھتاں لکھن والے شعر جوڑن
 والے وی پلنے۔ کم باتشاہی ایہناں کولوں دو یندی آہی۔ اک تے ایہناں دربار
 سجاونا باتشاہ دامن پر چاونا۔ لکھدیاں عطر، لیریاں لفظاں نال باتشاہی انہیر نوں
 چانن، باتشاہی کوجھ نوں سوہن بنا کے دنا۔ باتشاہ نوں دکھالنا بی زریاں تلواراں
 اسواراں والیاں فوجاں ای تیرے کول نہیں لفظاں دے لشکر، علم ہنردے ہتھیار
 وی تیرے اشارے تے تیار کھلوتے نیں۔ دو جا کم ایہناں لکھیاراں دا ہا خلقت
 نوں دکھالنا بی شاہی دربار ای علم ہنردا گھر جے۔ علم ہنر باتشاہ دی چاکری وچ ای
 پہلے نہیں۔ باتشاہی نوں سلاہون ای علم ہنردی سکھراے۔ سو آؤ اپنے پڑھے
 لکھے وارٹل پواؤ۔ آپ لشکو تے باتشاہی دی رشک وی ودھاؤ۔ پاء پڑھیاں دے من
 وچ کنڈی پے جانی۔ بی حیلے ویلے اپر اپڑیئے ساڈی لکھت نوں وی بھاگ لگن ایسہ
 آپ وی دکھ کڈھے تے ساڈا وی مونہہ دھوائے۔

باوا فرید ہو ریں پاء پڑھے نہ آہے۔ اپنے ویلے دیاں علماں ہنراں دی گھنی
 سار آہی نیں۔ چاہوندے تے سرکارے دربارے چڑھ بہندے شاہی شیخ
 سدیندے۔ پر اوہناں ہیشیاں نمائیاں نال لڑ جوڑیا۔ خلقت وچ بہہ کے خلقت دے
 اپنے گھڑے ورتے بول جوڑ سار کے شاعری بنائی۔ سمجھو خلقت نوں دسیو نیں بی
 اپنی کمائی آپ کیوں ورتیدی اے۔ خلقت واسے اپنی بولی مانن دا، اپنی بولی
 راہیں اپنے وسیب نوں سمجھن دا ڈھو بنایا۔ اپنی سکت دا مونہہ دکھایا، اپنی ہستی
 دی سنبھال کرائی۔ تے جد خلقت اپنے وسیب دی ستر اپنی اکھیں دیکھ لوے نالے
 اپنی سکت نوں آپ سجان جاوے تاں اوہ ڈاہڈیاں نوں پچھان وی سکدی اے
 اوہناں اگے ویرو وی سکدی اے۔ ڈاہڈیاں دی ڈاہڈ نوں ٹھل وی سکدی اے۔

ڈاہڈو - ترے دیہار نوں اُتھن تے وی تل سکدی اے۔

باوے فرید اپنی لکھت ایڈی سولی کیتی بی اوہنوں ماٹن لئی خلقت نوں خرچ خرچنا ای نہ پوے۔ ایہہ لکھت لوکاں چتیں سنبھالی تے پیڑھیو پیڑھی ورتائی۔ اینویں نہیں سوادو سو ورھے مگروں بابے نانک ایہنوں اپنی کرکے سنبھالیاتے خلقت وچ برے کے مڑنویاں کیتاتے او سے سولے بھامڑ جنی کھنی نوں ورتایا۔ فرید دی ریت نانک نویں کیتی، دمودرتے مادھو لال حسین نویں کیتی، باہو، بلبھے شاہ تے وارث شاہ کول اپڑی۔ قادر یار چل سرمست تے خواجہ غلام فرید تائیں اپڑی تے اوتوں انگریزی ٹھانے وی اپڑ پئے۔ تے اوڑک مس محمد صاحب نوں ریت دا سنبھالا کرنا پے گیا۔ جیویں کوئی بھاجڑ بھنڈیا اپنا رہیا کھیا دست ویوا گن گن ویکھدا اے۔

فرید ریت والے لوکائی دے اندر رہے۔ لوکائی نال اک ہو کے رہے۔ رہن نوں تے مگر چھ وی پانی وچ ای رہندے نیں۔ خلقت وچ خلقت نال اک ہو کے رہن ایہہ ہوندا اے جو خلقت دی پیڑ اپنے اندروں بولے۔ اپنی سوچ اپنے ایل لوک کچھ نال اکڑ کیتے ونبجن۔ فرید ریت والیاں اپنا لکھیا بول کے گا کے لوک نوں سناوٹا۔ گل خلقت نال سا بھھی کرنی۔ خلقت اوہناں دیاں بولاں وچ اپنی ورتی سنجانی پر کھنی تے ایہناں بولاں نوں اپنی گھڑت اپنی سرجنا سمجھنا، اپنی ہر ویلے ورتن ورتاون والی گھڑت۔ قوالاں راگیاں ڈھاڈیاں اپنی کلا راہیں لکھیا راں دے بول نویں کرنے۔ بولاں وچ اتر کے اوہناں نوں سنگیت جو نے جو الٹا تے میلیاں سکیاں داریاں وچ پڑ بنھ کے خلقت نوں ورتاؤٹا۔ اپنیاں شاگرداں نوں پیڑھیو پیڑھی ایہہ سنگیت بدھے بول سکھاوٹے۔ وت والیاں اگوں ایس سنگیت وچ نویاں کاڈھاں کڈھیاں۔ شاعراں آپ سنگیت کاراں نال رلنا، سنگیت بناون وچ وی تے ورتاون وچ وی۔ کیاں ہالیاں چھیڑواں گھر ہشاں آہرے لگیاں وی ایہہ سنگیت ورتاتے ویلے وی۔ بولاں دیاں رمزاں وی گولنیاں پرکھ پرچول وی کرنی۔ بولاں اُتے بول وی بناوٹے۔ نویاں واپریاں سر نویں معنے وی آسارنے۔ تدوں لوک بولی وی لکھت مڈھ مدرسویوں پڑھیاں دے ساہنے آویندی آہی۔ فارسی سکھائی دیاں مڈھیلیاں کتاباں لوک بولی وچ ہونڈیاں سن۔ جیہڑے مولوی منشی

کاتب بن کے مدرسیاں وچ لکھاون پڑھاون بہندے سن اوہناں نوں لوک بولی دی
لکھت دا آسرا لینا پوندا ہا۔

جدوں کاغذ دی ورتوں ودھی تاں لکھتاں دے اُتارے وی عام تھئے۔ شوق
والیاں من پسند شیواں کتاباں کولوں لکھوا رکھنیاں اگوں ہور ناں آپ ساہ
مُرادے اُتارے کر لینے۔ اُتاریاں نوں لوکاں سنگتاں وچ بہہ واچنا۔ کئیں شوق
والے پڑھ کے پکا لیندے آہے۔ تے اگوں پڑ جوڑ پئے سناؤندے آہے ہیک نال
یاں چھڑا بول کے۔ بول کے سناون والیاں دی ریت وکھری ٹری۔ بلیاراں سیتراں
بیتریاں نال واراں قہے کافیاں ڈھولے کھیڈ وکھاوئے۔ معنیاں بارے گل وی
ٹورنی۔ لفظاں رمزاں دا ویرا وی کرنا۔

سو چھاپہ آون توں پہلوں لکھت دی لوک ریت نے سینکڑیاں ورھیاں دی
گھال پاروں لوکائی وچ آٹھا گھر بنا لیا ہا۔ یاں انج آکھو بی خلقت نے حاکم ویاہار نال
سینکڑیاں ورھیاں دے نکراء راہیں لکھت دی لوک ریت اُساری تے لوک ریت
دے پیار پرچار پاروں جنی کھنی لکھیارتے سیر تھئی۔ شہراں گراواں وچ لوکائی کول
ونوون ہتھ لکھیاں تے مونہہ زبانی پکائیاں دا اک وڈا رنت ودھنہار بھنڈار آہا۔
لکھت دی بولی دا سبھا لوک ریت دے پیار پاروں پورے دیس وچ گھٹ ودھ
اُسار تھی گیا ہا۔ لہندا رنگ ای پردھان ہا۔

چھاپہ آیا تے کتاباں دیاں وپاریاں نوں اک وڈی گامکی لوک بولی وچ وی
حاضر دی۔ وپاریاں وچوں کئیں آپیں لوک ریت دے وگری آہے کشمیری بزار
لہور دے ملک فضل دین وانگ۔ سو لوک بولی دیاں لکھتاں چھاپے چڑھ کے وکن
لگ پھیاں۔ چھپوا کاں سردا آہر کر کے پرانیاں لکھتاں دی بھال کیتی۔ حاضر لکھن
والیاں نال ٹھیکے کیتے۔ انھویں صدی مکدیاں چنگیاں ماڑیاں کتاباں چوکھی گنتی وچ
چھپ کے لوکاں کول اُپڑ گیاں۔

پر انگریز پنجابے چھاپہ لاون نہیں سی آیا۔ اوہ تے آیا سی اتھے آپنا راج
ٹھوک کے پچھے اپنے دیس دیاں ملاں لئی ستا کچا مال ڈھونڈ تے اپنے گھرے مال
لئی نویں گامکی بناون۔ ایس دوہرے کم لئی لوڑ سی خلقت نوں قابو کرن دی تے
آپنی مرضی سر کم تے لاون دی۔ سو دا بے تے لالچ دا پیار پیار یا گیا اک تگڑے

سنگھنے تے باریک راج پر بندھ راہیں۔ ایسہ پر بندھ خلقت نوں ورتایا وچولے
میل نے۔ وچولے کچھ پرانیاں حاکماں دی رہند آہے کچھ نویں اٹھے، کچھ اتھاویں
کچھ ہندوستانوں انگریز نال آئے۔ وچولے آپوں وی دا بے تے لالچ دے مارے
ہوئے سن تے خلقت لئی دا بے تے لالچ دا نشان وی سن۔

وچولے میل وچ زمیندار ساہوکار وپاری ننگے وڈے سرکاری نوکر نویاں
کسباں والے جیویں وکیل ڈاکٹر سارے ای آہے۔ وچولیاں دی رہل اوہناں دا
ورتارا خلقت نوں ڈراوندا وی ہاتے رہیجاوندا وی۔ خلقت وچوں جے کسے دے
دل وچ سکھالیاں ہوون دا خیال آوندا ہاتے وچولے میل دی رہل دا لشکارا بن
کے آوندا ہا۔ بولی رہل دا موہر لا انگ ہوندا اے۔ اوہدی پچھان وی ہوندا
اے تے اوہدے اندر لے تے دا وسیلہ وی۔ لباس وی ہوندا اے تے وجود
وی۔ انگریز پر بندھ دی بولی ایس پر بندھ نوں پالن والی نویں پڑھائی دی بولی
انگریزی آہی یاں اردو۔ ایہناں بولیاں نوں آپناون ای وچولے میل دا ہوون
سی۔ وچولے میل وچوں جد کچھ ڈھانیاں انگریز نال کھیہ دیس لئی ازادی رکھنن دا
سوچیا تے اصلوں اوہناں انگریز حاکمی دی تھاں اپنے میل دی حاکمی بناون دا ای
سوچیا، لوکائی دے سرتے چڑھ کے آپ راج کماون دا۔ انگریز رہل دی نکر تے
اوہناں جیہڑی دیسی رہل دا جھنڈا چایا اوہ پرانیاں حاکماں دی رہل آہی۔ مغل
راجپوت موریا باتشاہی دی رہل۔ انگریزی دی تھاں اوہناں فارسی بھری اردو یا
سنسکرت بھری ہندی آپناون دی کیتی۔ سو وچولے میل دی اگوائی بیٹھ جیہڑیاں
لہراں ازادی دیاں چڑھیاں اوہ ایہناں بولی روپاں راہیں چڑھیاں۔ خلقت وچوں
جیہڑا وچولے میل دی اگوائی بیٹھ ازادی دی لڑائی لڑن ٹریا اوس وچولے میل
دے رہل مہاڑ قبولے اوہناں والے بولی انگ اپنائے۔ اپنے اندر خلقت والی
ہستی نوں اُنڈیاں کر کے اوہدے اُتے وچولے میل والی ہستی سوار کر لئی۔

نویں پڑھائی نویں سائنس تے مشینی اٹکل دا بندے تے جگ بارے نویں
سُرت دا بوہا وی آہی۔ ایسہ بوہا وی سرکاری بولیاں ای لنگھاوندیاں سن۔ لوک
بولی ایس پڑوں باہر رکھ کے بجی کر دتی گئی آہی سو نویں سُرت نویں علم لئی خلقت
کنوں دوری ضروری تھی گئی۔ اپنی بندیاں کنوں وجوگ ضروری تھی گیا۔ نویں

طاقت تے نویں سکھال لئی نویاں نوکریاں تے نویاں آہراں وچ جُشن لئی آئی ہستی
 نوں نویاں گزاں نال مہجن لئی نویاں سرکاری بولیاں نال سانگا جوڑن تے لوک بولی
 نال اپنا ڈھردا سانگا مار مکاون ضروری تھی گیا۔ وچولا میل لوک بولی دی کھور دی
 گڑھتی چٹ کے اٹھیا۔ انھیویں صدی مکدیاں ایس میل دیاں کنیس پڑھیاں پل
 کے سرکار وپار کسب پڑھائی سیاست تے رہل دے پڑ مل نیٹھیاں سن۔ اُردو
 انگریزی کتاباں دی مانگ ایہناں ولوں دنو دن پئی ودھدی آئی۔ اُردو انگریزی
 لکھت تے چھپت دا چنگا موکلا موکھا کھل چکیا ہا۔ جس لہور وچ میاں محمد صاحب
 ”سیف ملوک“ دی چھپوائی واسے آکے بیٹھے آہے اوس لہور وچ انجمن پنجاب دے
 اُردو مشاعریاں دا وی وجکرا ہاتے موہر لے پوچ دے اُردو شاعراں دیاں غزلاں
 ایٹھوں ڈاک راہیں دی دیاں استادوں کول وی اپڑن لگ چیاں آہیاں۔ سو
 جیڑے ویلے پنجابی کتاباں دی چھپوائی دی لہر ابھری اوسے ویلے اُردو انگریزی
 پڑھاکاں دیاں لوڑاں دا روڑھ چھپواکاں نوں پیروں کڈھن لگ پیا۔ اوہناں نوں
 اُردو انگریزی کتاباں دی ودھنار مہنگی تے سوکھی گا کی جُزن لگ پئی۔ کتاب
 جوڑاں تے سودھ کاراں دیاں نویاں تیار تے ترکھیاں ڈھانیاں مل گیاں۔ سکولاں
 کالجوں دے خلاصہ کار آپ بوہے آن بیٹھے۔ چھپواکاں تھوڑا پر مہنگا چھاپ کے
 چوکھی کمائی دا راہ وی دیکھ لیا۔ سو لوک بولی نال اوہناں دا ہج وی گھٹن لگ پیا۔
 لوک بولی دی چھپوائی ہولی ہوندی گئی۔ چھپواکاں دا موہر لا پوچ جس لوک بولی دا کم
 وڈیا ہاوت وی کجھ نہ کجھ اپنا کیتا پالی آیا۔ اگلا پوچ نویاں سکولاں دا پاس (یاں
 فیل) بولی دا نچھے وچولے میل دا پالیا ہا۔ اوہنوں ماں بولی دی چھپوائی میہنا بن گئی۔
 آج وی چھاپے لوک بولی دا بوہتا بھلا نہ کر سکیا۔ چھاپے لوک بولی دے بہتے
 نویں پڑھاک نہ بنائے۔ نویاں پڑھیاں نوں تے لوک بولی ول آونا ای موت سی۔
 لوک بولی دیاں چھپاں اوہو گھندے جیڑے اگے ای لوک بھنڈار ورتیندے
 آہے۔ جیڑے گا کے کھیڈ کے سٹاون والیاں دی بہٹی بہندے آہے سگوں ایہہ
 ہویا جو چھپی کتاب کول ہوون نال سنیڑاں دا سٹاون والیاں نال بندھ ڈھلا ہوون
 لگ پیا۔ چھپے دی نویں آدر کنیں مٹنے دا اگھ مارن لگ پئی۔ لکھیار راگیاں واریاں
 ولوں کنڈ کر کے چھاپے واسے لکھن لگے۔ سانجھے لوک بھنڈار دا مل گھٹن لگ پیا۔

لوکائی دی نویں طاقت بٹی کوئی نہ تے پرانی کھسن لگ پئی۔ نواں ست سوما پھٹیا کوئی نہ تے پُرانے مسکن لگ پئے۔ خلقت دی آپا سنبھال ریت نوں ڈھا لگ گئی۔ ایہدے نال لکھت دا سبھاوی وثن لگ پیا۔ رمز سیتر والا وارث شاہی جھٹ کھوٹا^{جلا} ہو کے ”اصلی تے وڈی ہیر“ دالمکاء بن گیا۔ پر ایسہ گل دکھری نیجھ منگدی اے سو پھیر سہی۔

وچولے میل دی نت پردی پڑھالی نے سوکھے چھپواک وی کھلارے تے ترکھیاں لکھیاراں دے پور وی کڈھے۔ نویں سلاہتا نویں مشہوری دے مٹھے۔ وچولے میل دی منظوری اوہدا تھاپڑا ایہناں دی ہستی دے نکاء لئی ضروری ہا۔ ایہناں دی ہستی دا نشان چھپی کتاب آہی۔ اوہ پھب کے پھپدی منگاکل متھے تے لاء کے ہٹی چڑھدی تے وکدی تاں ای ایہناں دی ہوند منگدی۔ کتاب دی دکھ ای کتاب دا اصلا ہو گئی۔ گاہک ر بھاون دی سکت ای اوہدات تھی گئی۔ جیویں حاکماں دے کنڈے اُتے تلن وچولے میل دا اصلا سی تے اوہدے فلسفے اوہدے وچار اوہدیاں دکھاں اوہدیاں گاہک ر بھاونیاں سن۔

لکھیاراں لئی وچولے میل دا تھاپڑا کھسن دے ہور موکلے راہ وی نکل آئے، تھیٹر قلم، ریڈیو (تے اخیرٹی وی)۔ وچولے میل دی مشہوری تے سلاہتا دا کم ہا (پیسے دے نال نال) اک نویں میں اُسارنی جیہدے وچ خلقت نالوں تڑے سانگے دی رہند کھوہند لوکائی جاسکے اوہدی بوماری جاسکے۔ سو وچولے میل وچ دُمن تے وکن لکھیاراں دی اندرلی لوڑ بن گیا، اک انموڈ چھک جیہڑی اندریاں نال جا جڑی آہی۔ ایہنوں بھمن نکھیرن مر کے جیون والی گل آہی۔

جدوں وچولے میل وچوں کجھ نویاں پڑھیاں نوں جگت اُتھلارے دیاں لہراں ہلوتیا تے لوک کجھ آپنا کے نویں جو نے جمن دی لوء لگیو نہیں تاں لوک بولی ول مونہہ کیتو نہیں تے گواچا لوک سانگا بھالن دی کیتو نہیں۔ پر اوس گھڑی وی وریاں نوں ای بنی بناتی اُردو انگریزی ہستی و نجاون تے چڑھیا بزار چھڈن دا جیرا ہویا۔ بہوں اچھے آہے جیہناں اوکھے سوکھے لوک بولی دا لڑ پھرتے لیتا پر تھوڑے چر پچھوں ای موقع دیکھ کے آنے بہانے ہتھوں تھلا چھڈیا۔ نعرہ اوہ ہمیش لوک کجھ دا ای ماری آئے۔ اپنے توں اچیرا اُتھلار وی اوہناں کسے نوں نہ نیا۔ لوک بولی

داناں وی رنت مُونہ بھر بھر کے پیا لیونیں۔ ڈھائی گھڑیاں لوک بولی دا پلہ چھوہن
 نوں رگنیوں وی ہمیش۔ پر اپنی اندر لی لوڑا گے بے وس آہے۔ لوک بولی دا سانگا
 لوک پکھ دا راہ مر کے جیون ہا سو قبول نہ سکے وچولے میل دی دتی ہستی تَج نہ سکے۔
 جیوندے موئے ہو گئے۔ جیہناں ہس کے ایسہ ہار دیا ہی لوک بولی راہیں لوک پکھ
 سجاتا اوہناں مڑ جیون دل مُونہ کیتا۔ پر ایسہ سار آوندیاں آوسی بنی رزا لوک بولی
 وچ لکھن ای لوک پکھ نہیں۔ لوک پکھ اے لوک سانجھ راہیں لوک سُر ت دی مڑ
 اساری۔ خلقت نال رل کے اوہدے ڈھٹھے گھر دی مڑ اساری۔

لوک سُر ت دیاں پر انیاں یہاں دی بھال تے نویاں یہاں دی کاڈھ لوکائی وچ
 بہ کے ای تھی سکدی اے۔ جیہناں نوں جوئے جیونا اے خلقت وچ مڑ جم کے
 ای جیونا اے۔ وچولے میل دیاں لوڑاں مڑ مڑ اندر دیاں نوں ہتھ پاوندیاں نہیں۔
 شکل و ثناء کے راہ بھیندیاں نہیں۔ آہندیاں نہیں۔ تاں سچے تے سچے او۔ پر ویکھو
 نہ۔ اپنی گل شاون مناون لئی چالو رنگ ڈھنگ چھوڑ دیو تاں تہاڈی گل داخل
 کیہ رہی۔ تہانوں سُسی کون۔ ڈاہڈیاں نوں ہراون لئی اوہناں نوں پہلوں
 ر بکھاون پسماون دی لوڑا اے۔ سو وچولے سو جھواناں والی دکھ بٹاؤ اوہناں توں
 وی ودھ ملوک تے نہاتے دھوتے بن کے دکھاؤ۔ اول تے لوک بولی دی گل
 ڈاہڈیاں دی بولی وچ اوہناں دیاں گراں گراماں اندر رہ کے ای کرو۔ بے لوک
 بولی ورتنی ای بے تاں اوہناں دے رنگ رنگ کے ای ورتو۔ کتاباں و پچنیاں
 بے تے اونویں لشکا سجا کے اوتنیاں ای مہنگیاں چھاپو جتیاں اوہ چھاپدے نہیں۔

لوک ریت دے دیدواناں دا لوک بانا لاء کے دِھنگیاراں دے ویزھے پن
 دِھنگیاراں نوں سکھاوند اے۔ اوہ تے چاہوندے ای ایسہ نہیں جو لوک ریت
 نوں اپنے پر بندھ بیٹھ کر کے لوکائی کولوں نکھیرٹ کے اپنی مٹھ وچ جھپیٹ کے ماریا
 ونجے۔ نالے ایہنوں اپنے من پر چاوے لئی ورتیے نالے خلقت نوں دکھائیے
 کیوں بنی ہن دسوا سیں تہاڈے وچوں ہاں کہ نہیں۔ بنی اسیں تہاڈے سچے اگوان
 جو ہوئے۔ جیہڑیاں شیواں تہاڈے کول مٹی وچ ہنیاں رُلدیاں سن اسیں سنگھار
 کے شوکیاں وچ نکا دتیاں نہیں۔ باہر لیاں مُلکاں وچ اوہناں داخل پو ادا اے۔
 باہر لیاں نوں اوہناں دسا ہوندا اے بنی تیس سرکار نویاں سواداں توں رُجے بیٹھے

او۔ تہانوں پرانے دسرے سادیاں سواداں دی ٹوہ رہندی اے۔ اسیں آپنی ریت وچوں ڈھیر سارے سواد تہاڈے جوگے سانجھے ہوئے جے ایہناں نوں نویاں کرو تے آپنے جگ پسرے کاروپار وچوں کوئی جوٹھا بیہا ساڈی جھولی وی چا گھتو۔ اسیں آپنیاں لوکاں دے موہر لے جو ہوئے سرکار۔ ساڈے پنا اوہناں نوں کیہڑا تہاڈے لاہے سر وگن جوگا کرسی۔

لکھت بھاویں لوک پکھویں ہووے لوکائی دی آپنی جی جوڑی ہووے جیہڑے ویلے ڈاہڈیاں دی مرضی دی پُشاک پوا کے اوہناں دے بیج (بیج) اُتے چاڑھ دتی جاندی اے۔ تاں شے ای بی تھی ویندی اے۔ فرید بلھا وارث تہاڈے لوک ریت میں جد تائیں خلقت وچ بہہ کے پڑھیندے نہیں۔ خلقت نوں خلقت دی کھسی سکت دا جانو کریندے نہیں۔ خلقت دے مہنجال اوہدے بانہہ بلی بندے نہیں۔ ڈاہڈیاں دیاں شیلھاں دی سجاوٹ تھی کے اوہ لوک ریت نہیں رہندے۔ لوک ریت شعر نہیں شعراں دی ورتوں اے۔ بنت نہیں ٹورا اے۔ دست نہیں ورتارا اے۔ ٹی وی ریڈیو توں اشتہاراں اُتے دھوڑی کھنڈ بن کے سو فیاں وچ بچے کسی بلاراں دیاں نقلی بھٹاں وچ بجھ کے 'سرکاری تھاپڑے نال منائے دیہاڑاں دیاں منظور شدہ تقریراں وچ جت کے فرید بلھا وارث ڈاہڈیاں دے ویہار دا تروڑ نہیں رہندے اوہناں دے گھرے دی پمھی بن ویندے نہیں۔ خلقت دی اوس کھٹی وانگ جیہڑی خلقت ہتھوں کھس کے خلقت ویریاں دی جمع جتھ تے راس بن گئی اوہناں دے سکھال دا سودا اوہناں دی حاکی دا ہتھیار بن گئی۔

پمھن والے پمھدے نہیں:

ٹھیک اے جی لوک بولی دی لکھت سادی سستی چھپنی چاہیدی اے پر سادی سستی چھپتے وکے کیویں۔ دکاندار ادھو ادھ پتی منگدے نہیں۔ جے چھپواک نری لاگت ای لوے (تے لکھیار کجھ نہ لوے) تاں وی کتاب دا مکمل لاگتوں دوٹاتے رکھنا ای پوندا اے۔ جتنا مکمل ودھ ہووے اتنا ای دکاندار دالابا ودھ ہوندا اے۔ سستیاں کتاباں و پمھن دی اوہنوں کوئی کابل نہیں ہوندی۔ اوہ سستیاں پچھانہ دھر کے منگیاں گاہکاں دے مونہہ بیٹھ کریندا اے۔ ایہہ وی اوہ جاندا اے جو لوک بولی دے نھیٹھ گاہک ٹانویں ٹانویں ہوندے نہیں ایڈی سوڑی تے مٹھی گاکی لئی

اوہ اپنا ویلا تے تھاں کیوں و نجاے۔ اوہ منگیاں تگن والیاں نوں سادیاں ستیاں
و کھا و کھا کے اپنا گھ کیوں مارے۔

ٹھیک اے جی ٹیس موٹیاں سامیاں نوں نہیں پڑھاونا چاہوندے آپنیاں
کتاباں نہ پڑھاؤ۔ پر جیہنوں خلقت آہندے او اوہ ہُن کتھے ہے۔ لکھاں مُون نہیں
شہراں ول لگی آوندی اے۔ کوئی داراں قصے واچن والے ڈھولے جوڑن والے
راس دھاریے راگی رزق مگر شہریں وڑدی ایس خلقت نوں لوک ریت دے
مونہ لاون جوگے نہیں جے رہے۔ ایس بھیڑ تائیں لوک بولی دی لکھت ہُن کون
اڑاوے۔ ٹھیک اے منگی ایہناں پڑھنی کوئی نہیں۔ پر سستی ایہناں جوگی جے
کوئی چھاپے تے ورتاوے کیوں۔ ورتاوے تے پڑھاوے کیوں۔ جے کوئی ایسے
کم لگ و نچے تے کھاوے رکھوں۔

ٹھیک اے جی۔ نی وی ریڈیو زر زور والیاں دے ہتھ ٹھو کے سہی خلقت لئی
افیم سہی۔ پر ہُن کروڑاں ہماڑا ایسے افیم نوں بیٹھے چنگدے نیں۔ کیہ اپا اے
ایہدا تماڈے کول۔ جے او تھوں دو بول لوک ریت دے لوکاں دے کنیں پے
جاندے نیں تے خبرے کوئی بھلا ای ہوندا ہووے نیں۔ تہانوں سوڑ کیوں پیندی
اے۔ پنڈ گراں چک و ستیاں ڈھوکاں جھوکاں ہُن سبھ شہردی ماروچ نیں۔ جے اوہ
شہردے ودھا بیٹھ بدھیاں نہیں گنیاں تے شہردی ورتن دے مونہ تے آ ای
گنیاں نیں۔ پنڈ ورتن ہُن وکھری ورتن کوئی نہیں جے رہی۔ پنڈ دا رزق ہُن شہر
دے ویہار نال بدھا پیا اے۔ سو پنڈ رہل وی شہردی رہل دا پرچھاواں بن گئی
اے۔ جیہناں شہر ویہاریں رزق کماونا اے شہری رہل نوں موہنہ مارنا اے اوہناں
سکولاں اخباراں اشتہاراں نوں ای نی وی ریڈیو نوں ای مُرشد مٹنا اے۔

دین والے دسدے نیں:

زور اورو لوک بولی دی ورتوں، لوک ریت وچ رسن ناں اے اک وکھرے
ویہار دا اک وکھرے وسیب دا۔ مینا فرعونان گھرای موسا پلدے نیں۔ پر اوہ
فرعونی کرن نہیں فرعونی دا تروڑ کرن پلدے نیں۔ جے لوک بولی ٹھانیوں لاگو ہونی
اے جے لوک ریت ”نیلام گھروں“ پر چاری جانی اے تاں ایسہ دِھنگیار ویہار دا
جوڑ ہوسی تروڑ نہیں۔ لاگو ہوون دا وکھرا رنگ پر چار دا وکھرا ڈھنگ ای تے تروڑ

اے۔ نواں رنگ ڈھنگ کڈھن ای تے کم اے تروڑ والیاں گوچرے۔ نوں
رنگ ڈھنگ دی اگدوں متھی شکل کوئی نہیں۔ تے جیہڑے اک نسخے دے نہ پھرن
تے ڈھیروں ڈھا بہن اوہناں گل نہیں سمجھی۔

پچھن والے:

تقریر چھڈو۔ تساں گل ٹوری آہی۔ ”ماں بولی“ والیاں نوں بولی مار کے۔
دسواوہ ستیاں کتاباں کیوں چھاپن تے کیوں ورتاون۔

دسن والے:

وچولیاں دے آسرے چھڈو۔ سدھا خلقت نوں بوہڑو۔

پچھن والے:

کیوں؟

دسن والے:

سنگتاں جوڑو۔ خلقت نال، جتھے وی اوہ ہے، جڑ بیٹھوتے وچارو۔

پچھن والے:

کہن سوکھا اے کرن اوکھا اے۔

دسن والے:

؟

کیہدی روح تے کیہدی غذا

مُغلاں ویلے پنڈ گراواں وچ گاؤن و جاؤن والے وڈیریاں بھوئیں وال گھراں دے کمی ہوندے آہے۔ ہوراں کیاں ہارا یہناں ڈوم مراسیاں دالاک وی جدی پشتی ہونتا۔ بھوئیں وال جھماناں دے نال ڈوم مراسیاں دیاں وی پیڑھیاں ٹرنیاں۔ دینہ دیہار ایہناں جھماناں دے ریتل سوہلے جس تے واراں گاوتیاں۔ آپنیاں وڈکیاں دے جوڑے بول اوہناں دیاں دسیاں حُراں تالاں وچ الاونے۔ نویں پیڑھی دابیان آپ جوڑ گنڈھنا۔ مرن پرن تے وی ایہناں وڈکیاں دے جوڑے رسم ریت دے گاؤن سٹاونے۔ ریت سیانے ہون پاروں ڈوم مراسی جھماناں دے اصلوں نیڑے ہوندے آہے۔ ساک سبندھ وچ ایہناں ای جھماناں ولوں ویکھ پرکھ کرنی تے گل ٹورنی۔ ہورباریک کاجاں وچ سنیے پتر داکم وی ایہناں کرنا۔ زنانے وچ سکھڑ مراسیاں ای چڈھرائیاں دے گجھے کم نیڑنے تے بھیت سنبھالنے۔ واڈھیاں اُتے ہوراں سپیاں وانگ ڈوم مراسیاں نوں بدھا ان وی ڈھینا تے دینہ دیہار اُتے مرن پرن اُتے ریتل لاگ وی جڑنا۔ ہر ویلے دی نیڑ پاروں جوٹھا لتھاتے لبھنا ای کدیں کدائیں انعام وی لبھ جانا۔ پر ہر ویلے دی نیڑ کدیں مہنگی وی پے ونبجٹی تے سائیاں کدے نکی موٹی گل توں مونہ وٹ بھٹاتے بعضے ویلے پو لے وی کڈھ مارنے۔

مالکی وال جھمان ہوراں کیاں وانگ سگوں ہوراں کیاں نالوں ودھ ڈوم مراسیاں نوں گھردے بندے آکھدے آہے۔ پر ہوراں کیاں وانگ ای اوہناں نوں پورا بندہ سمجھدے نہ آہے۔ کمی دی ہستی مالک دی دات آہی۔ اوہدا جوٹھا لتھا۔ مالک نال لاگ توں چھٹ کمی داکسب ہاسوہینا سمجھیا جاندا ہا۔ اوہدی محنت مالک دی ورتوں توں باہر بے مٹی تے کو جھی آہی۔ کسی داکسب مالک دی سسوں باجھ اک میہنا اک بچ ہا۔ مالک محنتی دی کرت ہنڈاوند اہا پر کرت وان نوں چکھن جوگ کر کے ای کول رکھدا۔ ان سبھ توں مہنگی سبھ توں ودھ لوڑیندی دست آہی۔ سو ان اُچھاو، بھوئیں پانی تے پشواں دے مالک ای وسیب وچ بھارو آہے۔ سبھناں محنتیاں دی محنت داخل مالکی والیاں دی سیوا صدقہ ای آہا۔ ڈوم مراسیاں دی محنت تے کوئی ہنڈن سار دست

بن کے ظاہر اُدس دی وی نہ آہی۔ سو مالکاں دی نیڑماندیاں وی ڈوم مراسی ہوراں
 کیاں سپیاں کولوں ہولے تے نیویں رگنیںدے آہے۔ مالکاں دی نیڑپاروں ہوراں
 کیاں سپیاں اوہناں نوں ویہلڑتے جھولی چک سمجھنا۔ اوہناں دی سوجھ نوں وست
 گھاڑنال جڑی نہ ہوون پاروں پھوکی چترائی تے پلاکی سمجھنا۔ پر کیہ مالک تے کیہ
 دوجے کمی، سھناں دے چت وچ کسے اوہلی نکرے ڈوم مراسیاں ولوں اک گجھاڈروی
 ہونداہا۔ اک ان گولی آدروی ہوندی آہی۔ کارن ایہداوی ایہو آہا جو ڈوم مراسیاں
 داکم و ست گھاڑنال جڑیا ہو یا نہ ہا۔

ڈوم مراسیاں داکم کم ہے ای کوئی نہ۔ ایہہ اصلوں کھیڈاے۔ جیہنوں ویسی کم
 ونڈتے میل ونڈنے کم بٹا کڈھیا اے۔

ڈھروں خبرے کم کوئی آہا ای نہ۔ کرن تھیون سبھ کھیڈای آہی:

سبھ کھیڈ کھیڈ گھر آوندی

پر جدوں لوڑاں دا بھارتے کھلار ودھیا تے ڈنگ ٹپاون توں ودھ کھاہد اپاونی
 سیرٹنی پئی تاں اپاونہار وکھرے ہو گئے تے سانبھن ورتاون ہار وکھرے۔ سانبھن
 ورتاونہار مالک تھی گئے تے اپاونہار اوہناں دے بانھے۔ بانھیاں دی کرنی کھیڈ نہ
 رہی۔ اوہدے وچوں من مرضی دارس نکل گیا تے باندھ دی کڑتن رہ گئی بانھیاں
 دی کھیڈ محنت بن گئی۔ ہڈاں دی ہیہ۔ اوہناں نوں جیوندیاں رکھن والی تے جیوندیاں
 رکھ کے مارن والی۔ کھیڈ سکت ہُن نری مالکاں دے لیکھے لگ گئی۔ بانھیاں لئی کھیڈ
 کم بن گئی تے مالکاں داکم کھیڈن ہو گیا۔ پر کھیڈ مالک وی نہ سکے۔ بانھیاں نوں نہھی
 رکھن کم تے لائی رکھن آپ اک کرڈاکم آہا۔ جیہنے مالکاں دے چت وچ کھار، چنتا،
 مکر، کرودھ تے ہینکڑدیاں ڈونگھیاں یہاں کڈھیاں۔ ایہناں یہاں توں باہر نکلن
 اوہناں دے وس نہ رہیا۔ اوہناں دی بے انت کھل بے انت باندھ بن گئی۔ سواد
 سدا بے سوادا تھی گیا۔

کھیڈ پھل ہے سانجھ دا سانجھ دے بھرواس دا۔ سبھ دے اک ورگے ہوون دا،
 اک ریک ہوون دا، ہر وچ ہر دے واس دا۔ بندہ میلاں وچ ونڈ بیجاتے آپو اپنے
 لاہے پاروں جنی کھنی اک دوجے نالوں اصلوں رنکھڑ گئی۔ ہر ہر کنوں او بھڑ تھی گیا تے
 کھیڈ سکت سک گئی۔ جیون پھوک ہو گیا۔ ہُن کھیڈ لفظ دا مطلب ہو رہا۔ کھیڈ اوہ

ہوئی جیہڑی کم نہ ہووے۔ جیہدے نال کوئی ورتن وان دست نہ اُتے۔ انج سمجھو ہی جیون آہر دی جی جانی جیون آہر نال ڈھروں ویاہی کھیڈ سکت جیون آہر نوں طلاق کے نو۔ کھلی ہو کھلوتی۔ کم دی سو کن کم دی شریک۔ ہُن کھیڈ دا مومل ہو گیا ہندے نوں کم کولوں ہٹاون۔ اک نکمی ان اُچھا ورجھ وچ لاون۔ کم کامیاں، کمیاں نوں بنھدا ہا۔ اوہناں دی آپی کیتی نوں اوہناں کولوں اوپریاں کریندا ہا۔ اوہناں دی آپی کیتی اوہناں دے سرتے ای آن تندی آہی۔ اوہناں نوں بنھی رکھن لئی کاسے دی محنت ای اوہدی ویرن تھی گئی۔ سو اس اپنے بچا لئی کھیڈ دے دے نکم دا لڑ پھریا۔ واج دی کھیڈ وی کامیاں دا نکم آہا۔ ا جیہیاں واجاں جیہڑیاں کے کم نہیں آوندیاں بندے دے اندروں سانجھ دے مئے سواد ہلوندیاں آہیاں۔ اوہدے اندر بھرو اس دے گواچے سکھ دا چیتا جاگ پینا۔ اوہنوں اچنھا لگتا۔ ایہناں نکمیاں واجاں دی کھیڈ نوں کاسے کھل سنبھا جاتا۔ آپی مکدی ہستی دا دارو، اپنے رب دا الاء۔

پر وسیب وچ کم دی باندھ ای رب آہی۔ کم نوں اصلوں تچ کے ٹکر کتھوں جڑدا، سو کامیاں آپییاں ہتھاں پیراں نوں کم دی باندھ وچ جوڑی رکھیاتے نالو نال نکمیاں واجاں دی کھیڈ راہیں اپنے چت وچ کھل سواد دا دھوں وی دھکھائی رکھیا۔ اوہناں باراں یلیاں وچ مالکاں دے مال نوں و بھلیاں دی چھوہ نال چاریا۔ چرخیاں دیاں جگراتیاں وچ سُر اں دیاں پونیاں کتیاں۔ سیپ دی گھاڑ دے کھڑکار نوں سُر سواد تے تال وچوں لنگھایا۔ کیتی دا پھل سا لبھن والے جیہناں کھیڈوں و جوگے کم دی باندھ نوں وسیب وچ رب بنا کے ٹھوکیا آہا، کامیاں دے ایس سمجھے کھل الیر کولوں ڈرے۔ اوہناں گاؤں و جاؤں نوں شیطانی فعل آکھ کے بھنڈیا۔ کاسے کامیاں آپ وی اپنے اندر لی ایس رب دی واج کولوں کدیں کدائیں ترٹھ کے ایہدے تے شک پیا کیتا مئے ایہ ساڈا رزق ای کھماوے۔

ہولی ہولی مالکاں نوں کامیاں دی ایس کھل دا راہ مارن دا داء بھیا۔ اوہناں نکم نوں کم بتاؤن دا اپرا لا کیتا۔ اوہناں گاؤں و جاؤں دا مل پادتا۔ سُر والیاں و بھلیاں ڈھولاں والیاں و جریاں نوں چن کے آکھیا ایہو تہاڈا کم ہے۔ ایہو تہاڈی سیپ ہے۔ تیس ایہو کسب کماؤ تے ایہنوں ساڈی چودھرو ڈیاؤن لئی لوکائی اگے ساڈی ساکھ بناؤن لئی ورتو۔ و جریاں جاتا نالے حج نالے وچ، نالے اپنا کھل سواد ماٹساں تے نالے

مالکاں دا گھر پورا کر کے رزق ولوں پخت ہو و نجساں۔ ایسہ نہ جاتو میں ہی گاؤں
 و جاؤں گھل سواد تے دیندا آہا کھیڈ ہوون پاروں۔ مالکاں دی و گار دا توڑ ہوون
 پاروں۔ مہن جد گاؤں و جاؤں مالکاں دا دتا کم بن گیا، مالکاں دی غلامی دا وسیلہ بن گیا
 تاں اوہدے وچوں وی گھل سواد اڈ گیا تے اوہدی تھاں اوہو باندھ مجبوری دی گڑتن
 آگئی۔

ہولی ہولی گاؤں و جاؤں دا کسب مالکی ریت دا انگ بن گیا۔ کسی گئی مالکی دا گھنا
 بن گئے۔ بیڈا و ڈیرا مالک دا کھلار ہونا اوہنوں او سے میچ دے کیساں نوں بوہے
 بہاؤں دی لوڑ ہوئی۔ چودھریاں دیاں ڈیریاں توں چوٹوں کسی شاہی منصب داراں
 امیراں دیاں حویلیاں وچ پجے۔ او تھوں جیہڑے باتشاہ دی نظرے چڑھے اوہ شاہی
 دربارے وچ سجے۔ آہو سجے۔ کیونجے شاہی دی پوری سترای سجاوٹ تے وکھاوے
 سر آہی۔ طاقت دا، دولت دا، سوہن دا گن دا وکھاوا۔ ایسے وکھاوے راہیں خلقت
 دیاں دلاں وچ باتشاہی دارعب تے آور جھدا ہا۔ گاؤں و جاؤں والیاں سجاوٹی درباری
 بانے پاکے مہمنناں تنکیاں نال جہ سجا کے نوکری تے حاضر ہووٹا۔ اٹھے پہر باتشاہ ملکہ
 دیاں روز دیاں رُجھاں نال پھدا سنگیت چھوہٹا، موسم تے ویلے نال ٹھکدا۔ باتشاہ دی
 آوا جاوی نوں نقاریاں اُتے ون سونے ٹھیکیاں راہیں ہوکنا۔ رت چلدیاں رساں
 ریتاں نال سجا سنگیت جوڑ کے ہر ویلے دی شاہی پروہنچاری وی بھگتاوئی۔ شاہی
 کنیراں دی سکھلائی وی کرنی۔ باتشاہزادیاں نوں گن دیاں رمزاں دا جاٹو کرنا۔ رسم
 ریت دا لاگ وی لینا، انعاماں نال گھروں بھرنے، بعضے ویلے جگیراں تے مافیاں وی
 ڈھینیاں تے لم سلے خطاب وی۔ گایکاں و جنتریاں شاہی امیراں والی رہت ہنڈاوئی۔

شاہی نوکری وچ ناں ناواں تے ڈھیر آہا تے ٹوہروی گھٹی۔ پر نال ای ات دی
 چنتا تے کھاروی آہی۔ ہر ویلے سازتے واج نوں سان تے لاکے تیار رکھنا پوند اہا۔
 دیہار دے بدھے آہراں لئی وی تے دوجیاں کیساں نال بھڑن لئی وی۔ شاہی گئی
 تاں ای اپنی تھاں تے رہ سکدا ہا جے اوہدے ساہویں اوہدے جیہا کوئی ہو رنہ اٹھے۔
 کیونجو نوکری ہار مالک دی ہار آہی۔ شاہی گایکاں و جنتریاں نوں ہر ویلے پڑ وچ لہن
 دی تیاری رکھنی پوندی آہی۔ ہر ویلے نویاں پرانیاں شریکاں دا دھڑکا رہندا ہا۔ (شاہی
 ہاتھیاں پہلواناں شاعران تے سنگیت کاراں دا اکورولا آہا)۔ نوکری دی سانہہ واسے

کسب دی سانجھ کرنی پوندی آہی۔ سُر تے لے وچ، واج تے ساز دی تیاری وچ ات باریک کاڈھاں کڈھن دا جتن کیتا جاندا ہاتے ایہناں کاڈھاں نوں بھیت بنا کے شریکاں کولوں لکایا ویندا ہا۔ شریکاں کولوں کیسہ آپی اولاد دیاں راساں ہتھ وچ رکھن واسے اوہناں نوں وی ایہو دسیا ویندا ہا ہی پتر واسے لکھ دا دس و والے ہن سواکھاں نیویاں ای رکھو۔ شاگردی اول تے گھروں باہر کڈھی ای نہ جاندی ہئی جے بگانے پتر کھیرے ای پے جاون تاں اوہناں نوں ساری عمر لئی غلامی کرنی پوندی آہی۔ رکی جیسی گل چٹھن لئی ورھیاں بدھی پانی بھرنے تے بالن ڈھونے پوندے آہن۔

نوکری دے پواڑے نے کسی نوں کرڑی دبرھا وچ جکڑ دتا۔ کسب وکھاون ای اوہدا رزق ہا۔ پر کسب وکھاون وچ ای رزق دے کھن دا دھڑکا ہا۔ سو وکھاون اک رنگ دا لکاون بن گیا۔ ایس دُبدھانوں ویہار من کے ہنڈاون والے ات پر تدارتے چتر تھی جانے۔ پر دُبدھا دے شکنجے وچ سوڑے پن والیاں وچ اک کمل جیہا آویٹا۔ کوئی ور لے اچھے وی ہونے جیہناں نوکری دے ویہاروں ای مومنہ موڑ کے فقیر ہو ویٹا۔ وڈکیاں دی واریاں بدھی باریک کاڈھاں دی کھٹی پلے بنھ کے نتائیاں نماٹیاں وچ جار لئا۔ اپنے گن نوں مڑا اوہناں دی کھیڈ سکت نال جوڑتا۔ کسی دا کم مڑ کھیڈ بننا تے اوسر امیاں نال کھیڈ سانجھ راہیں مڑ کھل سواد چکھٹا۔ ا جیہیاں ویہار تاہر گنواٹاں دا ویہار تاہر شاعراں نال جوڑ جڑتا، نانکاں نوں مردانے رلے۔ مادھو لال حسین تے بلیھے شاہ دی، چل تے لطیف دی شاعری سنگیت بن کے باراں تے بزاراں وچ ہلنی۔

گھڑیالی دیونکال نی
 اج پی گھر آیا لال نی
 انہد و اجا و جے شمانہ
 مطرب سکھرا تان ترانہ
 بھلا صوم صلات دوگانہ
 مدھ پیالہ دھن کلال نی

انہد اوہ واج اے جیڑی وچھڑیاں دی سنج توں باہری اے۔ ایسہ واج لال دے گھر آون تے سیندی اے، جدنت دا جوگ مگدا ہے، جد دوج آہنیت بندی

ہے۔ پر ایسہ عجیب گھڑی اے۔ ملاپ اندوی مسکھرتے ہے۔ مڑو جوگ دا دھڑکاوی
 آخر اں دا ہے تے ایس دھڑکے توں سد یویں چھٹکارے دی تا نگھ وی۔ انہد واج دی
 نکر تے گھڑیاں دا واج ہے۔ وصل رین دیاں حد اں اُتے وچھوڑے دے د۔ نہر دا
 پرا ہے۔

دُکھ دلدر اُٹھ گیا سارا
 کھکھ ویکھاں تے عجب نظارا
 رین ودھے کائی کرے پسارا
 دن اگے دھرو دیوال نی

دن کم کار دی باندھ دا ویلا ہے۔ گھڑیاں دا واج وی او سے باندھ دے نیڑے
 ڈھکن دا ہوکا ہے۔ لال ملنی والی و پھل دے کھن دا۔ اُجاڑاں وچ گھڑیاں نہیں
 کھڑکدے۔ گھڑیاں و سیبلے پر بندھ دا نشان ہے جیہڑا ہر میل دے بندے نوں اوہدی
 ویسی ہستی دا چیتا کریندا ہے۔ جیہڑا کامیاں نوں کم تے سدیندا ہے تے راجیاں نوں
 راج تے۔ گھڑیاں سرکاری تنخواہیے ہوندے نیں۔ اوہناں نوں کون نکالے۔ گھڑیاں
 ہر تھاں نکلے پئے نیں اوہ مہلے شاہ دے چت چیتوں کیویں نکل سکدے ہن۔ اوہ
 اوہنوں انہد واج دے کھل اند وچوں وی میل بند و سیب دی مارو باندھ دا کھڑاک
 سناوندے رہن۔ ایسے پاروں بلھا گھڑیاں نوں آپی اچرج کھل دا چس چکھا کے
 اوہنوں کم چھڈن لئی و بیمار مھنن لئی و نگاردا ہے۔

گھڑی گھڑی گھڑیاں بجاوے
 رین وصل دی پیا گھٹاوے
 میرے من دی بات جو پاوے
 ہتھوں چاٹے گھڑیاں نی

سو انہد واج اوہ واج ہے جیہڑی گھڑیاں دی واج دی شریک ہے اوہدا تروڑ
 ہے۔ تے اوہناں نوں سٹیونڈی ہے جیہڑیاں آپی و بیمار بدھی و بیمار گھڑی میں دے
 کلاوے وچوں نکلن دا ٹھبدا مارن۔ اچھے جی آپے ای انہد واج دے بنا و نہار تے
 آپے ای سٹھار ہن انہد واج پلوپل پئی سٹینڈی اے۔ تے جئی کھٹی نوں پئی ایلدی
 اے نی آو وچھوڑ نہار و بیمار داوارا مکاؤ۔ ایہدے مارو د۔ نہر اگے آپی کرنی دی اث

بھرم بھری رکھن دی سوڑ وچ کڑتےجے، ہر دم بھرن مہسن دے ڈر وچ بدھے۔ پر کوئی
 ور لے اوہ وی ہوونے جیہناں نوں ایسہ سوڑتے ڈر دی جال روگ جا پئی۔ روگ دی
 کرک نے روگ دی سجان دئی۔ اوہناں نوں سہی ہووٹا ہی ساڈا مان تران تے شاہی
 مان تران دا پر چھاواں ہے تے شاہی مان تران آپ صدقہ ہے دھگانے سیرٹ لوک
 کمائی دا۔ نالے اوہناں شاہی مان تران دے بیٹھو بیٹھ مھلاں دے اندر نت چلدی
 دغے مکر تے کھار کھور دی سیاست کولوں ہو ویکھئی۔ اوہناں نوں دسنا ہی شاہی ٹشن ٹوہر
 دی، روپ روپ دی ایسہ دنیا جہدے لیکھے ساڈا کسب تے گن لگا، وچوں کیڈی
 کو جھی تے کھوکھلی اے۔ اوہناں نوں شاہی نوکری قید جا پئی۔ ا جیسی قید جہدے توں
 کوئی چھٹکارا نہیں۔ کیونجو شاہی ویہار دیاں حداں توں باہر کوئی جوہ اوہناں نوں دسی
 نہ۔ انج وی گاؤن و جاؤن دا جیرٹا ڈھنگ واریاں بدھی اوہناں کڈھیا تے پکایا آہا
 اوہدی حاکماں دیاں مھلاں توں باہر کوئی گا کی نہ آہی۔ سواک انٹ چتا اک بے
 ہاتھ دکھ اچیت ای اوہناں دے اندر لہہ ونجے۔ ایس چتا تے دکھوں چھٹکارا بے ہاتھ
 کسب راہیں ہا۔ کم نوں کھیڈ بناون راہیں۔ سو کم دے ظاہر اوہنے اوہناں اک اندر لی
 کھیڈر چائی۔ شاہی سولیاں دے پڑدے وچ آپے دکھ دی ڈھونڈی دھکھائی۔ ان گت
 رنگاں وچ آپی چتا کھیڈی۔ پر سنگیت دا ایسہ تانا پینا اُنچ کے بڈا شاہی بانا ای ہا۔
 ایہدی ورتوں ہوندی مڑ شاہی مھلاں وچ ای آہی۔ سو کھیڈ مڑ کم بن وئی تے دکھ چتا
 دا کھوہنت پیا گڑتا۔

مغل شاہی ٹشن دا شاہی سنگیت کاراں نوں کوئی گھاٹا نہ ہو یا۔ نواباں راجیاں
 دے درشنی دربار نکلے ہوئے سن۔ اوہ اپنے آپ نوں انگریز دے بالکے وی سمجھدے
 سن پر مغل دے وارث وی۔ دربار تے محل دا مغلٹا اڈنیر بٹائی رکھن وچ ای آپے
 اصلی تے اصیل ہوون دی گواہی ملدی آہی نہیں۔ ہر نواب راجے نوں ٹوہ رہی بی
 چنگے توں چنگے گاؤن و جاؤن والے اوہدی حاضری وچ کھلوون۔ سو سنگیت دیاں گھرانے
 داراں نوں ایہناں ڈیریاں تے پراٹا آدر پیا بلیا۔ سکھال ہاریاں نوں سکھال تے ڈھی
 گیا پر سوڑ والیاں دی سوڑ دی نالے آئی تے اوہناں دی کرت وچ بیٹھو بیٹھ پئی۔
 اوہناں ظاہر ریاستی عیش دے ماوے نال پھماں پیاں وٹیاں پر اندروں آپی اٹک پیڑ
 نوں نت نویں اُنج دی گجھی کھیڈ وچ پیا رلایا۔

انگریزی زروال شاہی دی چھتر چھاویں نواں دیسی زروال میل وی جڑیا۔ نویں
 دیسی وپاری پوندتے انگریز وپاری دے ہتھ ٹھوکے بن کے رُے پر ویہویں صدی
 چڑھیاں ایتنے جوگے ہو گئے جو اپنے بزار وچ اپنا سودا کھل و پھن لئی جتن کرن۔
 ہن انگریز راج دا ٹکجہ ایہناں نوں کجھ چھن لگا۔ انگریزی پڑھائی پڑھے سوجھواناں
 دیاں ڈھانٹیاں وی دیس وچ دیسی راج لئی خلقت دی اگوائی دا جھنڈا چاکے پڑ وچ نتر
 ہنیاں۔ نویاں پڑھیاں انگریز دی رہت گڑھت تے پھڑی ای ہوئی سی۔ انگریز ساہنے
 اپنی ہستی دی رڑک نے ایہناں نوں پرانی دیسی رہل دی رہند کھوہند اپناون ول
 لایا۔ سنگیت نوں نویں سائنسی ڈھنگ نال سمجھن سکھاون دے آہر ہوون لگ پئے۔
 سنگیت سکول کھلے۔ کتاباں لکھیاں گئیاں۔ گھرانے وال گئی تے اوہناں دیاں سکھائیاں
 بائیاں نواباں راجیاں دیاں رنگ محلاں توں نکل کے سیٹھاں دیاں تھیٹراں تے میوزک
 کانفرنساں وچ سیٹھاں مل بیٹھیاں۔

جدوں یورپ دیاں زروالاں جدی پشتی باتشاہیاں مُودھیاں ماریاں تاں اوہناں
 وی اپنے تھیٹر گھرتے سنگیت ہال شاہی محلاں دی دکھ والے بٹوائے سن۔ ہندوستانی
 سیٹھاں وی اپنے تھیٹر تے سنگیت ہال یورپی نمونے تے ساجے سوارے۔ کیونجو اوہ
 انگریز زروالاں ورگا ہوون دا سواد ماننا چاہوندے سن۔ پر جد اپنے دکھریے کاروباری
 لاہے دی سمجھ اگھڑی تے رہت بہت وچ انگریز ورگے رہندیاں اپنا دکھریو اں ماٹن تے
 دکھاون دی سوچو نہیں۔ سو ولایتی تھیٹر گھراں تے ہالاں وچ دیسی راگ رنگ چس
 دیون لگا۔

تھیٹر گراموفون تے فلم نے دیسی سنگیت نوں ولایتی سازاں وچ اتار کے نویاں
 سیراں نوں موہیا۔ سنگیت دے ایس نویں ڈھنگ دی موہ بڑی ولایتی سازاں پاروں
 نہ آہی۔ ولایتی پیش کاری پاروں وی آہی۔ نویں پڑھے اپنی رہل دی رہند کھوند نوں
 ولایتی چڑھل ڈھالے ڈھال کے اپناونا لوڑ دے آہے۔ ولایتی طاقت دیاں رچھاں
 راہیں ولایتی علم دی ورتراہیں اپنے آپ نال میل کرنا لوڑ دے آہے۔ اپنے آپ
 نوں نویاں کر کے ماٹن تے دل آہا نہیں، جائے اسیں آپ رہندیاں اوہ ہو جائے جو
 انگریز ہے۔ فلم تے تھیٹر نے، پر گراموفون نے اچھا، نویں پڑھے نوں اپنی نویں نو۔ کلی
 ہتھ دا سواد دتا ہی اج رنگ مجلس کھیڈن والی واج میرے سرہائے پئی اے میں جد

چاہواں ایہنوں حکم دیواں۔ نالے گراموفون جیہا ولایتی رچھ دیسی گاؤں فجاون راہیں
 میرا ہو گیا اے۔ میری سیوا وچ آن کھلوتا اے۔ میں نوویں پرانی دیسی پردیسی دور ننگاں
 دی حاکی دی رلوویں چس پیا مائناں۔ ایسہ چس کم دی کھپل راہیں نہیں کھیڈ دی کھل
 راہیں آئی اے۔ ایسہ میرے من دی موج اے میری ازادی ہے۔ اج میری برتوں
 انگریزی علم دے جادو دا ڈروی لہہ گیا اے تے مغل قلعیاں دیاں اچیاں کندھاں دا
 وی۔ میں دونہاں دے اندر لہہ کے دونہاں دا سروپ بن گیاں۔ آپنے دیس وچ
 وسدی خلقت اتے حاکی دا سچا حقدار۔

تھیٹر گھراں دا ج سجاہ شاہی رنگ محلاں نوں کچھے سٹیندا آہا۔ گاؤں و جاوون
 والیاں دا بانا، آسن، جیسٹریے وی شاہی حضوری والے آہے۔ خیالاں تے ٹھہریاں
 دے بول وی بتے اوہو آہے جیسٹریے درباری پیش کاری لئی گھرتے۔ سینر تے گئی
 دونویں سمجھو اک رسم راہیں پرانی شاہی رہت بہت نوں نویاں کریندے سن تے
 آپنے اتے آپ ای پچے شاہی وارث ہوون دی مہر لاوندے سن۔

گھرانے وال گئیاں نوں سمجھ لگ گئی آہی بنی اگوں ساڈی مالکی دی ڈور راجیاں
 نواباں دے ہتھ نہیں ایہناں وپاریاں سیٹھاں تے انگریزی حاکی نوں پجھدیاں نویاں
 پڑھیاں ہتھ اے۔ ہُن ساڈا پڑ رنگ محلاں وچ نہیں تھیٹر ہالاں وچ بکھٹا ہے۔ ساڈے
 مونہ موٹیاں نال نہیں بھرنے۔ گیٹ تے وکیاں کھٹاں نال بھرنے نیں۔ ساڈی
 پروانگی شاہی سراں دے ہلوانے نال نہیں کھٹاں والیاں دی تاوڑی نال ہوئی ہے۔ پر
 نال ای اوہناں نوں ایسہ وی سار آہی جو کھٹاں تاوڑیاں والے وی سانوں بات شاہی
 رہل دا نشان ای بنا کے دیکھنا چاہوندے ہن۔ ساڈے کولوں اوہو سواد منگدے ہن
 جو اسیں بات شاہوواں نوں دیندے آئے ہاں۔ سو گھرانے والاں آپنے بات شاہی پچھو کڑ
 نوں ہو رگھٹ کے پھڑیا۔ پرانے درباری جیسٹریاں ریتاں سہاواں نوں آپنے کسب دا
 انکھڑاواں انگ جاتا۔

گھرانے وال گئی پڑھیاں بدھی شاہی کینراں تے نواباں راجیاں دیاں رکھیاں
 نوں گاؤں و جاوون دی سکھلائی دیندے آئے سن۔ ویاہیاں رائیاں بیگماں دا ساک
 ”کم“ بن و بنجنا تاں بات شاہ لوکاں کینراں رکھیاں نوں کھیڈ بناوٹا۔ ایہناں دے گاؤں
 پنچن نوں ایہناں دی کھیڈ سکت نوں مالکی بیٹھ کر کے بات شاہ لوکاں سمجھنا جانے ساڈی

ہوون والی شے ہے۔ شاہی گئی ہر ویلے ایہدی سنبھال وچ رہندا ہے۔ سمجھو خلقت
کنوں دوری ای اوہدا ہوون اے۔ خلقت کنوں وچھوڑا ای اوہنوں اپنے آپ نال
میلدا ہے۔ خلقت دے ساہدی چھوہ نال اوہ جھوندا ہے۔ باتشاہ وانگ اوہ وی خلقت
نال اپنے وچھوڑے نوں اڑیاں سلا ماں تے نیویاں نظراں راہیں ماند ا ہے۔

و یکھو شاہی محل مقبرے میستاں کیویں بندے ہن۔ پتھر لکڑ دے رنگ چونے دے
ان گنت کاریگر کیریاں ہار اپنے کسب نوں ورھیاں بدھی گواں اُتے تنگی رکھدے ہن
تاں ایہہ الوکار اُسردے ہن۔ پر اُسردیاں سارا ای ایہناں الوکاراں دالاگا محنتیاں
دی محنت نالوں ٹٹ کے باتشاہ دی طاقت نال جزویندا ہے۔ اوہ باتشاہی رعب ٹوہرتے
مان تران دانشان بن ویندے ہن نالے باتشاہ دی عقل سوجھ شوق سچ دا ہوکا۔ محلاں
مقبریاں دے تے نیڑے خلقت ڈھک ای نہیں سکدی۔ جیہناں دی محنت سراسر ایہہ
اُسردے اوہ وی دوروں ایہناں دادرشن کریندے ہن۔ اپنی کرت نوں کوئی ہو ر ای
وڈیری اچیری ہستی من کے اوہدے کولوں جھکدے تر۔ نہدے ہن۔ شاہی میستاں وچ
خلقت دارب اگے نیون باتشاہی رعب دی حضوری کولوں دکھرا نہیں کیتا جا سکدا۔
شاہی میت رب دا گھر گھٹ ہوندی ہے تے رب دے پرچھانویں دا گھر ودھیرے۔

شای محل ماڑیاں ہار شاہی گنیاں دے دھرپد تے خیال وی بندے لوکائی دی
ہزاراں ورھیاں دی کھیڈ سکت دا صدقہ نہیں۔ پر درباری پیش کاری وچ اوہ اپنے
ایس پچھو کڑ کولوں لڑچھڈا کے شاہی گئی دے گھرانے دی اوہدے شاہی مرتبے دی دین
بن نکلدے نہیں۔ خلقت نہ اوہناں نوں سُن سکدی اے نہ سنجان سکدی اے۔ اوہ
زے باتشاہ تے باتشاہی امیراں جوگے ہن۔ جیہناں نوں حاکم ڈھانیاں دے نیڑے
ڈھکن دی تانگھ ہے اوہ شاہی ادب آداب دے نال درباری سنگیت سُنن سلاہون دا
سچ سکھنا وی ضروری سمجھدے ہن۔ سو شاہی گنیاں دا آدر ایس پاروں وی ہے جو
شاہی رہتل دے اک اچھے انگ دا علم نرا اوہناں کولوں ای مل سکدا ہے۔ ایہو گل
شاہی مورت کاراں تے شاعراں دے آدر پچھے وی ہوندی آہی۔

شاہی گنیاں مالکاں دے ہیکے دے پرچھانویں نال اپنا ٹکا بناوٹا۔ درباری درجے
دی بھونال اپنی میں نوں نت جھنٹا۔ کسب تے ہوندا ای دکھاوا ہا۔ اپنی ہستی وی
دکھاوا بن جانی۔ اوہناں آپ اپنی ہستی دے پیش کار رہ جانا، ہر ویلے اپنی ہوندا

آپنی موئی کھیڈ سکت مڑ جیوں پئی ہے۔ پر کنیزاں رکھیلاں بھانے شاہی نوکری کھیڈ نہ
 آہی کم آہا۔ باتشاہ لوکاں نوں کھڈاؤن دا کم۔ نویاں زروالاں ایس شاہی کھیڈ دی
 وارثی سا لبھن واسے چکلیاں ول مونسہ کیتا۔ چکلے والیاں نویاں باتشاہواں نوں پرانی
 باتشاہی کھیڈ دا سواد چکھاؤن کیتے پرانے گھرانے وال استادان کولوں سکھلائی لئی
 ضروری جاتی۔ سو باتشاہی وارے والا نوکر کھڈاویاں دا نوکر کھڈاویاں نال پرائساک
 زروالاں دے وارے مڑ جڑیا۔ رنگ مھلاں دی ادھی وارثی تھیٹراں تے سنگیت
 ہالاں نوں ملی تے ادھی کسی کوٹھیاں نوں۔

نویں مالک باتشاہی بیستریاں دھارن دے باتشاہی کھیڈ دا سواد چکھن دے
 چاہوان تے ضرور آہے۔ پر ایہناں دی کھٹی باتشاہی والی کھٹی نہ آہی۔ ایسہ
 باتشاہواں ہار دھگانے یاں ریت دا پڑدہ پا کے واہکاں کامیاں دی کمائی نہیں سن
 اگر اہوندے۔ ایہناں ایسہ کیتا ہی کامیاں نوں فیکٹریاں وچ کم تے لایا تے اوہناں
 کولوں ون سونیاں وستاں بنوایاں پر کامیاں نوں دیہاڑی محنت ساویں نہ دے کے
 وستاں دی لاگت گھٹالیتی۔ تے وستاں لاہے سرویج کے ماری دیہاڑی داٹل آپ وٹ
 لیتا۔ ایہو مریجی دیہاڑی ایہو لاہا جڑ جڑ کے زروالاں دی موڑی بنی۔ تے ایسے موڑی
 نال 'مھتیاں دیاں دیہاڑیاں مار کے جوڑے مال نال اوہناں ہو کر خانے لائے' وپار
 ودھائے تے ودھیرے کامیاں نوں کم تے لا کے ودھیرے اوہناں دی محنت ماری تے
 آپنی موڑی دونیوں چونی کیتی۔ پرانی باتشاہی وی ٹھگی آہی تے نواں زروال ویہاروی
 ٹھگی۔ پر نویں ٹھگی دا رنگ نواں آہا۔ ایہدے وچ پرانے راتل لحاظ ملاحظے جوگی
 بہوں تھان نہ آہی۔ کسی گاؤں و جاؤں والیاں نوں وی ایس گل دی سار آہی۔ سو
 اوہناں وی پرائیاں باتشاہی بیستریاں نوں و پھیمانویں کاروباری سچ نال۔ پرائیاں
 ادب اداہاں کچھے اوہناں نوں اک چندی ہوئی کاروباری بے لحاظی کھلیارنی پئی۔
 اوہناں دے ورتارے وچ اچیت ای اک دوہر 'اک بے پر تیتی رل گئی۔ کھیڈ کم
 چروکئی بن چکی آہی ہن کم ٹھگاں دے ڈھائے چڑھ کے ٹھگی بن گیا۔

جتنی سنگیت دی گانگی ودھی اوتنی ای گھرانے وال سنگیت کاراں نوں شریکے
 دی چنتا چنبرڈی گئی تے اوہناں دا سبھا سوڑا ہوندا گیا۔ کسب نوں بھیت بناؤن دی
 جاچ تے اوہناں نوں پرانی آہی ہن جتنی مانگ ودھی اوتنا ای اوہناں ہتھ گھنیا۔

والیاں تے سکھلاون والیاں وچ اک عجب کھچ تان دا ورتا اٹریا۔ کسی جنانی نے کدیں تے سوچنا ہی جس بھاء وی اُستاد کولوں رکھیا جڑے گھنوں۔ پر نال ایسہ وی سوچنا ہی گھٹ خرچہ کر کے ودھ توں ودھ لاہا کھچو۔ استاد ہوراں نوں ایسہ وی دھیان ہوتا ہی میرا رزق ایہدی گا کی نال بدھا پیا ہے، تے گا کی ایہدی تاں ودھٹی اے جے میں ایہنوں دلوں و جہوں سکھاواں۔ پر نال ایسہ چھتا وی ہوئی ہی جے ایسہ سکھ ای گئی تاں متے میرے اثروں باہری ہو ونجے تے ایہنوں میری لوڑ ای نہ رہوے۔ ایہنوں دسو پورا ای تے سیوا جتنی گھن سکھ گھنوں۔ سکھن والی نے استاد نوں علم دا بھنڈار سمجھ کے، سر تے وی بہا وٹا پر اپنا لاگی جان کے جتی تے وی لکھنا۔ ریکارڈ کینیاں فلماں تھیٹراں وچ وی کسی گٹیاں تے مالکاں وچکار ایہو جیسی کاروباری کھچو تان نت پئی چلی۔ (ایس کھچو تان دا نواں رنگ ریڈیو ٹیلی ویژن دیاں لاکڑیاں تے ”آرٹسٹاں“ دی واہ ورتن وچ دسد ا ہے۔ لاکڑی قوالاں وچ پیر ہوندا اے۔ گاؤں والیاں وچ نواب تے گاؤں والیاں وچ مہاپنڈت وی تے تھیٹر دا مالک سیٹھ وی)۔

بات شاہی نوکری وچ جڑے سنگیت کار خلقت کولوں اوتنے ای پروکھے سن جتنے اوہناں دے مالک۔ بات شاہ لئی خلقت نوں ایسہ دکھا لٹا ضروری ہا ہی میرا زور، میری دولت تہاڈی کمائی صدقہ نہیں۔ ایسہ ربی دات اے جیہڑی میری ذات اُتے میرے گھرانے دی ریت راہیں اُتری ہے۔ ہاں تہاڈی کمائی، تہاڈی ہوند میری ذات دا میرے گھرانے دی ریت دا سر صدقہ ضرور ہے۔ شاہی سنگیت کار وی سمجھدے ہی عامان دا سنگیت ساڈے سنگیت دا سوما نہیں۔ سگوں ساڈی ریت دا سر صدقہ ہے۔ ساڈی کیتی دا بھور چور ہے۔ اوہدی وگڑی پنڈوری شکل دا ہے۔ عامان نال اوہناں دا ساک اچیتا ہا۔ آٹھی قید تے باندھ دی رٹک راہیں۔ ایسہ رٹک چیتے دیاں ہنیریاں پر تاں وچ دنیوی خواب خیال وچ شاہی گٹیاں نوں اپنے گواچے ازاد اصلے دے جھولے دکھاوندی سی تے اوہناں دی کرت نوں عامان دے ہڈور تے دکھ سکھ دی جاگ لاوندی سی۔ نوکری دی گھٹی سوڑا اوہناں نوں خلقت اُتے ورتیندے کھلے دھرو نال جڑیندی سی۔ پر ایسہ جڑت آہی اچیت۔ نوکری پال سنگیت کاراں نہ کدے ایہنوں گولیا تے نہ خلقت نال اپنا ساک سجاتا۔

خلقت وی داریاں بدھی واج دی کھینڈ نوں کھل دا جھوٹا کر کے کھینڈ دی آئی ہے۔ پر اپنی کھینڈ سکت نال خلقت دا ساک وی ودھیرے اچیت ای رہیا ہے۔ چیت

ہوندا وی کیوں۔ کھیڈ سکت نوں سنجائن دا مطلب ہاکم کار دی باندھ نوں کم کار دے
 و جوگ نوں سنجائنا۔ جیہدے پاروں، جیہدے وچوں کھیڈ سکت وکھری ہو نکلی۔ ایہدا
 مطلب ہا اپنی کھیڈلی ہستی نوں اصل ہستی منہ۔ باندھلی ہستی توں تاہر ہو و نجن۔ دھرو
 نوں جرن توں انکاری ہو و نجن۔ دھگائے و یہار نوں اُتھلیوں باجھ جیون نوں موت
 سمجھن۔ واج دی کھیڈ نوں رانجھے دی و بھلی بٹاون دا مطلب ہا تخت ہزارے نوں
 چھڈن، و بھلی نوں رانجھیاں سیالاں کھیریاں نال نکھیر ڈا ہو کا بٹاون، ہیر نال اک
 ہوون دا وسیلہ بٹاون۔ پر اک تے ایسہ سنجائن آہی اوکھی تے ڈراونی دوجے مالکی
 والیاں ایس سنجائن دا راہ مارن دارٹل وی ٹھکواں لایا۔ اوہناں خلقت نوں سمجھایا۔
 بی جے اسیں تہاڈے کم دا مل پائسکے ہاں تے تہاڈی کھیڈ دا مل نہیں پائسکے؟ تیس
 ساڈیاں حویلیاں داریاں وچ بہہ کے کھیڈو۔ ساڈیاں درباراں وچ سجو۔ ساڈے
 ریڈیو ٹیلی ویژن تے جگو۔ اسیں تہاڈی واج نوں ریکاڈاں کیسٹاں وچ بھر کے تہانوں
 مال مشوری وٹ دینے ہاں۔ تہاڈیاں سازاں نوں موتیاں نال بھر دینے ہاں۔ تیس
 پمھاں نوں ماوے لاکے ست گزیاں بناری پگاں بنہ کے پالکیاں وچ بیٹھو۔ سرکاری
 تمنغے لاکے سرکاری خرچ تے باہر لیاں مکاں دے دورے کرو تے او تھے آپی گا کی بٹاؤ
 تے ڈالر کماؤ۔

مالکی والے کامیاں دی کھیڈ سکت دا مل پائے اوہناں دی سوچنی نوں آپنے ورگا
 کر لیندے نیں۔ اوہناں نوں دسدے نیں بی ایسہ کوئی کھیڈ نہیں ایسہ کم ہے۔
 تیس گئی او فنکار او آرٹسٹ او۔ گن فن آرٹ تہاڈی اپنی کاڈھ کرنی ہے کمائی ہے۔
 تیس ایہدے مالک او۔ مالکی ہوندی اے دوجیاں توں سوکھیرا تے اچیرا ہوون لئی۔
 مالکی مال تے حاکی دیندی اے۔ مال سوکھیرا کریندا ہے تے حاکی اچیرا کریندی ہے۔
 مال حاکی نوں تمھدا ہے تے حاکی مال نوں۔ گاؤن و جاؤن والے نوں حاکی دا چونگھا
 ملدا ہے مشوری دے لارے راہیں۔ مشوری اک انگ دی حاکی ہے۔ ایسہ کسب
 دے مالک نوں دوجیاں بندیاں کولوں اچیرا کریندی ہے۔ دوجیاں نوں کسب دے مالک
 اگے آپی بے مالکی وکھاوندی ہے۔ اوہدے ہوون اگے اپنا نہ ہوون۔ دوجے اوہدے
 اگے نیوندے وی ہن تے اوہدے کولوں کھا روی کھاندے ہن۔

پرائیاں باتشاہواں، بھوئیں وال رئیسوں گاؤن و جاؤن والیاں نوں گئی آکھ کے
 مھلیں بہا لیا۔ نویں زروال حاکم اوہناں نوں فنکار تے آرٹسٹ آکھ کے بزاریں بہا

و پچدے نیں۔ اگے باتشاہ دی مرضی نال مال مشہوری ڈھیندی آہی ہُن بزار دی
گا کئی نال۔ مال مشہوری لین والا جیہناں توں اُچیرا ہوون لوڑ دا ہے پہلوں اوہناں
اگے نیوندا ہے۔ بزارے بیٹھا اوہناں دے پھیرے نوں سکدا ہے۔

اجو کے زروال حاکماں کامیاں دی کھیڈ سکت نوں کسب بٹا کے، فنکاراں تے
آرٹسٹاں دی ملکہ بٹا کے بزارے تے چاہایا ہے۔ پر آپنی ایس کر توت نوں سگواں
انج و۔ لکھن وکھاون اوہناں نوں وارا نہیں کھاندا سو اوہناں دے سیائے آپنیاں
کتاباں وچ سنگیت دی وار نہیں پھولدے۔ وکھ وکھ واریاں وچ وکھ وکھ میلاں دی
سنگیت ورتوں نہیں جاچدے۔ بس ایہو آکھدے نیں۔ بنی سنگیت روح دی غذا ہے۔
چچھو کیہدی روح تے کیہدی غذا۔ بعضے ایس سو دے نوں چکھنوں پہلاں ایہدا حرام
حلال پُندے نیں۔ ایہدے وچوں ہندو مسلمان پانی وکھو وکھرا کریندے نیں۔ بعضے
نیارے گاؤن و جاؤن دیاں وکھ وکھ ڈھنگاں نوں وسیب دی وار توں اڈ کر کے ایہناں
وچ سدویں معرفتی رمزاں پڑھدے نیں۔ خیال نوں مسلمان اُج دس کے ایہنوں
اُتلے دھڑ دی کرنی آکھدے نیں تے دھرپد نوں ہندو اُج من کے بیٹھلے دھڑدا پھل۔
(ایس جھگڑے وچ بیٹھلا دھڑ اصلوں و نجاؤن تے راضی جاچدے نیں)۔ ایہو جسے
سیائے پرائیاں سلطاناں امیراں دیاں قلعیاں باگاں محلاں دی ستروچ وی تصوف
دیاں رمزاں بھالدے نہیں تھکدے۔ ایہہ نہیں سوچیندے بنی سلطاناں امیراں دے
ٹھلے گنبد تے اُچے منارے پہلوں اوہناں دے زور دا، لوکائی اُتے اوہناں دے دا بے
دا نشان ہن تے وت کجھ ہور۔ شاہی محل ماڑیاں دی سترو۔ ستروچ جو رمزاں وی
آئیاں جتھوں وی آئیاں اوہ اوڑک باتشاہی دیاں لوڑاں دے لیکھے لگیاں۔ اج
آپنے شاہی پچھو کڑ کولوں ٹٹ کے ایہہ محل ماڑیاں ساڈے لئی اک نویں لکھت تھی
گنیاں نیں۔ اج ایس ایہناں وچ ہنردے الوکار وی ویکھ سکے ہاں تے ایہہ وی
ویکھ سکے ہاں جو ہنرواناں دا ہنر کیہڑے کیہڑے ڈھب نال باتشاہی دی خدمت وچ
جُتا۔ ایس ایہہ وی ویکھ سکے ہاں جو اجو کے حاکم ایہناں محل ماڑیاں کولوں آپنی حاکی
جو گا کیہہ کم پئے گھنندے نیں۔

ہنرواناں دی کرت وچ رمزاں بھرنیدی اے ساڈی ویکھتی تے ویکھتی نوں
و۔ ستروا ہے ویمار نال ساڈا ساک۔ کرتاں وچ معنے جاگدے ہن اوہناں دی ورتوں
نال۔ کون ورتدا ہے تے کیوں۔ ورتوں ہر میل دی آپنے لاہے سر ہوندی ہے۔ اج

جیہڑے میل وسیب وچ بھارو نہیں اوہ گاؤں و جاؤں دے ہر نویں پرانے دیسی پر دیسی
 ڈھنگ نوں پئے ہنڈیندے ورتیندے نہیں۔ واہکاں کامیاں دے چمٹے جوڑیاں ڈھول
 و نمھلیاں ریڈیو ٹیلیویشن توں اشتہاراں دے کھوہ گیز کے سیٹھاں تے ملٹی نیشنل دے
 کاروبار نوں پانی پئے لاوندے نہیں۔ گھرانے وال استاد بچے رنگ برنگیاں پوشاکاں
 پن کے شو قیناں نوں درباری پیش کاری دی جس پئے چکھاوندے ہن۔ نابراں
 عاشقاں دیاں قوالیاں اُتے مہراں ٹھیکیداراں سمگلراں تے وڈھی خوراں دیاں نوٹاں
 دامنہ و رعدا ہے۔ جیہڑے اک دوجے دیاں سراں تے ساوے پٹکے بنھ کے اک
 دوجے توں ویلاں وار کے پیر فقیر دے ناں دیاں تھدیاں اُچھال کے نالے خلقت دی
 سلاہنا کھڈے نہیں تے نالے آپنیاں بھائی والیاں پکیاں کریندے نہیں۔ رجیاں
 میلاں دے نویں پوچ گھر گھر امریکی میوزک گروپ جوڑ کے امریکی کاٹ دے کپڑے
 وال جتیاں تے چمھاں لاء کے جگ دیاں حاکماں وچ رلدے نہیں۔

جدو کا کم غلامی بٹیا، کھیڈ ای ہے جس کامیاں نوں کھل دا قدر مٹھن نہ دتا۔
 اوہناں نوں اپنے ست دا آپی سر جنہار ہستی دا پک کرائی رکھیاتے اوہناں دی کنڈ نہ
 لگن دتی۔ سو کھیڈ سکت ای ویر سکت ہے۔ مالکی وال مڈھوں ای ایس گل ولوں
 او سلعے نہیں۔ اوہناں چیت اچیت کامیاں دی کھیڈ نوں کسب بناون دا آپی نوکری وچ
 لے کے اوہدا رنگ و ٹاون دارٹل لایا ہے۔ کامیاں دی رہندی کھوہندی و یہل نوں
 اپنے ہتھ لین دا آہر کیتا ہے بنی تیس آپ کھیڈن دی کھپل کاہنوں کریندے ہو۔
 ایس ہر رنگ دی مہنگی کھیڈ کھیڈی کھڈائی تہانوں وکھا دینے ہاں۔ تیس اندر بیٹھے
 لے پئے جلوے لتوتے ساڈے ویمار نوں یساں دیو۔ پر کھیڈ سکت مردی نہیں۔
 سوائیاں سوتے جاندی اے۔ جگائیاں جاگ وی پوندی اے۔

گاؤں و جاؤں دے سبھ ڈھنگ کامیاں دی کھیڈ سکت نے سربے نہیں۔ گل ہے
 ایہناں نوں مالکی والاں دی قیدوں چھڈاؤں دی۔ ایہناں توں مالکی والاں دی
 ورتوں دا پرچھاواں لاہون دی۔ ایہناں نوں کسوں مڑ کھیڈ بناون دی۔ جیہنوں جٹی
 کھٹی مڑ کھیڈے تے مڑ سربے۔ اک گل پکی اے بنی ہن کامیاں دی کھیڈ سکت
 تاہیوں اوہناں دے ہتھ و س رہ سکدی اے جے اوہ ہر دم سچیت رہن بنی ساڈی کھیڈ
 سکت مالکی والیاں دی غلامی دا توڑا اے۔ ایہہ ساڈی ویر سکت اے۔

اک گل لوک راس بارے

لوک تھیٹری ریت چروکی اے۔ تھیٹرونوں راس آکھدے سن۔ پر نہیں اسمہ گل ٹھیک نہیں۔ راس اتھاواں لفظ ہا پر انا۔ تھیٹر لفظ انگریزاں نال آیا۔ تھیٹری دے نال تے جو کجھ ٹریا اوہ وی انگریزاں دے آون پاروں ٹریا۔ تھیٹر لفظ زرا لفظ نہ آہا۔ اسمہ نشان آہا انگریزاں دے دابے دا ہاریاں دلاں وچ جتیاں ہویاں دی رہل دی موہ دا۔ (کوئی لفظ وی زرا لفظ نہیں ہوندا) چلو اسیں تھیٹری تھانویں راس لفظ رکھنے آں تے مڑ مڈھ توں گل ٹورنے آں۔ (انج اسمہ وی ٹھیک نہیں گل کدیں وی مڑ کے مڈھ توں نہیں ٹوری جا سکدی۔)

لوک راس دی ریت چروکی اے۔ لوک راس دیاں ترے موٹیاں ونگیاں سن اک تے اکھواندی ای راس آہی، اک وار تے اک نقل۔ راس وچ لوک جاتے قہے کھیدے جاوے۔ راس دھاریاں و۔ مکھناراں نال رل کے قہے نوں نویاں کرنا۔ لوک جاتے پاتراں و۔ مکھناراں وچ لمہ کے اوہناں نوں ٹہننا۔ اوہناں نوں اپنی ہڈورتی پنجنھن دا اپنی ہستی پنچھان دا راہ دشنا۔

وار تاریخ دا راس آہا۔ (وار لفظ تاریخ واسطے ای ورتیندا ہا۔ اسیں وی اگوں تاریخ واسطے ایہو لفظ ورت کے نہ دیکھیے)۔ واریاں لوک جاتے بھیڑاں دھاویاں دی کہانی لوکاں اگے دھرنی۔ اجو کی سرت نوں واریاں سمجھاوئیاں نال ویا ہونا۔ واریاں پنچھاں نوں اج واپری ساہنے کرنا۔ لوک نوں اپنے کچ پک دی سنبھال کراوٹی، اپنی کرن جرن دی ستیا دا مومنہ وکھاوئا۔

وار والیاں کہانی بول کے شاوٹی وی، وچ وچ کھیدنی وی تے گاؤٹی وی۔ سینٹراں وار نوں بولاں راہیں وی پنچھاننا سینتاں ہیستریاں راہیں وی تے سُرراں راہیں وی۔ انج سینراں دا اپنی ہستی دیاں کیاں اچیت سچیت پرتاں نال سانگا جڑنا۔ اوہناں دے اندر کئیں مستیاں کلاں جاگئیاں۔ اوہناں کل اج تے بھلک دی جڑت دیکھنی۔ جڑیاں ہویاں دے پاڑا تے پاڈیاں دے جوڑ بھالنے۔

نقل دا سبھا اتوں تے زرا ہاسے ٹھنھے والا ہوندا ہا پر اسمہ ہاسا ٹھٹھا رچھ ہا وسیب دی ورتن نوں پرچولن دا۔ نقلیاں ہاسے بھالنے چودھریاں سرکاری اہلکاراں

ساہوکاراں و پاریاں پیراں پنڈتاں تے ملوانیاں دی پت لاہوئی تے سیتراں نکلوراں
نال کامیاں کیاں نوں ساودان کرنا۔

لوک راس والے کھاندے تے چودھریاں تے مالکاں دا دتا ای آہے پر ریت
نے اوہناں نوں گل آکھن تے ٹوک کرن دی کھل دتی ہوئی سی۔ نقلیا آپوں
صلوں ہیٹا تے نماٹا ہوندا ہا۔ اوہدا آپنا کوئی دعوا ہا نہ کوئی ویسی ہستی۔ نقلے دا
کسب آپنا کے اوہ وسیب دی گنت گوچروں ای باہر ہو ویندا ہا۔ ایس پاروں اوہدی
گل کے نوں پھدی نہ آہی، چھبے وی تاں ظاہر کوئی نہ کریندا ہا۔ ویاہ پرناہ اُتے
برادریاں شریکے ڈھکنے۔ کیاں رنگاں دے باریک جوڑاں دے اکھرن دا ڈر
ہوئا۔ موٹیاں سامیاں نوں آپو وچ بھجن رسن دی ڈاڈھی لوڑ ہوئی۔ اوتھے نقلے دی
ٹوک اوہناں نوں رل کے ہسن دی تے اک دوجے ساہویں نسل ہوون دی و پھل
دینی۔ ایس و پھل نوں سوجھوان نقلے اپنی و پھل بنا ورتدے آہے تے اوہ کجھ آکھ
جاندے آہے جیہڑا عام ویلے کوئی سوچدا وی جھکے۔

لوک راس دا پڑ پر بندھ اصلوں ساد مرادا ہوندا آہا۔ اکھ داریاں وچ
ہوونے۔ ویکھناراں گول پڑ بنا کے دوالے بہہ جانا تے اک پاسیوں کھڈاراں جوگا
راہ چھڈ دیونا۔ اوس پاسے منجی دا اوہلا کر کے کھڈاراں آپنا نک سک چا دھرناتے
پڑ وچ آہنا۔ مثال دی لوہوئی، نہ کوئی پڑدا نہ کوئی شیج اڈمیر۔ رمزاں سیتراں
راہیں ڈٹھیاں اڈٹھیاں سبھ ہنیاں سرنیاں۔ پڑ وچ دو لیکاں لا کے دریا بن ویناتے
منجی اوہلے کھلوتی سوانی محل دے جھروکیوں جھاکنا۔ رمز سیترا لوکائی دا وڈا ہتھیار
آہا۔ ایہدے راہیں لوکاں دی سوچ آپ پر نے تھیوندی تے سردی آہی۔ ہولیاں
سینتاں نال بھاریاں گلاں اک دوجے تائیں پُجا کے لوکاں دی آپو وچ گوڑھ
ودھدی آہی سانجھ اُتے وساہ وودھا ہا۔ پنڈ واساں نوں رمز روپ وچ گل کرن
دی جاچ تاں پرانی آہی۔ رت، ویلے، بھومیں تے پشو پکھو نال واہ نے اوہناں نوں
رمزاں گھرن تے سمجھن دا ول سکھایا آہا۔ نالے اک رچھ نال ون سونے کم سارنے
پوندے ہانیں۔ ایس پاروں اوہ چیزاں دی ٹھکی بدھی ہستی دا لحاظ نہ آہے
کریندے۔ جیہڑے پگ نوں لُج بنا کے کھوہے لکا سکدے سن رلیک دا دریا تے
کھاری دا رُٹ بناون وچ اوہناں نوں کاہدی روک آہی۔

تیس آکھو امہ کیہڑے نوری وسیب دی گل اے جتھے راس والے انج
لوکائی نال اک یک لوکائی دی سیوا وچ جٹے پئے آہن۔ وسیب تے نوری کوئی وی
نہیں ہویا۔ ہاں دوروں و۔ مگھن لگیاں کجھ نورا (یاں دھندا) دا چھڑکاء ہوا
جاندا اے پر جیہڑے وسیب دی امہ گل اے اوہ ساتھوں بہوں ڈراڈا وی نہیں۔
سگوں اے ادھا پورا ساڈے وچ جیوندا اے۔ یاں اسیں ادھے پورے اوہدے
وچ پئے جیونے آں۔ امہ وسیب اے جیہدے وچ زمیندار میل پردھان ہا۔ پنڈ
تھاں وچ بھونیں والاں دی چودھر آہی تے ہور کسی آہری اوہناں دے چاکر
آہے۔ کمی کما کیرا لفظ کم توں نکلے سن پر زمیندارے وسیب وچ ایہناں دے معنے
نوکر یاں گولے دے ہو گئے۔ ایہناں لفظاں نوں بیستا دی بو پھبرٹ گئی۔ کرن غلامی
دا نشان ہو گیا۔ تے بہہ کے کھاون والے ملوک تے اشراف گئے گئے۔ تاں جو کرن
والا اپنی کیتی نوں رت ہیٹا ای سمجھے تے کتے اوہدا مل پوان نہ کھلو جاوے۔
زمیندارے وسیب دا دیہار ہا سیپ۔ کمی نے مالکاں دی لوڑ سر اوہناں نوں
لوڑیندیاں وستاں گھر دینیاں تے مالکاں واڈھی تے متھے دانے اوہنوں تول دینے۔
کمی نوں د۔ نہہ دیہار تے لاگ وی ڈھیٹا۔ ہاتے امہ وٹاندر پر سیپ دی ورتن
وچ مالکی دے بھار پاروں ایہدا روپ نذر تے بخشیش والا ہا۔ کم کمی دا فرض ہا پر
لاگ جمان دی خوشی، اوہدا سر صدقہ۔ کم پیڑھیو پیڑھی ٹردے آہے۔ مالک دا پتر
مالک جمان تے کمی دا کمی۔ راس دھاریے نقلیے واریے وی جدی پشتی ٹرے
آوندے آہے۔ ڈوم جاں مرا سی اکھو بندے آہے۔ اک پکھوں امہ لوک کمیاں
وچوں وی سبھ توں پیٹے گھنڈے آہے۔ کیوں جو ایہناں کوئی ورتن وان وست گھر
بنا کے تے مالکاں نوں دیوٹی نہیں سی ہوندی۔ پر دو جے پاسے ایہناں ریت رسم دی
سنہال دا کم لے کے مالکاں دے اصلوں نیڑے ہو بہن دا ڈھو وی بنا لیا ہا۔ سو
وسیب وچ ڈوم مرا سی دی گین دوٹی سی۔ اوہنوں ات ہیٹا تے اصلوں نکما وی سمجھیا
جاوندے پر نال ای ویلے سر اوہدا آوری کیتا جاوندے۔ مالک گوچرے ڈوم مرا سی دا
اصل کم تے سی ریت دی سنہال۔ مالک دا مالکی اتے جماندرو حق ریت پاروں ای
آہا۔ سو اوہدیاں سو پیڑھیاں نوں مالکاں سر مالک دساتے ثبوت کرنا ڈوم مرا سی دا
کم آہا۔ نالے د۔ نہہ دیہار تے جمن پر نیوں نوں رسم سگن راہیں ریت نال جوڑنا

وی۔ ڈوماں ویلے کویلے مالکاں وی تے اوہناں دیاں وڈ وڈیریاں وی سوہا کرنی تے
 آنے بہانے اوہناں نوں وڈیا کے مالکاں دے دل وچ چودھر دے خدائی حق دا پک
 بٹھاوٹا۔ سو ڈوم مراسی آپنے کم پاروں بنچاں وچ بیچ اکھواندے سن پر ریت دے علم
 پاروں تے مالکی دے مھیتی ہوون پاروں اوہناں ولوں راک گجھا جیہا ڈروی رہندا
 سی۔ مالکاں دے دل وچ وی تے عام خلقت دے دل وچ وی۔ ایس گجھے ڈر دی
 اک ہو رپرت وی آہی۔ ڈوم مراسی نوں ریت وی سنبھال واسطے سنگیت دا بولی دا
 تے راس دا علم وی رکھنا پوندا ہا۔ ایہناں علماں راہیں لوک ڈوم مراسی دے
 آکھے تے وسدے۔ ایہناں علماں دی اپڑ لوکاں دیاں مناں وچ دھراندر لیاں
 اچیت پر تاں تیکر آہی۔ سو لوک ڈوم مراسی نوں اک رنگ دا جادو گروی سمجھدے
 سن۔ جیہرا بیچ نکما ہوندیاں وی انہن چیت ہو ردا ہو ر ہو سکدا اے۔ اڈٹھے روپ
 وٹا سکدا اے۔ اڈٹھے نال کلام کر سکدا اے۔ سو اک پاسے ڈوم مراسی جگ ر دیا،
 وسیب دی گنت گوچروں باہرا بندہ ہاتے دوجے پاسے وسیب دیاں گھیاں اڈٹھیاں
 پر تاں نال جوڑ پاروں اوہ وسیب دے دھر وچکار ہو کھلوندا ہا۔ ڈوم مراسی نوں
 آپنے ایس ہوون نہ ہوون دی ڈاڈھی سار آہی۔ ایسہ ہوون نہ ہوون اوہدے
 چیت نوں مٹی وچ مدھولدا وی ہا پر اوہنوں اک اچرج وت تے تران وی دیندا ہا۔
 اک نو۔ کلی سرت وی دیندا ہا۔ اوہنوں خلقت نالوں وجوگدا وی ہا پر خلقت دا اندر
 مھیتی بنا کے خلقت دے اصلوں نیڑے وی کر دیندا ہا۔ ہن ایسہ ڈوم مراسی اُتے ہا
 بھئی جے چاہوے اپنی وت نوں آپنے کسب نوں اصلوں مالکاں دے لیکھے لا کے
 مالکی دے کھڑا ای چڑھیا رہوے جے چاہوے تے خلقت نال اپنی نیڑ پالے تے
 آپنے کسب راہیں خلقت دا کچھ پورے۔

میلیاں نے راس والیاں نوں نویں راہ دکھائے۔ میلے وپار پاروں لگدے
 سن۔ میلیاں راہیں وست وٹاندر ا ودھیا۔ پیسے دی ورتوں عام ہوئی۔ تے
 زمیندارے سیپ دیاں چولاں کچھ ڈھلیاں ہوئیاں۔ نقلیاں راس دھاریاں تے
 واریاں نوں نویں گھل تے دڑھتاڑی تے سیپ دی باندھ وچوں نکلن دا راہ دیا۔ کم
 دکھاوون دے ڈھو ودھے تے جدی پشتی کسب دیاں باندھاں وی ترٹیاں۔ آتھنی
 (پورا ویلا ایہو کم کرن والیاں) منڈلیاں بن گئیاں جیہناں وچ دوجیاں کمی ٹابریاں

دے چھوہروی پو داوے دا کسب چھڈ کے آر لے۔ ایسہ منڈلیاں پورا ورھا پنڈو
پنڈ پھردیاں سن لوک سائیاں دے کے ایہناں نوں سدیندے سن۔ تے کیس کیس
راتاں رکھدے سن۔

انگریزاں دے آون نال وڈیاں شہراں وچ راک نوں راس دا رواج پیا۔
ایسہ راس تھیٹر دے نال بیٹھ ٹری۔ تھیٹر نوں انگریزاں دے ویسی وپاری بھائی
والاں تے ہتھ ٹھوکیاں پالیا۔ خاص کر پارسی سیٹھاں۔ تھیٹر وچ انگریزی ڈرامیاں
نوں اُپر لے میل دی ہندوستانی رہتل دی پٹھ چاڑھ کے اُردو وچ ڈھالیا جاندا سی۔
خاص کر ٹیکسیر دیاں ڈرامیاں نوں۔ ٹیکسیر سولھویں صدی دے انت وچ ہویا
اے۔ اوس ویلے یورپ وچ پرانے جاگیردار میل دی چھاں مکن تے آگئی سی۔
وپاری میل دی چڑھل آہی۔ جاگیردار میل دی سیاسی پکڑ ڈھلی ہوون نال
جاگیرداری رہتل دیاں ریتاں پریتاں دی پکڑ وی ڈھلی ہوون لگ پئی سی۔ ٹیکسیر
نے ایہو پواڑا پار کے دکھالیا۔ وسیب دے پڑ وچ لتھدیاں نویاں تراناں دا
اندرونا لیکیا۔ نوں بھدی ریت پر تیت دے رنگ دکھائے۔ اوہدا پرانی ڈھندی
ریت پر تیت نال گھول کرا کے دونہاں دا ماڑ چنگ پھول کے لوکاں نوں ساودان
کیتا۔

پر پارسی تھیٹر وچ سولھویں صدی دے انگریزی راس دی پھوکی ریس آہی۔
اوہدا ست نہ آہا۔ اوہ ایس پاروں جو پارسی سیٹھاں تے انگریز دے ہو وپاری ہتھ
ٹھوکیاں نوں اپنے دیس اُتے واپرے دھرو دی سار نہ آہی۔ اوہناں دا لبھ انگریز
وپار شاہی دے لڑ لگن وچ آہا۔ اوہ اپنے دیس دا حال کیویں سہی کریندے۔ اپنے
دیس دی وار (تاریخ) تے اپنے وسیب دی ستر نوں کیویں سنجاندے۔ تے جد
تائیں اپنے دیس دی وار دی اپنے وسیب دی ستر دی باریک سار اوہناں نوں نہ
ہوندی اوہ یورپی وار دا ٹورا رکھوں سمجھدے۔ سو اوہناں یورپی راس دی اُتلے واہ
نقل ماری۔ راساں وچ آیاں قصیاں نوں ہتھ بھا اُتاریا۔ کھڈار دے کسب نوں
اوہناں پھوکی ہتھ بے بازی تے واج دا سکھنا لہا چڑھا جاتا۔ سنج پر بندھ نوں
چھڑی سجاوٹ تے راس دی شاعری نوں زری لفظ بازی تے تک واہی۔ ٹیکسیر
دے راس وچ جیڑے وپاری میل دی سوچنی زتری سی اوہ اک اُبھرواں گھلاٹ

میل آہا۔ جیہڑا پچھو نے جاگیرو میل نال کھیر کے آچی کھل پیا گھندا ہا۔ ہندوستانی تھیٹر مگر جیہناں لوکاں دی سوچنی آہی اوہ آہے تاں وپاری پر انگریز وپاریاں دے وچولے تے انگریز وپار شاہی دی جھولی چکن وچ دیسی زمینداراں جاگیرداراں دے بھائی وال۔

تھیٹر نے لفظاں رنگاں جھیریاں سُرّاں سازاں کپڑیاں گھنیاں دی پھوکی عیاشی دے لارے نال لوکاں نوں موہیا تے اوہناں کولوں پیسے اگراہے۔ شہری کامیاں محنتیاں نوں پرچاون دا اپرا لاکیتا تے پاء پڑھیاں بابواں دی مت ماری۔ ٹیکسپیر دے راس وچ باتشاہواں سرداراں دیاں آپسی لڑائیاں دے پچھے وسیب دی وار (تاریخ) دا پارا اے۔ بندے دے اندرونے اُتے وسیب دی وار کیوں ورحدی اے اسمہ راس کھڈ کے دکھاندا اے۔ ویکھنہاراں نوں اپنے اندر وسدے پرانے وسیب دے ڈھین بارے اوہدیاں نہاں دے کلر بارے سچیت کریندا اے۔ پرانے دے مکن دا ہرکھ تاں ہوندا ای اے۔ پر اسمہ ہرکھ نوں باریک سوجھ تے جاگرتی دی لوء وچ بندے دی بندیائی نوں جاگ لاوندا اے۔ ہندوستانی تھیٹر وچ بندیاں دا لڑن مرن سبھ بناوٹی ہا۔ وسیبی پاڑاں نال ایہدا واہ اصلوں پیتلا تے اوپرا ہا۔ سو دیسی جاگیردار تے دیسی وپار ورتارے دیاں پولیاں نہاں بارے تھیٹر نے لوکاں نوں کیہ چانن لاوناسی۔ ہاں تھیٹر دے سجا بے وچوں ڈھلکدی باتشاہواں امیراں تے وپاریاں دی رشک پشک لوکاں نوں سر پر موہیا۔ تے اوہناں دیاں دلاں وچ جاگیردار تے وپاری ورتارے دا آور مان بہایا۔ حاکماں دی پر تیت لوکاں دے اندر وسائی۔

ٹیکسپیر دا انگلینڈ ہور آہا تے ہندوستانی تھیٹر دا ہندوستان ہور۔ اتھے مڈھلا جھیرا جاگیردار تے وپاری دا نہ آہا۔ مڈھلا جھیرا سی ہندوستان دیاں عاموں لوکاں تے انگریز وپار شاہی وچکار۔ ایس جھیرے وچ ہندوستانی وپاری تے ہندوستانی زمیندار دونوں آپو آپے رنگ وچ انگریز دے بھائی وال آہے۔ اسمہ دونوں اپنے سکھال تے اپنے لہ پاروں انگریز اگے لے رہے۔ جے ایہناں وچوں کوئی تھوڑا بہوں آکڑیا وی تاں اوہ وکی اپنے میل لئی کجھ ودھ سوسناں میں واسطے لڑ کے انگریز نوں دیوں کڈھن واسطے نہیں۔ سیٹھاں دا تھیٹر ایہناں وچولے میلاں

دا تھیٹرہا۔ سو اوس ایہناں دا ای پکھ پوریا۔

جد سیٹھاں دا تھیٹر پنجاب دیاں شہراں وچ آن لتھا پنڈ تھانواں دے میلہ
راس نوں وی اوس پوہنا ہا۔ راس منڈلی والیاں دیاں اکھاں شہری سیٹھاں دے
تھیٹر نال ونج اڑیاں۔ اوہ وی پڑ چھڈ کے پڑ دیاں والی سٹیج تے جا چڑھے۔ اوہناں
رمزاں سیتراں نوں تجمائے لکھنے بانے تے ہور سسکی اڈنبر آن سیرٹیا۔ پڑ دا
راس لوکاں دے وچ اوہناں دا بانہہ بلی اوہناں دا صلاحی ہا۔ سٹیج دا تھیٹر لوکاں
کولوں ڈراڈا اوہناں سر حاکم بن کھلوتا۔ پڑ دا راس لوک پواڑیاں نوں پرچولدا۔
لوکاں نال رل کے اوہناں دے وچ ہو کے پچھاں چھڈا ہا۔ ولدے منگدا ہا۔
اوہناں نوں اپنے ہوون دا ہو سکن دا پک کرویندا ہا۔ ڈاڈھیاں دے دا بے بیٹھ
آئی حیاتی دے و۔ سن نوں سمجھن دی و۔ یل دیندا ہا۔ سمجھن دی جاچ دسدا ہا۔ میلہ
تھیٹر نے لوک نوں ڈاڈھیاں دی رہل دا کوڑ جھلکار دے کے مناں وچ ڈاڈھیاں
دی رہل دی آور بہا کے ڈاڈھیاں دے دا بے نوں ڈھڈوں من لئی لوک نوں
پسمایا۔ میلہ تھیٹر نشان سی ایس گل دا جو پنجاب دی لوک رہل جھدے نویں وچولا
میل دی پرویں رہل دے بھار بیٹھ پئی آوندی اے۔ لوک رہل دا سٹ پرائی
زمیندار رہل دی ریت پر تیت نال بھڑدیاں کھیندیاں بنیا سی۔ نویں وچولا میل
نال بھڑن جوگے ہتھیار ایہدے کول نہیں سن۔

پڑ دے راس وچ کھڈاراں دی تیاری تے کھیڈ دی و۔ ترو۔ مکھناراں دے
ساہنے ای تھیندی آہی۔ و۔ مکھنار نہ کھیڈ نوں جادو دا کرشمہ سمجھدے آہے نہ
کھڈکاراں نوں کے اچرج دنیا دے و سنیک، کھڈکاراں نوں اوہ اپنے جیسے عام
بندے جائدے آہے۔ اوہ عام بندے جیڑے وسیب وچ وسدیاں وی دنیا داری
وچ پورے نہیں کھبے تے اپنے وکھرپ تے و۔ یل پاروں وسیب دے ورتارے
نوں پرکھن دی سرت سنبھالیو نہیں۔ و۔ مکھناراں نوں آس ہوندی آہی بی نقلیے تے
آپنے کسب راہیں ساڈی واہ ورتن پرچولنی اے۔ نقلیے دی سرت نوں اوہ اپنی
سا بچھی سیانپ دا انگ جائدے آہے اوہ سیانپ جیڑی فقیراں شاعراں کول ہوندی
اے۔

میلہ تھیٹر دے تمبوکنا تاں، کھڈاراں دی آونٹی بولنی، اوہناں دے جیڑے

بانے، سٹیج دی ستر اوہدی سجاوٹ پڑوہ اسمہ سبھ شینیس وکھاون والیاں نوں و۔ مکھن
 والیاں کولوں دریڈا تے اُچیرا کریندیاں آہن۔ وکھاونمار ہُن نوں شرواس وچولا
 میل دے لڑ لگ چکا ہا۔ اوہدی نشا تاہیوں ہو سکدی سی جے اوہ وی وچولا میل
 وانگ و۔ مکھن والیاں نوں آپی امیری دی اپنے دراڈے تے اچیرے ہون دے
 رعب دی مار دے کے اٹھن جوگانہ چھڈے۔ شہری سیٹھ تھیٹر وانگ میلہ تھیٹر نے
 وی کوڑی رشک چُشک راہن خلقت دے دل وچ حاکم دھڑیاں دی پت رکھائی۔
 لوکاں دیاں اکھاں وچ حاکماں دی رہل دی موہ جگائی۔ حاکی دا رعب جھلن
 والیاں نوں حاکم بن کے نالدریاں اُتے رعب پاون دا سواد دسیا۔

پرانے پڑ وچ ٹکٹ دی باندھ نہ آہی۔ منڈلی والیاں سائی تے ویل راہن اپنا
 خرچ کماوئا۔ و۔ مکھنہاراں جو سردا دیتا۔ جیہناں کولوں نہ سرے اوہناں اتے کوئی
 بھار نہ ہونا۔ پڑیں ڈھکن وچ اپنیاں کھڈکاراں نال و۔ مکھن وکھاون دی سانجھ ماشن
 وچ پیسے دی روک نہ آہی۔ ٹکٹ دی باندھ نے جیہناں نوں باہروں موڑیا اوہناں
 دیاں دلاں نوں تھیٹر ولوں اوپر ایا۔ پر ایس اوپر دے اندر ای تھیٹریں چلدی کھیڈ
 دی موہ وی دھکھی۔ جس باہروں مُردیاں نوں 'تسیا' تیس خالی ہتھ او سو مینوں چکھ
 نہیں نہ سکے۔ تیس مینوں چکھ نہیں سکے سو پیٹے او۔ دلون دماغوں وی خالی او۔
 تھیٹر نے کیہ وکھاوئا ہا اسمہ اصل گل نہیں۔ اصل گل اسمہ ہے جو تھیٹر دا سواد
 تماڈی ہج توں باہراے۔ سو تیس بندے دے درجیوں وانجے گئے او پندے اوہ ہن
 جیہڑے ٹکٹ تار کے اندر ہج گئے نیں۔ او دھر ٹکٹ تار کے اندر ہجکھن والے چکڑ
 گھنے وچ نٹھ کے بیٹھے اڈیاں اکھاں نال رکنار کنا چر پئے اڈیکدے نیں ہی سٹیج دے
 مونہہ توں گھنڈتھے تے کوئی اچرج وکھالی ساڈے نال میل کرے۔ پر جد اوہ اچرج
 وکھالی ساڈے ساہنے آوندی اے تے آکھدی اے تیس میرے نال میل نہیں کر
 سکدے ایتنا ای ڈھیر اے جو میں تہانوں اپنیاں عاشقاں دی رلست وچ رکھ لیا
 اے۔ تماڈے ایہو بھاگ نیں جو تیس ہمیش میرے تائیں ہجکھن دی آس پئے پالو
 تے اتھے ہج کے اپنا دل دماغ میرے اگے گھنے پا کے سکھ سکھنے پئے پر تو۔

جدن میلیاں وچ بجلی آئی تاں میلہ تھیٹر والیاں ون سونیاں لائیاں تے لاوڈ
 پیکراں کولوں وی و۔ مکھنہاراں توں دراڈیاں اچیریاں ہون دا کم لیتا۔ لائیاں دا

چکار لوکاں نوں انھیاں کریندا اے لاؤڈ سپیکراں دی واج اوہناں نوں بولیاں
 کریندی اے امہ دونویں رچھ بنے آہے مٹاؤن وکھاؤن لئی پراتھے ورتیندے
 نیں ایس واسطے جو لوکاں دے کن تے اکھاں تھیٹروچ آکے اوہناں دے نال نہ
 رہن۔

میلہ تھیٹروالیاں دی سوچ تے اوہناں دے نشانے میلے وچ تھے دو جیاں
 وپاریاں نالوں وکھرے نہیں ہوندے۔ میلے وچ ہر وپاری دی نیت ہالیاں کامیاں
 کولوں ودھ توں ودھ پیسہ اگراہون دی ہوندی اے۔ ہر وپاری دو بجے نال ریس
 تے کھار وچ بدھا ہوندا اے۔ ہر اک دی تک ایہو ہوندی اے جو انجھول گاہک
 نوں سوچن چاہن دی وپہل نہ دتی وئجے۔ تاں جو اوہ اصلوں بے تھوہا ہو کے
 مونہوں منگیا مل تارے۔ ہٹی اگے گوڈیاں پرنے ڈگے تے کھسے جھاڑ کے ٹردا
 بنے۔

لایٹاں تے لاؤڈ سپیکراں دا امہ کم کوئی اچھا میلہ تھیٹروالیاں میلے دے
 وپاریاں دا ای نہیں پورے زروال ورتارے وچ لوء کولوں انھیاں کرن تے واج
 کولوں ڈوریاں کرن دا کم لیتا جاندا اے۔ شہراں وچ وستاں ایویں ای وکیندیاں
 ہن۔ اشتہار بازی لفظاں راہیں مت مارن دا واج راہیں بولیاں کرن دا رنگاں
 مورتاں راہیں انھیاں کرن دا ناں اے۔ زروال ورتارے دے آگو جلیساں وچ
 لفظاں ہسٹریاں راہیں سٹیج سجاوٹ راہیں تے لاؤڈ سپیکراں راہیں ایہو کم کریندے
 نیں۔ اوہ وی لوکاں دی سوچ نوں گھنڈیاں کیتیوں باجھ اپنے لبھ والا سودا لوکاں
 اگے نہیں وچ سگدے۔ سٹیج اُتے چڑھیا بندہ عام خدائی کولوں نوکلا تھی ویندا
 اے۔ لاؤڈ سپیکر اوہدی واج نوں وڈیا کے بندیائی دے وتوں باہری واج بنا دیندا
 اے۔ امہ واج سنن والے اُتے ورحدی اے تاں اوہ اپنی ہوند بھلا کے سٹیج
 چڑھے ڈراڈے اُچیرے بندے دیاں درشناں وچ گواچ جاندا اے۔ امہ دراڈا
 بندہ اوہنوں اپنا ویری نہیں جاپد اسگوں آپوں حاکم بنن دے سنے دا بے وسی تے
 نماپ کولوں چھٹکارے دا نشان جاپدا اے۔ حاکم دھڑیاں نوں خلقت دی ایس
 مجبوری دی ڈاڈھی سار ہوندی اے۔ سو اوہناں دے موہری ہر ویلے مونہہ سوار
 کے نویں سو نویں کھوٹے لا کے ریڈیوئی وی اخباراں رسالیاں وچ پنے پردے

نیں۔ اوہناں نوں تروہ ہوندا اے جے اک پل وی ساڈی واج عام واج جیسی ہوتی
ساڈا قد کاٹھ عام بندے ساواں تھیا تاں خلقت دے دل توں ساڈا جادو لٹھا۔
اساں موئے۔

نواں لوک راس تاں اُسر سکدا اے جے اوہدی اُساری وچ سیٹھ تھیڑتے
میلہ تھیڑدی چڑھل دا پورا تے ٹھکواں توڑ ہووے۔ سیٹھ تھیڑ میلہ تھیڑتے
اوہناں دی ماں جائی فلم دی ستر دی وار (تاریخ) انگریز وپار شاہی دی اوہدیاں
وچولیاں تے گدی نشیاں دی لوکائی اتے چڑھت دی وار اے۔ نویں وار دا جم
پرانی وار دے دھرو نوں ٹھلن راہیں ہوندا اے۔ نواں لوک راس تاں ہے نویں
وار دے آہر وچ لوک دے جڑن دا۔ نویاں راس واناں ایس جڑت راہیں
پرانی ورتی دے دا بے دی اُلی خلقت دے دل توں لاہوئی اے۔ ایسہ چوکھیاں
پر تاں والا باریک کم اے۔ لوک راس ایسہ کم تے ای سار سکدا اے جے ایس
کم وچ جڈیاں اوہ آپ نواں تھیوے۔ آپنی نویں ستر پرانی دے توڑ اتے
اُسارے۔ راس وچ نشانے ستر توں دکھ کوئی شے نہیں ہوندے۔ ستر ای نشانیاں
دی جیوندی جاگدی صورت ہوندی اے۔ جے ستر پرانی رہی تاں نشانے سر پر
پرانی رہن۔ ستر پرانی رہی تاں نواں لوک راس نواں اکھواندیاں وی کم اوہو
کرسی جیہڑا سیٹھ تھیڑتے میلہ تھیڑ کریندے آئے ہن۔ راس آپنی ستر راہیں
لوک نال گل کریندا اے۔ اوہ ستر جیہدا مول ای ویکھناراں نوں حاکماں دے
تھلے لاون تے اپنے آپ کنوں وجوگن ہووے، بندے نوں اپنے آپ نال تے
دو جے نال جڑن داسدا کیویں دے سکدی اے۔

سیٹھ تھیڑتے میلہ تھیڑدی ستر دا تروڑ ایسہ نہیں جو نواں لوک راس
پر انیاں لوک راس دھاریاں نقلیاں تے واریاں دے ہنڈائے ڈھنگ مڑ ورتن
لگ پوے۔ جیوں دا کوئی ہنڈیا ڈھنگ مڑ نہیں ورتج سکدا۔ اوہ جیوندیاں دے میچ
نہیں ہوندا۔ جیوندیاں پلو پل اپنے میچ دے نویں سو نویں ڈھنگ ورتے ہوندے
نیں۔ نویں لوک راس دی ستر جیہڑے وی ڈھنگ ورتے پرکھ اوہناں دی ایہو
ہو سی جی اوہ لوکاں نوں اپنے آپ نال گل کرن دا سرور تے نوں سمجھن پرکھن دا
سر بندھ بنا کے دیندے نہیں کہ نہیں۔ پر انیاں نقلیاں واریاں ایسہ سر بندھ اپنے

وسیب دے حساب سر بنایا۔ نویں راس نے اپنے وسیب دے حساب سر بناوٹا
اے۔

راس پرانا اِتھاواں لفظ اے۔ تھیٹر نے ایہنوں ورتوں وچوں کڈھ کے
ایہدی تھاں ملی۔ ہُن جے راس نے تھیٹرنوں ورتوں وچوں کڈھ کے مُڑ آئی تھاں
تے آوٹا اے تاں اک نواں لفظ بن کے آوٹا اے۔ نویں وار دا نشان تھی کے۔
نویں وار دا ہتھیار تھی کے۔ کیوں جو لفظ رزے لفظ نہیں ہوندے۔

اکھیاں دا ہوون نہ ہوون

”اکھیاں“ کھیڈ وچ پہلی گل تے ہے اکھیاں دا ہوون نہ ہوون۔ و۔ مکھن نہ
 و۔ مکھن پر ایہہ پہلی گل سا بھئی کیویں کریئے۔ ”اکھیاں“ دی کتاب تے چھپی کوئی
 نہیں۔ جیہڑی ساہنے رکھ ہوئیے۔ و۔ رے ای ہوس کوئی پچھلی پڑھی دے جیہناں
 ریڈیو توں ”اکھیاں“ سٹی تے ٹانویں ای اوہ ہوس جیہناں کچھے جسے لہور دے اک
 سکھالے گھروچ پنجاب لوک راس دی کھیڈی ”اکھیاں“ ویکھی۔ چلو سکھالے گھروچ
 ای سہی لوک راس والیاں ”اکھیاں“ کھیڈ کے ساڈے لئی ایس کھیڈنوں و چارن دا
 ڈھوتے بنایا توڑے سکھالیاں گھراں وچ کھیڈیاں کھیڈاں دا و چارن ہور ہوندا اے
 تے خلقت دے وچ کھلو کے کھیڈیاں دا ہور۔ اکھیاں دی کتاب چھپی کوئی نہیں تے
 پنجاب و رہے ہون لگے نیں ایہنوں لکھیاں۔ ایس گل کچھے وی اکھیاں دا ہوون نہ ہوون
 اے‘ و۔ مکھن نہ و۔ مکھن۔ اوہ تے بھلا ہووے‘ لہراں‘ والے دا جینے اپریل 81 وچ
 رفیع پیر نمبر کڈھیا تے وچ ”اکھیاں“ وی چا چھاپی۔ پر اوہ پرچہ وی تہانوں ہن کتھوں
 لبھنا اے۔ چلو کھیڈ دا خلاصہ ای کرویکھئے۔ آج کھیڈاں تے کھیڈن لئی ہونڈیاں
 نیں خلاصے کرن لئی تے نہیں نہ ہونڈیاں پھیر خلاصے وی بھیلو بھلی ہونڈے ہوئے۔
 اک دا اکتا ہور دو جے دا ہور۔ جیہڑی گل اک نے کڈھ دتی ہو سکدا اے دو جے اوہا
 رکھتی ہووے۔ نالے خلاصیاں بارے اک پرانی بولی وی ہے متے تہاں سٹی ہووے۔

چپ کر ڈر وٹ جا

نہ عشق دا کھول خلاصہ

خلاصے ہونڈے ای چپ کراون لئی نیں۔ پھڈیاں نوں ڈر وٹاؤن لئی (تے خلاصے
 کھوئیں والیاں نال اوہو ہونڈی اے جو عشق کرن والیاں نال ہونڈی اے) یاں وٹ
 خلاصہ ہووے اوہ بیہڑا ایس بولی وچ ہو یا اے۔ آپ ای آپنے آپ نوں کھول وی
 جاوے تے رہوے وی خلاصہ۔ اوہ خلاصہ تے ”اکھیاں“ آپ ای اے۔

پہلی جھاکی۔ پنڈ حسن آباد۔ چودھری مولا بخش دی بھر جانی کر مودے گھر۔

چودھری کرموتے اوہدے پتر فضل نال جھگڑدا اے ہی تساں میرے پچھوں بیگم نوں
 بھاگو وال دے موجودت نال کیوں ویاہ ٹوریا۔ ایس جھگڑے وچ سانوں پتہ لگدا اے
 ہی بیگم اک انھی یتیم کڑی اے۔ چودھری نے پالی اے۔ چودھری دے پتر بہادر نال
 بیگم دایکے ہونڈیاں داپیارا اے تے ایس گل داپورے پنڈ نوں پتہ اے۔ ہا سے بھانے
 دونہاں دی کڑمائی دیاں ڈھولکیاں دی وجدیاں رہیاں نیں۔ چودھری نے لہور نوکری
 کیتی ہوئی اے تے اوہ اپنی سوانی تے دھی نوں لہور آئے کول رکھدا اے۔ بہادر
 پچھے پنڈ وچ اے سو بیگم وی پنڈ وچ ای اے پر بہادر نال کلیاں گھر وچ رہنا وی اوہدا
 ٹھیک نہیں سو چودھری اوہنوں کرمو کول چھڈ گیا ہویا اے۔ کرمو نوں زمین واسطے پیسے
 دی لوڑا اے۔ اوہ بھاگو ویسے موجودت دی بھین نال اپنے پتر فضل نوں ویاہ کے چنگا
 داج لینا چاہونڈی اے، موجودی بھین لین لئی ونے وچ موجود نوں بیگم دا ہتھ پھڑا
 دیندی اے۔ نکاح ویلے بیگم نوں افیم گھول پیاوندے نیں تے اوہنوں ہاں نانہ دا وی
 پتہ نہیں لگدا۔ ساری کارروائی چودھری کولوں چوری ہوئی اے۔ بہادر وی کہتے
 وانڈھے گیا ہویا سی۔

دوجی جھاکی پنڈ بھاگو وال۔ بیگم دے سوہرے گھر۔ بیگم نوں آیاں دوجی رات۔
 بیگم نوں خیال اے ہی اوہدا ویاہ بہادر نال ہویا اے۔ پر اوہنوں ایسہ تھاں وی اوپری
 باپدی اے تے جنا وی بہادر نہیں لگدا۔ بیگم اپنے نال آئی نائن نور اں کولوں جھمکدی
 اے بہادر دا۔ پہلوں تے نور اں اوہنوں ولاونڈی اے پر اوڑک اوہنوں اصل گل
 دس دیندی اے تے سمجھاونڈی اے ہی ہن توں موجود نال سلوک بنا کے رکھ تے بہادر
 دا خیال چھڈ اوہدا کہتے ہو ویاہ ہوون لگا اے۔ بیگم ایسہ سن کے نمو جھان ہو گئی پر مڑ
 اوس اپنے صدق دا لڑ پھڑیا تے صندوق وچوں بہادر دا دتا زنجیری والا چاقو کڈھ کے
 سرہانے رکھ لیوس۔ نور اں نوں دسیوس ہی ”آہندے نیں جے راتیں چھریاں چاقو
 ل رکھ سنوئے تے ڈر نہیں لگدا“۔ مڑاوس پھرتے یسا بہادر نال رل کھینڈن جدوں
 ونویں کدیں نم والے ویڑھے کھوہ دی داج نال تے کدیں کھوہ دی گاہدی اُتے بہ
 کے ماہیا گاؤندے ساں۔

اوتھے اکھیاں دافرش وچھاواں جیہڑے راہیں آویں ماہیا۔

ماہیے دے بول گاؤندیاں بیگم نوں اپن چیت سہی ہوندا اے جیویں بہادر وی

اوہدے نال رل کے پیا گاؤندا اے۔

تجی جھاکی۔ حسن آباد۔ کرمودے گھر۔ کرمو کریمے نائی نوں بھاگووال ٹوردی اے بی جا کے اپنی سوانی نوران نوں پچھانہ ٹورتے آپ فضل دے ویاہ دی گل پکی کر کے آ۔ کرمو پنڈوں نکلدے نوں نوران بھی آؤندی رملدی اے۔ دونوں کرمو دے گھر آجاندے نیں۔ نوران دس دی اے بیگم نے ہیرپا چھڑیا اے۔ موجودی ہک وچ چاقومار کے کدھرے ٹر گئی اے تے پس اوہنوں پئی لبھدی اے موجودیا اے بی اوہنے بہادر وی اوس ویلے بیگم نال ڈٹھا اے۔

چوتھی جھاکی۔ اوسے شامیں۔ چودھری مولا بخش دے گھر۔ چودھری بہادر نال اوہدے ویاہ دی گل کردا اے بہادر آکھدا اے ”میاں جی جس پردی میں بیعت کیتی ہوئی اے اوہدی مینوں حالے اجازت نہیں“۔ چودھری بہادر دادکھ سمجھدا اے آکھدا اے ”ہلا پترتوں خوش رہو..... رب تینوں اپنیاں مراداں دے تے بھلے راہ لائے۔“ چودھری نوں ہرکھ وی اے بی میں اپنی بے دھیانی پاروں ”تیری تے بیگم دی زندگی خوار کر چھڑی۔“ پر بہادر پو نوں تسلی دیندا اے بی میں بیگم نوں خواب وچ ڈٹھا اے۔ اوہ خیرس مرے اے تے اوہنے آوناوی ضرور اے۔ اچراں نوں کریم ہنیا ہویا آوندا اے تے آن کے بیگم دی کیتی دادسد اے۔ چودھری کریمے نال کرمو ول ٹر جاندا اے۔ مگروں بہادر بیگم والا ماہیا گاؤندا اے تے دیو بالدا اے تے بیگم دی واج اوہدی واج نال رلدی اے تے دیوے دی لوئے اوہنوں بیگم دس دی اے۔ بہادر بیگم نوں پچھیا بی توں اکھوں باجھ اتھے داراہ کیوں لبھا۔ بیگم آکھیا ”راہ لبھن تمہیں پہلوں میں اکھیاں لبھیاں“۔ تے بہادر نے بیگم دیاں اکھیاں تکیاں جگدیاں سچ سچ دیاں سگویاں اونویں جیویں اوہنے خواب وچ تکیاں آہیاں۔ دونوں ای مٹرل بہن اتے خوش نیں۔ اپنے قول قرار تے رصدق دی گل کریندے نیں۔

پنجویں جھاکی۔ چودھری مولا بخش دے گھر دے ساہنے ویٹرے وچ۔ چودھری فضل تے تھانیدار۔ فضل تھانیدار نوں دسد اے بی لوکاں دن ڈبن ویلے کوئی کڑی دادو دے کھوہ وچ چھال ماردی ڈٹھی اے۔ بندے کھوہ وچ تھے، ٹوبھے وی کھوہ چھانیا پر کھوہ وچوں کبھ نہیں لبھا۔ تھانیدار چودھری نوں تسلی دیندا اے بی جے بہادر پنڈوں باہر نہیں گیا تاں اوہنوں خیر مہراے۔ شہادتاں کٹھیاں کر لو۔ تھانیدار ذرا

پر انہ ہویا تے چودھری نوں بہادر تے بیگم دے ماہئے دی واج کنیں پئی۔ چودھری
 نے فضل نوں وی دیا تے آکھیا توں ذرا تھانیدار نوں گلیں لاتے میں اندر چل کے
 دیکھناں بی بی بیگم اتھے اپڑی کج۔ چودھری گھروں گیا تے فضل نے تھانیدار نوں دونہ
 واجاں دے گاؤن دی دس دتی۔ تھانیدار تے فضل چودھری دے مگرے اوہدے گھر
 دے بوہے اگے اپڑے۔ بوہا کھڑکایاں نہ کھلیا تے تھانیدار دھکے نال بھن کے اندر
 وڑیا۔ اندر بہادر سی۔ اوس آکھیا کوئی اگے نہ آوے۔ یاد رکھو جے کسے بیگم نوں ہتھ
 لایا۔ پر تلاشی لیاں بیگم اتھے لہی ای کوئی نہ۔ سارے حیران نیں۔ پہلوں بہادر وی
 حیران اے پر ہولی ہولی اوہنوں سار لگدی اے۔ اوہنوں بیگم دا چمکدے میں تے اوہ
 آکھدا اے۔ ”آہو مینوں اوہدا پتہ اے۔ پر تیس اتھے کدیں نہیں پہنچ سکدے۔“
 مڑ آکھدا اے ”اوہ میرے کول اے۔“ دوروں فضل نوں بیگم تے بہادر دے ہاسے
 دی واج آوندی اے اوہ تھانیدار نوں لے کے باہر بھجدا اے۔ چودھری وی جکوتکی
 وچ نال جاندا اے۔ پچھوں بہادر ماہیا گاؤندا اے تے بیگم دی واج نال رل ویندی
 اے۔ بیگم دسدی اے بی میرا ڈیرا دادو دے کھوہ اے۔ بیگم آکھدی اے اج
 ساڈے میل دی رات ساڈے سہاگ دی رات“ اے۔ بہادر آکھدا اے ہن دل
 وچ صبر نہیں رہیا۔ آئیگے چل۔ دونوں ماہیا گاؤدے چلے جانداے نیں۔ باہر فضل
 پاگلاں ہار تھانیدار نوں بھجائی پھردا اے بی اوہ سٹو بیگم دی واج۔ اوہ سٹو۔ پر دسدا
 کجھ وی نہیں۔

اخیرلی جھاکی۔ دادو دے کھوہ تے۔ لوکاں دی بھیرا اے۔ چودھری تے تھانیدار
 اتھے چمکدے نیں پتہ لگدا اے بی بہادر ہننے نسا آیا اے تے کھوہ وچ چھال مار گیا
 اے۔ بندہ کھوہ وچ وڑ کے بھالدا اے پیا پر کجھ نہیں لبھا۔ سبھ اچھسے وچ نیں اخیر
 چودھری تھانیدار کولوں کلیاں ہوون دی و۔ ہل منگدا اے۔ تھانیدار اوہدے نال
 افسوس کردا ٹر جاندا اے۔ بندے وی ہٹ جانداے نیں۔ (اچراں نوں دس پیندی
 اے بی فضل جھلا ہو گیا اے) چودھری کلا ہویا تے اوس وین پا کے کھوہ نوں الہام دتا
 ”اوائے کھوہا توں کتنا ڈونگھا ایں توں کتنا کالا ایں میرے دولال تیرے وچ ڈگ پئے
 نیں تے تیرے وچ رتی بھر چانن نہیں ہویا۔“ چودھری کھوہ نوں ”موت دیا کھوہا“
 آکھدا اے تے بہادر دی واج آوندی اے ”موت دیا نہیں میاں جی حیاتی دیا کھوہا

جیون جاگن دیا کھوہا" چودھری روند اے پر بہادر اوہنوں تسلی دیندا اے بی میں اپنی مراد لے لئی اے مینوں بیگم ہل گئی اے۔ پر اسیں دونویں تینوں ایہناں اکھیاں نال نہیں دس سکدے۔ "ایس وا تے ہوراں اکھیاں دی لوڑا اے جدوں تہانوں اوہ اکھیاں لبھن گیاں پھیر تیس اسانوں تک لوگے۔" چودھری آکھدا اے "اسیں سمجھنے آں اسیں اکھیاں والے آں ساڈے جیہا تے انھا کوئی ہے ای نہیں۔" کھیڈا تھے محکم جاندی اے بیگم تے بہادر دیاں واجاں ماہیاں گاؤندیاں الوپ ہو جاندیاں نہیں۔ رچھوں لکھیاں سانوں دسد اے۔ بی "کیاں ورھیاں دے بعد چودھری مولا بخش دی خواہش پوری ہوئی اوہنوں دل دیاں اکھیاں لبھ گیاں تے اوہنے بیگم تے بہادر نوں پھیراک واری اپنی اکھیں مٹکیا۔" دادو دا کھوہ زیارت بن گیا اے۔ ہُن بیگم دا کھوہ اکھواندا اے۔ اوہ اپنی ات مٹھاتے خوشبو والا اے۔ اکھاں دے روگیاں دا دارو اے۔ کوریاں کڑیاں او تھے زنجیری والے چاقو چڑھاوندیاں نہیں تے اوہناں دیاں مراداں پوریاں ہوندیاں نہیں۔ سال وچ اک واری بیگم تے بہادر ادھی راتیں آن کے نماں دے جھنڈ تھلے بہرہ کے ماہیا گاؤندے نہیں۔ بعضیاں قسمت والیاں اوہناں دا ماہیا اپنے کنیں سٹیا اے۔

کھیڈ دا خلاصہ کھیڈ نہیں۔ خلاصہ پڑھ کے کھیڈ نوں سمجھنا اکھیوں باجھ ٹوہ کے راہ لبھن والی گل اے۔ بیگم وی بھاگو وال وچ پہلوں ٹوہ ٹاہ کے ٹری تے مڑاؤہنوں اکھیاں لبھ گیاں۔ آو اسیں وی حیلہ کرد۔ یکھئے۔

سو اکھیاں کھیڈ وچ پہلی گل تے ہے اکھیاں دا ہوون نہ ہوون۔ ویکھن نہ ویکھن۔

اسہ گل پوند ای ساڈے کنیں پندی اے۔ جد چودھری فضل نال جھگڑدا اے۔ چودھری:- اوئے انھے تیس او جے اکھیاں ہوندیاں سُنڈیاں تہانوں کجھ دِسیا نہیں۔ اوہ اکھوں انھی نی پر اوہنوں نظریں سبھ کجھ آوند اسی۔ اوئے ظالمو تیس سمجھیا ہو یا اے اوہنوں پتہ نہیں لگنا۔

فضل:- اوئے چاچا تے کیہڑا انھیر پے گیا اے جے.....

فضل تے اوہدی ماں کرمونوں اکھاں ہوندیاں دسد اکیوں نہیں۔ حسن آباد رسیاں زمینداراں دا گراں اے۔ بھونیں تے لاون واسطے کرمو کول پیسہ کوئی نہیں۔

جے بھاگو والے موجود دی بھین سیداں داساک فضل نوں مل ونجے تے دا ج وچ
 چوکھا گنا پیسہ آویسی۔ پر موجود دی بھین داساک اوتھے دینا سی رجتھوں ونے وچ
 آپنے جوگی کڑی لبھ جاوے بھاویں انھی ہووے۔ کرمو کول آپنی تے کڑی کوئی نہیں۔
 سو اوس ونے وچ بیگم نوں موجود نال ٹور دتا۔ کیہ حسن آباد تے کیہ بھاگو وال۔
 بھونیں وال کیہ لے تے کیہ تگڑے۔ جتھے مل اے اوتھے غرض اے۔ جتھے غرض
 اے اوتھے ساک غرض پالن دا وسیلہ ہوندا اے۔ کڑیاں منڈے وستاں ہوندیاں نہیں
 تے وٹاندرے داکم دیندیاں نہیں۔ خاص کر کڑیاں۔ کڑیاں دی آپنی ہستی کوئی نہیں۔
 کڑیاں دے وٹاندرے وچ تھڑاں پوریاں کرن دا آہر کیتا جاندا اے۔ سفید پوشیاں
 کجیاں جاندیاں نہیں۔

کرمو:- ”ہن سیداں گھر آجائے تے پھیر خیر مر اے گناتے رُپنہ نال
 لیاوے گی۔ ساڈے وی دن پھر پین گے۔ پھیر چودھری ساڈے گھر نہ
 وڑے تے ساڈی جتی نوں۔ سیداں دا رُپنہ لے کے زمین تے لاں گے
 تے گننا پھیر کے ویلے کم آجائے گا۔“

کرمو لئی سیداں رُسنے گننے دا وسیلہ اے تے بیگم سیداں نوں لیاون دا وسیلہ۔
 کرمو بیگم دی ہستی نوں اوہدے دکھ سکھ نوں نہیں دیکھ سکدی۔ اوہ کے نوں وی آپنی
 غرضوں دکھ کر کے نہیں دیکھ سکدی۔ نہ ای فضل دیکھ سکدا اے۔ سو ایسہ ماں پتر
 اکھاں ہوندیاں وی مناکھے نہیں۔ آتر نہیں۔ اوہ جس ویسے پنے وسدے نہیں اوتھے
 رولا ای ایہو اے۔ ہی حیلے ویلے آپو اپنا بلا کرو۔ نہیں تے مارے جاسو جھننے وی
 اسانجھ مالکی دے وسیب وچ وٹنا اے اوہنوں ایسہ رولا نبھاونا پینا اے غرض پالٹی پٹی
 اے اکھاں گوانیاں پینیاں نہیں۔ چودھری مولا بخش بھلا بندہ اے پر اوہنوں وی آپنی
 سفید پوشی رکھن لئی لہور نوکری کرنی پئی اے۔ تے اوہدی نوکری پاروں ای بیگم نوں
 کرمو دے گھر رہنا پیا اے۔ وسیب والیاں دی مجبوری دا بھار چاونا پیا اے بیگم نوں
 جیڑی آپ آتر اے۔ آتر اے۔ اک انھی تے اتوں یتیم۔ پر بیگم دا اصلوں آتر
 ہوون اوہنوں وسیب کولوں دکھ وی کریندا اے۔ اوہنوں ویہار نبھاون دی مجبوری
 نیناں پراناں والیاں کولوں گھٹ اے۔ ایہو کھل اے بیگم دی۔ ایہو ویہل اے
 اوہدی جتھے اوہ بہادر دا پار پال سکدی اے۔

اکھیاں کھیڈ وچ دوجی گل :- ایسہ کھیڈ اتوں ویکھیاں اپنے آپ وچ پوری جاپدی اے پر نوجھ لائیاں ایہدے تانے وچ لوک شاعری دی ریت دا پینا اُتیا لبھدا اے۔ ریت نال اک ظاہر ساک تے رفیع پیر وکھایا مینیں محمد صاحب دیاں شعراں نوں سرناواں بنا کے۔ سرناویں وچ اوہ شعروں آیا اے۔

جیہناں طلب قصے دی ہو سی سُن قصہ خوش ہوسن

جیہناں جاگ عشق دی سینے جاگ سویلے روسن

کوئی قصہ وی زرا قصہ نہیں ہوندا۔ تے نہ اپنے آپ وچ پورا ہوندا اے۔ گل ہے طلب تے جاگ دی۔ طلب (جیویں تما کو دی) جھٹ پٹ اُٹھدی اے ہا بڑا بن کے تے بندے توں اپنی پکڑ وچ کر لیندی اے۔ مڑ جھٹ پٹ ای حکم جاندی اے تے بندے نوں وی نال مڑکا جاندی اے۔ جاگ لگدی اے چرکی تے لگدی اے سبھے۔ پر لگ ونجے تے اصلا وٹا دیندی اے۔ طلب ہوندی اے ویہار دی دین۔ جاگ ویہار دے دے دے سبھانوں وٹاون واسطے ہوندی اے سوا ایسہ او تھوں ای ملدی اے جتھے اگلے ویہار نوں اُتھن واسطے سردھڑدی لا بیٹھے ہوون۔ آو ویکھیے اکھیاں کھیڈنوں لوک شاعری دی ریت دی جاگ کیوں لگی اے تے کتنی کو۔

بہادر چودھری نوں خواب وچ ڈٹھیاں بیگم دیاں اکھیاں دی دیندا اے:

”اکھیاں کھولیاں ہوئیاں تے مینوں بٹر بٹر پئی تکی تے نالے پئی مسکرائے تے

اودھیاں موٹیاں موٹیاں ہرنیاں والیاں اکھاں ایوں پیاں پھمکن زنج تارے“

مڑ جدوں بہادر تے بیگم دا میل ہو یا تے بہادر بیگم دیاں اکھیاں ویکھ کے آکھیا:

”میں سوچناں جے کدی پہلوں وی کدیں تیریاں اکھیاں ہوندیاں تے بالکل

ایسے طراں ہوندیاں، وڈیاں وڈیاں مرگاں والیاں۔“

اتھے وارث شاہ دیاں سلاہیاں ہیر دیاں اکھیاں نہیں چیتے آوندیاں؟

نین زگسی مرگ مولڑے دے

تے زری اکھیاں دی گل ای نہیں۔ بھاگو وال والی جھاکی وچ جد نور اں بیگم نوں

پھمکدی اے کیسہ پئی ڈھونڈنی ایس بیگمے۔ تے بیگم تر بھک جاندی اے تے نور اں

آکھدی اے:

”تینوں کیسہ ہو یا اے۔ میں گل کیتی اے تے توں تر بھک پئی ایس زنج رکھ دیاں

ہرنیاں تر بھک پنیدیاں نہیں۔“

وارث شاہ ہو ریں ہیرتے اوہدیاں سیلیاں دی آوٹی وکھاوندے نہیں:

سیاں نال لنگدی مان متی جیویں ہرنیاں تر ٹھیاں بار وچوں۔

رفع پیردے ویلے باراں وچوں کھلیاں پھرن والیاں ہرنیاں مک گنیاں ہونیاں
بن۔ ہرنیاں ہُن لبھدیاں سن رکھاں وچ ای۔ رُکھ وڈیریاں بھوئیں والاں دے
ہوندے نہیں یاں سرکاری تے جیہناں دے رکھ تنہاں دیاں ہرنیاں۔ راکھویاں۔ ایسہ
نوراں دی ویکھنی اے۔ اوہ بیگم نوں راکھویں ہرنی سمجھدی اے۔ تے اپنے حساب
سر ٹھیک ای سمجھدی اے۔

دمودرنے وی ہیر نوں ہرنی آکھیا اے۔ رانجھے نوں اپنی بیڑی وچ سٹا ویکھ کے
ہیر بیگم چھڈ کے دریا وچ چھال مرندی اے:

انبروں ترٹے وچ جویہی ہرنی چھٹی بدھی

ہرنی دی رمز راہیں بیگم ہیر نال رلدی اے۔ رکھ دی ہرنیوں پار دی ہرنی بن
کھلوندی اے۔ بیگم دی ایہودکھ اے جس بہادر نوں اچنہا کیتا:

”سوہنیاں نہیں تیریاں اکھاں۔ مینوں انج معلوم ہوندا اے زنج تیریاں اکھاں
میرے دل وچ پیاں بلدیاں نہیں۔ زنج تارے ہیری رات وچ بلدے نظریں آوندے
نیں ایسہ اکھاں مینوں کجھ پیاں آکھدیاں نہیں۔ کیسہ آکھدیاں نہیں۔ میرے من دے
ہیرے گھپ وچ اک اگ رماں دی لاوندیاں نہیں۔ تیریاں اکھاں مینوں پیاں
سمجھاندیاں نہیں۔ کیسہ آہندیاں نہیں۔ کیسہ آہندیاں نہیں۔“

دمودر دی ہیر ہرنی انبروں لٹھی وچ (بجلی) وی اے۔ بیگم اپنی قید بھن کے نکلی
اے تے اوہدیاں مرگ اکھاں بلدے تارے بن کے ولاں دیاں ہیریاں وچ رماں
دی اگ بالن لگ چیاں نہیں۔

ہرنی والی رمز دوتلی اے۔ ہرنی کھل وی اے۔ کھل دا سہن وی اے تے (ایسے
پاروں) اوہ شکاریاں دے لوبھ دی مار وچ وی اے۔ سولوک شاعری دیاں ہرنیاں ہیر
توں بیگم تائیں نمائیاں تے مجبور اں دا نشان نہیں۔ جیویں باریں کھل ماندیاں ہرنیاں
بجھ سکدیاں نہیں تیویں بدھیاں ہرنیاں چھٹ وی سکدیاں نہیں۔ سگوں بدھیاں کول
ای تران ہوندا اے جیہڑا باندھاں تروڑ کے نکلیاں لبھدا اے۔

بیگم دیاں ہیرنال ہو روی سانجھاں نہیں۔ ہیر نے کھیڑے نوں اپنی منجی تے پیر نہیں دھرن دتا۔ بیگم موجود جٹ دی ”بتکاں ورگی واج“ سُن کے ڈر گئی۔ اوہدے ڈر نے اوہدی راکھی کیتی تے موجود اوہدے نیڑے نہ آیا۔ دموردی ہیر نے لت مار کے کھیڑے دے دند بھن دتے سن۔ بیگم زنجیری والے چاقونال موجود دی پک وچ منگھار کر گئی اے۔ کھیڑے وانگ موجودی اک بے شکلا ریت گھڑیا بنداجا پدا اے۔ جیہدی اپنی کوئی ہستی نہیں۔ جیہدا زور ریت تے ویہار دا زور اے۔ جیہدے کول آپوں ساک بن بناون دی سکت کوئی نہیں۔ وٹے دی باندھ راہیں پیسے دے لو بھ راہیں کے ماری بدھی دا کُساک ای اوہنوں جڑ سکدا اے۔ بہادر دے صدق یقین تے وی رانجھے دی چھدری جیسی چھاں دسدی اے۔ ہیر رانجھے دی عاشقی والا مُرشدی رنگ اتھے وی ہے۔ دموردی وچ ہیر رانجھے نوں مُرشد مندی اے۔ رفیع پیر نے مُرشدی بیگم نوں دتی اے۔

بہادر:- بیگمے پر اکھیاں لبھیاں کنج نہیں۔ دس تے سہی مینوں۔

بیگم:- سمجھ لے آپوں۔

بہادر:- سمجھ لے آپوں۔ اوہ کنج۔

بیگم:- بس آپوں ای رنجج میں اکھیاں لبھ لیاں ہا ہا ہا ہا

بہادر:- رنجج توں اکھیاں لبھ لیاں!۔ مینوں سمجھ نہیں آئی گل۔ مینوں

دس ایسے وا تے تے میری پیر نے میں تیری بیعت کیتی ہوئی اے مینوں

دس۔

بہادر لفظاں راہیں سمجھن لوڑدا اے پر اوہنوں سمجھ نہیں آوندی نہ ای بیگم

دسدی اے۔ اوڑک اوہ بیگم دیاں اکھیاں ویکھدا اے جتھے اوہنوں ”رمزاں دی

اگ بلدی دسدی اے۔“ مُرشد وکھالیاں راہیں سمجھاوند اے۔ اپنی ہوند دیاں

وکھالیاں راہیں۔ بیگم دی کیتی۔ اوہدی کیتی دا پھل اوہدیاں اکھیاں نہیں۔ اوہدیاں

اکھیاں دی اگ مجبوری نوں بالن بنا کے بھڑکی اے۔ مجبوری کاوڑ بنی تے کاوڑ

کرتب۔ کرتب دی سجان نے ای بیگم نوں اکھیاں دتیاں۔ اوہنے سرڑ دا پلا پھڑیا تے

اوہنوں بہادر دا دتا زنجیری والا چاقو چیتے آیا۔

نوراں:- نی تکیں اٹھ کے رکھ رڑ پئی ایں۔ نی تکیں اگے بنی آ۔

بیگم :- ہن بنیاں کوئی نہیں رہیاں۔ مینوں لبھ پیا اے ہن راہ۔ بس لبھ
پیا اے ہن راہ۔

مرشد راہ دکھاو تا اے ویہار نوں تروڑن دا۔ اوہ آپ امہ راہ تے دیکھ
سکدا اے جے اوہ ویہار دا لڑ چھڈے۔ رانجھا گھر ناں، ہستی و نجا کے اپنے میل دی
واہ ورتن وچوں ناواں کٹا کے نکلیا تائیوں ہیر نے اوہ دے نال نیونہ لایا اوہنوں مرشد
نیا بیگم تے ربوں ای ناں ناویوں نین پرانوں وانجی ہوئی اے۔ پر اوہنے چودھری
تے رمودے گھر رہ کے صدق صفا ای لئی اے لبھ نہیں پالیا۔ تے اوہ چھڈ سکدی
اے، اپنے نینہ دی سنبھال واسطے اپنا آپاوی اپنا سریر وی۔ ایہو مرشدی سنبھا اے
اوہدیاں بلدیاں تاریاں جیہیاں اکھاں وچ مرشدی تے اے عاشقی دا۔ عاشق اک
دو جے نوں راہ دکھاوندے نیں ویہار نالوں ٹٹ کے نینہ نال جڑ کے۔ دمودر وچ تے
وارث شاہ وچ مرشد رانجھاوی اے تے مرشد ہیر وی۔ میل نوں تہن دا راہ رانجھے
دکھایا۔ میل نال بھڑ کے نینہ دی سنبھال دا راہ ہیر دکھایا۔

ویہار نالوں ٹٹ کے نینہ نال جڑن۔ نینہ نال جڑ کے ویہار نالوں ترن ایہو ای
گل اے جیہڑی ہوون نہ ہوون والی رمز راہیں ساڈی شاعری دی ریت دات تہی
رہی اے۔

کے حسین فقیر سائیں دا جیوندیاں مر رہیے

نال بجن دے رہیے

چالو ویہار دے دتے آپے نوں مار کے ای بندہ جیوں سکدا اے۔ بجن دے نال
رہ سکدا اے۔ ایس ویہار وچ جیون نہ ہوون اے تے ایس ویہاروں مرن ہوون
اے۔ اکھیاں کھینڈ وچ ایہو رمز اکھیاں دے ہوون نہ ہوون توں ٹری تے ہستیاں
دے ہوون نہ ہوون تیکر گئی۔

زنجیری والا چاقو نشان اے دھرو دے تروڑا، اپنے اندروں (صندوق وچوں)
لبھی نینہ دی دتی دڑھتا دا۔ بیگم اچیتی زنجیری والے چاقو تائیں نہیں اپڑی دو جی
جھاکی (سوہرے گھر) وچ اوس اپنی پوری حیاتی دی مجبوری نوں جھا گیا اے۔

نوراں :- کیہ پئی لبھنی سیں مینوں دس۔

بیگم :- راہ پئی لبھنی آں۔

نوراں :- کیہاراہ۔

بیگم :- ایتھوں باہر جان دا۔

نوراں :- نی باہر کتھے جانا ای۔

بیگم :- رنم والے ویزھے وچ۔ میرا اتھے ساہ گھٹیا جاندا اے پیا۔

نوراں :- نی رنم والا ویزھا اتھے۔ میرا مطلب اے پئی رنم والے ویزھے۔ نی او تھے تے بندے بیٹھے ہوئے نیں۔ او تھے کیہ کرنا ای جا کے۔ چل کوٹھے اتے لے چلوں۔

بیگم :- نہیں نہیں۔ میں نہیں جاندی کوٹھے تے۔ ہیں نی بہادر کتھے وے۔

بیگم نے ہولی ہولی جی بھیا نی ہو کے 'ٹوہ ٹاہ کے سنسیاں دا ہیرا جھا گیا اے تے ویریاں دے گھر دی اوپر سہی کیتی اے۔ اوہ نینہ واس اے تے نینہ دی آپنت بھال دی اے۔ بہادر دی خشبو، دادو دے کھوہ دی واج، رنم والا ویزھا۔ ٹوہ کے 'اڈی کھوڑے جر کے دوالے دی پچھان مجبوری وچوں باہر نکلن ول پہلا پیرا اے۔ اکھاں والیاں نے اوہدے کولوں نینہ دی آپنت کھوہ کے اوہنوں دھرو دی اوپر وچ ویزھ دتا اے۔ بیگم رنم والے ویزھے جانا چاہوندی اے نوراں آکھدی اے "او تھے تے بندے بیٹھے ہوئے نیں"۔ بھاگووال وچ تے رنم والا ویزھا ہے ای کوئی نہیں۔ نوراں بیگم نوں پئی ولاوندی اے۔ پر پہلی جھاکی دے انت وچ سانوں پتہ لگدا اے بی حسن آباد والے رنم والے ویزھے وچ وی "بندے بیٹھے ہوئے نیں"۔ چودھری کرموتے فضل نال جھکڑ کے باہر آیا تے اگوں بہادر ملیا:

بہادر :- میاں جی نیب تحصیلدار صاحب تہانوں رلن آئے نیں۔

چودھری :- ہلا؟

بہادر :- میں اوہناں نوں رنم والے ویزھے وچ بٹھا آیاں۔ آہندے سن ذرا جلدی آؤ۔

چودھری :- ہلا پتر چل۔

اصل وچ رنم والا ویزھا تے بیگم دے نینہ نے وسایا اے آپٹے اندر۔ باہر رنم والے ویزھے یاں ہے ای کوئی نہیں تے جے ہے نیں تے او تھے بندے بیٹھے ہوئے نیں۔ اوپرے۔ اک بے نینہ دنیا دے و سنیک۔ و بہار دے قیدی۔ و بہار دے

تھیار۔ چودھری مولا بخش آپ وی ایسے دنیا دا بندہ اے۔ وسیب دی ورتن وچ کھیا
 ہویا۔ انگریزی پنجاب دا رسا زمیندار۔ سوڑوں ترٹھا سفید پوشی دی بھرم پگ سنبھالدا۔
 شرنو کری وی کریندا اے صاحبان نال دورے وی مھکتیندا اے۔ پنڈ آئے سرکاری
 اہلکاراں دے موندے وی لگدا اے۔ چودھری مولا بخش کوئی نواں نہیں۔ اوہدا شجرہ
 ڈھیر پرانا اے۔ مغل پنجاب وچ رانجھے دے پو موجدو چودھری بارے وارث شاہ
 ہوریں دسدے نیں۔

موجدو چودھری پنڈ دی پانڈ والا چنگا بھائیاں دا سردار آہا
 بھلی بھائیاں وچ پر تیت اس دی غیا چونترے اُتے سرکار آہا
 موجدو چودھری، چودھری مولا بخش وانگوں رسا زمیندار نہیں۔ پر بھونیں وال رسا
 ہووے کہ مگڑا اوہنوں اپنی مالکی دی سنبھال واسطے باتشاہی دے لڑ لگتا پوندا اے۔
 باتشاہی نوں وی اوہدی لوڑ ہوندی اے خلقت تائیں بجن واسطے خلقت کولوں کھٹی
 کھوہن واسطے۔ سو اوہ باتشاہی دا وچولا وی ہوندا اے۔ اوہدی چودھرا لیسے وچول
 صدقہ ہوندی اے۔ اوہ بھائیاں دی سرداری پاروں سرکاری وچولا بندا اے تے
 سرکاری وچول پاروں اوہدی بھائیاں وچ پر تیت بندی اے۔

انگریزاں پنجاب وچ چودھراں آپ اُساریاں۔ کتے نکیاں کتے موٹیاں۔ پر انیاں
 موجدو دی تھاویں نوں موجدو تے پر انیاں مولا بخشاں دی تھاویں نوں مولا بخش
 کھلیارے تے اوہناں دے سرتے راج گھکایا۔ ماٹے اگرا ہے تے بھرتیاں لیاں۔
 انگریز راج نال خلقت دی ویرو دھی، سیاسی گھول ترکھا تھی گیا تے لسیاں چودھریاں
 ولوں سرکار دی چنتا وی ودھی، دونہ تروٹہ پیڑھیاں وچ لسیاں چودھریاں دیاں
 چودھراں ودھیرے لسیاں ہو گیاں آہیاں۔ سو کجھ سوڑ پاروں تے کجھ سرکارے
 دربارے اپڑ واسطے لسیاں چودھریاں دی اولاد شہراں وچ پڑھائیاں کرن تے نوکریاں
 لبھن گئی۔ شہراں وچ ویرو سیاسی سوچاں دی واء وی اوہناں نوں لگن لگی۔ سو لیسے
 چودھری دی اک سرکاری تصویر بنا سوار کے سرکاری پرچار دے چوکھٹے وچ جڑی
 گئی۔ ایسہ سرکاری تصویر والا چودھری دانا، مسکھڑ اپنے دین دھرم دا وی جانوتے
 سرکاری ویہار دا وی تے دونہاں نال سچا۔ اپنے بھلے وچ سرکار داتے سرکار دے
 بھلے وچ اپنا بھلا سنبھالنے والا، برادری شریکے دیاں بریکیاں دا جانو پر اوہناں دیاں

سوڑاں توں اچیرا، پاڑ میلنا، سہادا موکلا تے نگھا، جیہہ دا مٹھا، ساؤ تے نیاں پال، گنار
 دا گتھلا پر دل دا صاف تے سادہ۔ ایہہ تصویر پادریاں دیاں لکھتاں، اخبارار
 رسالیاں تے سکولی کتاباں راہیں ڈھائی گئی تے پنجاب دے جٹ دی انگریزی راز
 نال رسائی دا نشان بنا کے دکھائی گئی۔ جٹ چڑاسی دی نوکری تے ہونائے اگلیار
 کدیں کدیں اوہنوں وادھو ٹیک لئی پسماون واسطے چودھری آکھ پچکارنا۔ ایہہ
 تصویر کہانی کاراں دیاں کہانیاں وچ وی اگھڑی تے فلماں وچ وی پری۔ سن 40
 دے نیڑے لہور ریڈیو چلیا۔ دوجی جگت لام چھڑی ہوئی سی۔ بھرتی مونسہ اڈیا ہو یا سی۔
 وڈیرے زمیندار آپنا دھڑا جوڑ کے اسمبلیاں وچ چڑھے بیٹھے سن۔ اوہناں دی لوڑ آہی
 جو پنڈ گراں وچ جنا کھنا انگریز نال اوہناں دی سانجھ نوں اپنی سانجھ جائے۔ کیہہ ہالی
 کیہہ پالی کمی سہو کوئی ڈھڈوں اوہناں دے نال ہو کے پچھے کھلووے۔ ایہہ کم سرنا
 ہاسیاں زمینداراں راہیں۔ سو چودھری دی سرکاری تصویر ریڈیو راہیں واج وچ
 ڈھلی تے مولا بخشاں نوں اوہناں دا کم سمجھاوون لئی، وسوں وچ اوہناں دا آور بناوون
 لئی پنڈ و پنڈ اپڑی۔ دیہاتی پروگرام دا چودھری دو سدھڑ جٹاں دی پرھے وچ پہنچ
 ہوندا اے تے ایہناں سدھڑ جٹاں نوں سمجھاوون مناوون دے رنگ وچ راج کاج دی
 واج خلقت دے کنیں پاوند اے دونوں سدھڑ جٹ بھگت رام تے شہاب دین
 (مگروں نظام دین تے نور دین) کدیں اڑن دا کدیں مٹھن دا سانگ بنا کے ساؤ
 چودھری دی تصویر وچ رنگ بھر دے نہیں۔ پر کدیں کدیں سدھڑ جٹ ملے وی بن
 جان دے نہیں تے نقلیاں دی ریت وچ ہاسے بھانے سرکاری پوسٹریاں نوں گتھی چو بھڑ
 دی مار جان دے نہیں۔ پر سدھڑ جٹاں دی ایوانکل ایہو گتھی کھل دیہاتی پروگرام نوں
 جگ بھاونا بنا کے سرکار دا کم سار دی رہی۔

رفیع پیر نے اوہنیں دین "اکھیاں" لکھی تے آپیں ریڈیو تے کھیڈ سٹائی۔ اوہ
 آپوں چودھری مولا بخش وی بنے۔ کھیڈ نوں منظوری تے ملی ہوئی اے کھیڈ دے
 ظاہر ادیہات سدھارو، انھیاں متھا جاں لئی رحم جگاؤ رنگ پاروں تے ایس پاروں بنی
 ایہہ رنگ بناوئا اے سرکاری چودھری نے جیہڑا چودھری مولا بخش دے روپ وچ
 کھیڈ دا اکھاڑا ملی کھلوتا اے۔ پر چودھری مولا بخش دے مساند رے وچ سرکاری
 چودھری دی تصویر اگھڑی وی اے تے اگھڑے بھج وی جان دی اے۔ سرکاری وچول

وچ رُدها چودھری اوڑک نیوڈا اے عشق دے سر لتھ تران اگے۔ سوجھ سیانف دا
دعوا چھڈ کے آپنے انھے ہوون نوں مندا اے۔ سرکاری چودھری جس عقل نال کم
ساردا اے، جسدے نال اوہ دیہاتی پروگرام دیاں سدھڑ جٹاں نوں پرانیاں بھیڑاں
توں ہسکدا اے تے پرانیاں رواجوں دے روگ مکاون واسطے علم دی دوائی دی
سرکاروں پروان کیتی خراک اوہناں دے سنگھوں لنگھاوند اے اوہ اک پتلی جیسی دنیا
دار عقل اے۔ دیکھو چودھری مولا بخش کرمونوں کیویں سمجھیندا اے۔

چودھری :- پہلوں امہ دس کھاں جے کڑی نال کر لئی ساجے پئی کیہرا
موتیاں والا ڈولالین پیا آوند اے۔

کرمو :- تیری مت تے نہیں ماری گئی مولا بخشا کڑیاں چیزیاں نال وی
کوئی ایہو جیسی گل کردا اے۔

چودھری :- اللہ رسول دا حکم تے ایہو اے۔

کرمو :- اللہ رسول نے ایہو جیہا انہونا حکم دینا سی؟۔ امہ تے تیس
لوک جیہڑے دو حرف پڑھ لکھ جانڈے او اوہ اپنے دلوں گلاں پنے
بنانڈے او۔

چودھری :- اوہ مھلیے امہ تے قرآن وچ اے میں تے نہیں بنائی دلوں
گل۔

کرمو :- آہ۔ امیں تے ہوئے نہ گوار ان پڑھ سانوں کیہ پتہ ہووے۔
جیہڑی دستور دی گل اے۔

چودھری :- دستور جائے تیرا جنم وچ میں اللہ تے رسول دے حکم دی
گل پیا کرناں یا دستور دی۔ اللہ رسول دا حکم وڈا اے یا دستور۔

کرمو :- پر دستور۔ دستور وی تے چنگی گل دسدا اے۔ کوئی ماڑی تے
نہیں دسدا۔

چودھری :- اوہ تیرا بھلا ہووے۔ ماڑی تے چنگی گل دا فیصلہ اللہ تے
رسول نے کرنا اے یا اساں کرنا اے۔

کرمو :- خورے فیر

چودھری :- دستور اوہو ای چنگا ہو سکدا اے جیہڑا اللہ تے رسول دے

حکم تے چلے۔ جیہڑا دستور اوس حکم تے نہ چلے اوہ دستور ساڈے وا تے
بھیڑا اے۔

چودھری کرمونوں ایسہ نہیں دسد ای اللہ رسول نے کڑیاں دی مرضی چھن
کیوں ضروری کیتا۔ اوہ کرمونوں دستور دے دا بے وچوں کڈھ کے شرع دے دا بے
بیٹھ لیا ون لوڑا اے۔ کرمواتے جیہڑا دستور دا دا با اے اوہ تے ناں دا اے اصل
دا باتے اوہ دے اُتے ہے آپنے لوبھ دا (ایسہ لوبھ رہوے تے ایہنوں شرع دے
سرپوش ناں وی کجیا جا سکدا اے)۔ اوڑک چودھری دی ایسہ پتیلی پڑھائی ایسہ
ٹھپ ٹھپا کرن والی عقل ہار جاندی اے: ”ہا۔ ایسے سمجھنے آں ایسے اکھیاں والے
آں۔ ساڈے جیہا اٹھاتے کوئی ہے وی نہیں۔“ مولا بخش دے مہاند رے دے ہور
دی رنگ نیں جیہڑے سرکاری چودھری دی تصویر بیٹھوں اکھرن دی کردے رہندے
نیں۔ اوہ دے وچ زری پتر ناں پیار کرن دی ای نہیں پترنوں کھل دین دی وی سکت
ہے۔ اوس بہادر دے ”روح نوں مھنیا تروڑیا نہیں۔“ ایسہ صفت موجود چودھری
وچ آہی:

وارث شاہ ایسہ قدرتاں ربدیاں نیں دھیدو ناں اوس بہت پیار آہا
خبرے نینہ والیاں نوں سر تھ بناون وچ ایسے پیار دتی کھل دا کتنا کوہتھ اے۔
خبرے ایسہ کھل اوہناں دیاں ویگاں نوں چالو ویہار دی مارتوں اوہلا دیندی اے۔
تدے ای بہادر آکھدا اے۔ ”میاں جی تہاڈے جیہا پو رب ساریاں نوں دیوے۔“
پر سرکاری چودھری دی بھاج دی گھڑی نیڑے ڈھکی اے جدوں اوہ دکھ ناں تڑک
کے کھوہ اگے ورلاپ کریندا اے۔

”اوائے کھوہا۔ اوائے کھوہا۔ اج میرا سارا کجھ لٹ لیا ای تیریاں رنڈاں میری
زمیں وچ سونا ڈھال دیاں ہون دیاں سن تے اج میری ساری حیاتی دی کمائی میرے
کولوں کھس لئی آ۔ اپنے مول دا اینا بیاج۔ اینا بیاج اوائے ظالما کھوہا۔ اوائے موت
دے کھوہا۔“

مولا بخش اے اولاد نوں دولت دیاں رمزاں راہیں چیتے کریندا اے۔ اوہ بہادر
تے بیگم نوں ”میرے دولال“ آکھدا اے۔ رنڈاں دا سونا ڈھال توں سرکاری پرچار
دے ”خوشحال کسان“ ول وی دھیان جاند اے۔ ”تے اپنے مول دا اینا بیاج“ توں

چیتے آوندے میں شاہوکاراں دے بدھے قرضائی جٹ۔ بیہناں دیاں گئے پیاں
پیلیاں چھڈاؤن دایونینٹ سرکارنوں دعوا سی۔

دولت دا وگوچا اولاد دے وگوچے دی رمز بنیا اے۔ ملوان ویہار وچ اولاد
دولت ہوندی اے تے دولت اولاد۔ ملوان ویہار دے جم پل آپنیاں دکھاں سکھاں
نوں ناں ناویں دیاں رمزاں راہیں سجانڈے میں ایس پاروں چودھری دا ورلاپ
سنیراں اُتے گھنی کاٹ کریندا آیا اے چودھری دا آپا ویہا نہیں پر دکھ دے تاء نے
ایہوں پکھار دتا اے۔ تے اوہ بہادر دی واج سُنن جو گا تھی گیا اے۔ جیہڑا کھوہ
چودھری نوں ساری عمر دی جمع جتھا کھس کھڑنا شاہوکار بن دیا اے اوہوں بہادر
جیون جاگن دا کھوہ آکھدا اے۔ چالو ویہار دے دتے آجے دا گواچن چودھری نوں
موت جا پیا اے تے بہادر نوں حیا تی۔ بہادر تے ہتھیں ایسہ آپا گوا یا اے۔
بہادر :- روو نہ۔ خوش ہوو۔ مینوں مبارک دیو جے میں آپنی منزل پالنی
اے۔

چودھری :- ہلا ہلا توں آپنی منزل پالنی اے۔ میں سمجھیا نہیں بہادر اوہ
کیہڑی منزل اے۔

بہادر :- بیگم۔

چودھری :- بیگم؟ پتر پر ایسہ لبھیا ای کہ ونجایا ای؟

بہادر :- لبھیا اے۔

چودھری :- آپنا آپ ونجا کے

بہادر :- آہو سہو کجھ گوا کے۔ اتھے گوا کے ای کجھ لبھدا اے۔

بہادر نوں ایسہ رمز بیگم سمجھائی آہی۔ اوس آکھیا ہا۔ ”ہُن میں ساریاں قیداں

تھیں آزاد ہو بیٹھی آل..... تیری محبت دی قید وی باقی نہیں رکھی۔ بہادر ایس گل

تے سوڑا پاتے بیگم سمجھایوس جو ”سچا یار اوسے ویلے لبھدا اے جدوں بندہ اوہدی

محبت تھیں وی آزاد ہو جاوے۔“ مل وان ویہار وچ ملن ای ہوون اے۔ ایس

ویہار دا تروڑا اے مل چھڈن مل دی موہ توں اوہدی چھک توں رہائی۔ تے ایسہ رہائی

مل سکدی اے ملوان ویہار دتی سوچنی نوں تے ایس ویہار دی چٹھہ جڑھے ویگاں نوں

گوا کے۔ مل وان ویہار وچ پیار وی مل دا ای اک رنگ ہوندا اے۔ اک کھٹی۔

ایسے دی قید بیگم نے تروڑی اے۔ تائیوں اوہ بہادر نوں آن مل سکی اے۔

جیڑے وسیب دی چالو واہ ورتن دا توڑ بھالدے نہیں جم پل تے اوہ وی ایسے
واہ ورتن دے ہوندے نہیں۔ توڑ والا گھول گھدیاں اوہناں دے اندروں کئیں
ایل واہ ورتن دے حمایتی ہو کے اوہناں دا راہ آن ڈکدے نہیں۔ انہول ای۔
لکھتاں وی وسیب جائیاں دیاں جوڑیاں ہوندیاں نہیں سو اوہناں وچ کئیں ٹکراویں
رنگ گڈاؤڈ ہوئے بھدے نہیں۔ ”اکھیاں“ وچ بیگم چالو ویہار دا تروڑا اے۔ پر
دیکھو ایسے تروڑوچوں اچیتے ای چالو ویہار کیوں ملکرے آن جھاتی مرندا اے۔

جیڑی رمز بیگم دے اندر جاگے سرژ دا نشان بندی اے جیہدے راہیں بیگم
دھرو دا توڑ کریندی تے نویں رستے پوندی اے اوہ ہے زنجیری والا چاقو۔ ایسہ چاقو
بہادر نال بیگم دے نینہ دی نشانی وی اے۔

بہادر:- بیگم ایسہ ہتھ وچ کیسہ آ۔

بیگم:- ایسہ لے ویکھ۔

بہادر:- زنجیری والا چاقو

بیگم:- آہ جیڑا توں لیا کے دتا سی۔ تیرے وانگر ایسہ ماردا وی اے تے

جو انداوی اے۔ ایسے وا تے ہر دم ایسہ میرے کول رہندا اے۔ اتھے

سنے دے اتے دل دے کول۔

پر ایسہ چاقو زرا چاقو نہیں زنجیری والا اے مہنگی سوغات، چودھری دے پتر دی
آپنی منگ نوں لہوروں لیا کے دتی مہنگی نشانی۔ ایسہ چاقو بیگم دے چت پیتے وچ
باتشاہزادی دی تلوار بن جاندا اے۔ بیگم نوراں نوں دسدی اے۔

”بہادر اک واری کتاب وچوں مینوں کہانی سٹائی سی۔ اوہدے وچ اک
باتشاہزادی سی۔ اوہ باتشاہزادی جیسی سوہنی تلوار چلائی جانندی سی جے وڈے وڈے
اوہدے کولوں ڈر جاندا اے۔“

چت پیتے وچ چاقو تلوار ہو جاندا اے تے بیگم آپ باتشاہزادی۔ اوہ بہادر نوں
دسدی اے۔ ”میں اک باتشاہزادی تے ایسہ میری تلوار۔“ (دونویں ہس پیندے
نیں) ایسہ ہاسا بیگم تے بہادر دے بالیپے ول کھڑکے اوہناں دے عشق نوں معصومی دا
رنگ وی دیندا اے پر نال ای ایسے وی پیتے کر سکنے آں جو بال کہانیاں راہیں

باتشاہزادیاں بالاں دی معصومی نال کیسہ ہتھ کیتا۔ ا۔ تھے بیگم ہاسے بھانے باتشاہزادی
دا ہیسترا بنھ کے دکھاوندی اے پر ایسہ ہیسترا اوہدے اندر دی اک رمز بن گیا
اے۔ اوہدی نویں ونی ہوئی ہستی دا نشان۔ مڑ تلوار دی تھاں شمشیر دا لفظ آجاندا
اے۔

”ایس باتشاہزادیاں دی شمشیر دے نال میں ساریاں زنجیراں وڈھ چھڈیاں
نیں۔“

کتاب وچوں سٹی کہانی نے اوکھے ویلے انھی یتیم نمائی کڑی دے اندر اک خواب
خیالی شان والی زور آور ہستی دی تصویر جگائی اے۔ نیونہ نے نیگمے کولوں جیہڑی
انسوئی کرائی اے ایس تصویر دا وی اوہدے وچ ہتھ اے۔ سمجھو نیونہ ایس تصویر
راہیں رنگ پھڑکے ادم بنیا اے۔ باتشاہزادیاں دیاں کہانیاں یاں باتشاہزادیاں نوں
پوہندیاں سن یاں اوہناں نوں جیہڑے سمجھدے سن بنی غریبی دا دکھ نشان تے بے وی
آپوں باتشاہاں جسے ہو کے ای ملک سکدے نیں۔ انگریزاں نے مغل تخت موہد اماریا
تے مغلان دے بھگت بھونئیں وال میل نے پرانی باتشاہی دیاں کہانیاں نال اپنے
اُجڑے چیتے نوں آباد کیتا۔ ایس کہانیاں تاریخی ناولاں تے بال کتاباں راہیں نویاں
پڑھیاں دے چت چیتے چڑھیاں۔ انگریز سرکار دے پر بندھ ہتھ نویں پڑھائی راہیں
نویاں پاراں نوکریاں تے آہراں راہیں اک نواں میل جڑیا۔ ایس میل وچ ماڑیاں
بھونئیں والاں دی ڈوجی پیڑھی وی سی۔ وڈکیاں نوں شاہوکاراں دیاں قرضیاں پیریا
سی نویں پیڑھی نوں شاہوکاراں دی اولاد نوکریاں پڑھائیاں پاراں تے آہراں دارا
مل کھلوتی جاپی۔ ایس سوڑنے ایس میل دے چت چیتے وچ نشان تے بے وی دے
کھے کھٹے ایہناں کھپاں نوں پورن واسطے ایس میل نے وی پرانیاں باتشاہیاں نوں
آپنا پچھا منیا تے پرانی باتشاہی رہل دے ٹانگے اپنے سمجھدے آپے نوں لائے۔ اپنی
کھروی ہوند دی اچھا نہ مارن واسطے باتشاہی رہل دیاں ملوک لفظاں پینتیریاں
تصویراں دا تڑکالا لایا۔ رفیع پیردی جوانی ویلے ایسہ بناوٹی ملوک رہل چڑھتے سی۔
پر اوہناں دی پیڑھی دے کجھ ٹانویں سو جھوان ملوک رہل دے موہ جال وچ سوڑے
وی پیندے سن پئے۔ ”اکھیاں“ ایسے سوڑ دا رٹ اے۔ ”اکھیاں“ رمز اے نویں
دیکھنی دی بھال دی، پرانا آپا وٹاون دے جتن لئی لوک ریت وچ رلن دی۔ پر نویں

جتن وچ پرانے دا پر چھاواں اچیت ای آن ردا اے۔ ایہو پر چھاواں اے بیہرا بیگم
نوں باتشاہزادی بنیندا اے۔ چاقو نوں زنجیری لاکے پہلوں تلوار تے اوڑک شمشیر بنا
دیندا اے۔

بیگم :- میں اک باتشاہزادی تے ایسہ دے میری تلوار (دونویں ہس
پیندے میں)

بہادر :- تینوں اوہ کہانی نہیں بھلی۔

بیگم :- اوہ تے کدوں دی پرانی وی ہو چکی اے ہن آگوں میری کہانی
رُے گی۔ ہن میری کہانی دی وار اے۔

بہادر :- (رمزناں) تیری کہانی وچ جیل خانہ وی ہووے گا بیگمے.....

بیگم :- باتشاہزادیاں دیاں کہانیاں وچ جیل خانے نہیں ہوندے قلعے
ہوندے میں تے تہہ خانے ہوندے میں تے پھیر بڑیاں بڑیاں جنگاں
ہوندیاں میں تے یاں پھیر ہوندی اے موت۔

ہن بیگماں بھاویں پنڈ دیاں انھیاں ہوں تے بھاویں شہردیاں سجا کھیاں جے اوہ
چالو ورتارے نال کھیندیاں میں اوہدی ریت اُلا نگھدیاں میں تے اوہناں دی کہانی
وچ جیل خانہ سر پر ہوندا اے۔ قلعیاں دے تہہ خانے وی ہوندے میں پر اوہ او تھے
باتشاہزادیاں نہیں قیدناں بن کے جاندیاں میں۔ تے جد مخلوق نے وڈیاں وڈیاں جنگاں
چھوہ کے اپنی مہار باتشاہزادیاں دے ہتھ دے دتی تاں ایہناں جنگاں وچ مخلوق نوں
بھانج ای پئی۔ پر انیاں کہانیاں حاکی دا اصلا لکا کے دھرو دا کوجھ کھدیاں میں۔ جنگاں
نوں، قلعیاں تہہ خانیاں نوں، مل دے راہ آئی موت نوں سپن دا پریو پواندیاں
میں۔ ایسہ پر انیاں کہانیاں پر انیاں درباری لکھیاراں دا رہند سن جیہڑا نویں کھڑے
تھڑے وچلے میل نے مڑنواں کیتا تے وت اپنی جوٹھ خلقت نوں چاوندی۔

بے وی تے نتان دی ماری ”میں“ بے اوڑک مل، شان تے حاکی نال
اندرو کے کھپے پورنا چا ہوندی اے یاں بے اوڑک چرچے نال، امر مشہوری نال۔
اوہدے بھانے موت والا کھپا وی مشہوری دی بھرتی نال بھرتج سکدا اے۔ بیگم
باتشاہزادی دیاں پر انیاں کہانیاں دی تھاں تے اپنی کہانی چلا کے موتوں اگیرے لنگھ
جیوٹا چا ہوندی اے۔ بیگم عام پنڈ وناں ہو گیا ہو یا اے پر اتھے ایسہ تاں اپنے اصلے

دل پر تدا جا پدا اے۔ ناں کھیڈوچ دوسرہ رنگاں دے نہیں۔ اک وسیب دی پرانی
 رسم ریت نال جڑے ہوئے "کرمو" تے "فضل"۔ کرم آواگون والا ہووے تاں
 وی تے مہر والا ہووے تاں وی 'چالو ویہار دی منوت ول کھڑا اے۔ کرمو آپنے
 دھرو نوں دستور دسدی اے۔ "فضل" وی کرم دے نال نال اے پرانی غریبی دے
 دکھ نوں وی رب دا فضل آکھ کے جریا جاندا اے تے ٹھگی دی آندی نوں امیری اُتے
 وی "فضل ربی" دا بورڈ لایا جاندا اے۔ "مولا بخش" وی ایسے پرانے دستور نال
 جڑیا ہويا اے۔ نوں تے سرکاری ہوون پاروں اے پرانی رسم ریت نال اوہدالاگا
 ہے تاں ای اوہ سرکار دے کم آسکدا اے۔ "حسن آباد" بیگم دی باتشاہزادی والی
 کہانی راہیں آپنے فارسی اصلے ول اڈار ہوندا جا پدا اے۔ "بیگم" تے "بہادر" وی
 پنڈواس وچ پلدے ناں نہیں پر ایسہ "کرمو" تے "فضل" تے "مولا بخش" والی پئی
 وچ نہیں کجھ ملو کڑے نہیں۔ باتشاہزادی دی گل ایہناں ناواں نوں پنڈواس وچوں
 تکھیرے کے تاریخی ناواں راہیں حاکم میلاں نال جوڑ دی جا پدی اے۔ تے "موجو
 جٹ" والی پئی تے ہو روی پرانی اے۔ کھروی تے بیٹی۔ ملوک شہری رہل دے
 حساب سرائیس رنگ دانناں پنڈوسوں دے کسے پرانے ہوڑھ ہیرے کبندے سہادا
 نشان اے جیہڑیاں تے باسو بیٹا ہو سکدا اے یاں کریت بھریا یاں ڈراوٹا۔
 چودھری :- بیگم دا مینوں بڑا فکر اے۔ کرمو تے فضل چنگا نہیں کیتا۔
 بیگم جیسی کڑی نوں ڈھک بنا کے موجو جسے وحشی جسے دے ڈھائے چاڑھ
 چھڈیا نہیں اوہ کڑی تے ایہناں لعنتیاں جوگی ہے ای نہیں سی۔
 سو بیگم تے بہادر دے نینہ نوں دولیوں گھیرا اے موجو جٹ دے ہوڑھ ہیرے
 داتے کرمو تے فضل دے کپت تے ٹھگی دا 'تریجا راہ راہ جا پدا اے پر اصل وچ اوہ
 ایسے گھیرے دا پایا بھلاوا اے۔ اوہ راہ ہے مولا بخش دی سرکاری چودھر راہیں نوں
 شہری وچلے میل نال جا جڑن دا۔ ایس بھلاوے دیاں ڈوراں بیگم تے بہادر دے اندر
 گڈیاں ہویاں نہیں چودھری دی پال راہیں 'اوہناں دیاں ناواں وچ اوہناں دی
 چتارنی تے سوچنی وچ۔ ایسہ بھلاوات مارو اے کیونجو ایسہ بہوں سہاوتنا جا پدا اے
 نالے بیگم تے بہادر ایہدے ولوں سچیت وی نہیں۔

نیونہ دی چالو ویہار وچ کوئی تھاں نہیں۔ سو بیگم تے بہادر موت قبولدے نہیں

تے ایسہ موت رمز بندی اے چالو ویسار دے توڑ دی۔ موت حیاتی دا نشان بنی لوک
شاعری دی ریت دی جاگ راہیں۔

کھوہ حیاتی دا سوما اے۔ کھوہ سانجھے لوک جیون دا نشان اے۔ پانی بھونیں وچ
آپنا آپ گواوندا اے وت بھونیں وچوں پانی بن کے باہر آوندا اے تے بھونیں نوں
ترلاوندا اے۔ کھوہ آپنا آپ گوا کے جیوں پین دا جیوں کے سبھ نوں جوالن دا نشان
اے۔ دریاؤں پریری وسوں کھوہاں سرای آہی۔ کھوہ وی دریا وانگ بھیت بھریا
ب۔ پائیہدی اوہل نے ایہدی ڈونگھ نے ایہدا بھیت ڈونگھیرا کردتا اے۔ ایسہ
جنانی ورگا اے۔ چپ۔ رت پالنہار جوالنہار (ہر کوئی ایہدے سر تے جیوندا اے ہر
کوئی ایہدے کولوں تر و ہندا اے) وچ ڈھے پون توں۔ ایسہ حیاتی دا اوہ تت ست
اے جیہڑا اڈٹھا سم کے بھونیں اندر رگیا اے۔

مل والیاں بھونیں ونڈی تے کھوہ وی ونڈے۔ تہ کھوہ ویساروں باہر ہو کے
لوک ریت وچ مڑ گئے۔ ویسار دے وجوگ پاروں بندے دے گواچے، اچیت ہوئے
تت ست دا بوہا بن گئے۔ ایسہ بوہا بندے دے اندر لکی اچیت سکت ول کھدا اے۔
ہیٹھ وگدی اڈٹھ سکت جیہڑی مڑ و ترلا سکدی اے جے بندہ اوہنوں اپڑ سکے تاں۔

لوک ریت دے ایسہ کھوہ کھے جی دے وی نہیں تے سبھ دے سانجھے وی نہیں۔
مارن ہاروی نہیں۔ وت جوالنہار وی نہیں۔ باہروں انھے تے وچوں اکھیاں والے، سبھ
کھ ویکھنے۔ جیہڑا وچ ویکھے اوہنوں اوہدی شکل و کھالنے۔ پورن دا کھوہ، یوسف دا
کھوہ، بابے فرید دا کھوہ۔ پورن تے یوسف نوں تے کھوہ وچ ہو رناں دھکیا۔ پر بابے
ہوریں آپوں کھوہ وچ پٹھے لکے۔ ویسار دی دتی پنٹھی ہوند نوں سدھن لئی۔ بابے
ہوراں دا پٹھا لکھن وی پرانی ہستی مکاون، اچیت کھوہ وچوں نوں سچیت ہستی سنبھالن
اے۔ پورن وانگ۔ بیگم تے بہادر وی آپیں کھوہ قبولیا اے تے اوہناں دا کھوہ ایسے
لوک ریت دی جاگ نال جگیا اے۔ ماہیہ دے بول کھوہ دی واج نال اک رک ہو
کے وانیں رس گئے نہیں۔ دنیا داراں نوں کملا پئے کریندے نہیں تے سوجھ بھالاں نوں
سوجھ پنے دیندے نہیں۔

پر کھوہ ہر نوں آئے نوں نواں کرنا پوندا اے۔ چالو ویسار نال بھرن لئی اپنی
ہوند پڑیں نٹارن لئی۔ چودھری نوں اوہدا کھوہ اوہدی مل دا نشان سی جیہڑا اوہدیاں

زمیناں وچ سونا ڈھالدا سی ایسہ پہلوں تاں اوہنوں شاہوکار بن لکریا تے اوہدی مایا کھس کھڑیوس۔ اوہنوں وگوچے وچ بوڑیوس۔ وت ایسے کھوہ وچوں، ایسے گنگے اجڑے اندر وچوں بہادر تے بیگم دی واج نواں چانن بن ابھری۔ نویں چانن دی دتی سوجھ اتنی ای ڈھیر آہی:-

”ہا۔ اسیں سمجھنے آں اسیں اکھیاں والے آں ساڈے جیہاتے انھا کوئی ہے وی نہیں۔“ پر ایس مکاء توں مگروی لکھت دی اک ودھرو دھی لبھدی اے ایسہ کھیدکار دا بیان اے:

”کیاں ورھیاں دے بعد چودھری مولا بخش دی خواہش پوری ہوئی۔ اوہنوں دل دیاں اکھیاں لبھ ہیاں تے اوہنے بیگم تے بہادر نوں پھیراک واری اپنی اکھیں تکیا۔ ایس طرح دے نال بیگم دی پیشین گوئی پوری ہوئی تے بیگم تے بہادر دے عشق دی روایت مشہور ہو گئی۔ اودوں دادو دا کھوہ اک زیارت بن گئی تے بہن بیگم دا کھوہ اکھواندا اے۔ سُنیندا اے اوہدا پانی انت دا مٹھا اے تے اوہدے وچوں ہر ویلے پھلاں دی خشبو آوندی رہندی اے۔ تے جیہڑا اکھیاں دے روگ والا اوس پانی نال اکھیاں دھو دے اوہدیاں اکھیاں مڑ چنگیاں ہو جاندیاں نیں۔ آہندے نیں اوتھے کواریاں کڑیاں زنجیری والے چاقو دے چڑھاوے چڑھاندیاں نیں تے اوہناں دیاں سبھ مراداں پوریاں ہو جاندیاں نیں۔ بیگم دے کھوہ تے ۱۹ نماں دے درختاں دا جھنڈا اے۔ تے اوہناں دے بیٹھاں نیسھن والے تھڑے بنے ہوئے نیں تے سُنیا اے سال وچ اک دن آوندا اے جدوں ادھی رات ویلے بیگم تے بہادر آوندے نیں تے اک نم دے تھلے تھڑے اُتے بہرے کے اپنا ماہیا گاوندے نیں۔ بعضیاں قسمت والیاں نے اوہناں دا ماہیا اپنے کنیں سُنیا اے۔ جے تہاڈے وچوں کے نوں اکھیاں دا روگ ہو دے تے اوہ بیگم دے کھوہ دے پانی نال اپنیاں اکھیاں دا چا علاج کرے۔“

اتھے جیہڑا کھوہ اے اوہ بیگم تے بہادر داماں جو الٹا کھوہ نہیں چودھری مولا بخش دی کھٹی کھس کھڑنا کھوہ نہیں۔ ایسہ اک کھلوتا کھوہ اے۔ جدوں رماں دے کھوہ کھید وچوں نکل کے بیان وچ آجاون تاں اوہ کھلو جاندا ہے نیں۔ آپا و نجاون دے ہتھ پیرو ڈھاون دے، پنھیاں لکڑ دے کھوہ نہیں رہندے زیارتاں دے کھوہ بن جاندا ہے نیں۔ جتھے گنے ہوئے رکھ نیں تے رُکھاں تھلے بہن لئی تھڑے بنے ہوئے نیں۔

زیارتاں دے کھوہ لوک نوں آپنے دوالے تھڑیاں اتے سکھالی بہنی بہال کے تھڑے
 بٹاون والیاں داکم سار دے نیں۔ زنجیری والے چاقو دھرو دا راہ نہیں مرندے
 چڑھاویاں دا ڈھیر بن جان دے نیں۔ بیگم تے بہادر دا ماہیا کیساں دا گاؤن بن ویندا
 اے جیہنوں قسمت والے یاں ناویں والے ویل دے کے سُن سکدے نیں۔ بیگم تے
 بہادر دے روح سرخرو نیں جو اوہناں دی کیتی کہانی بن رُری اے تے سرکاری ریڈیو
 راہیں پنڈ و پنڈ اوہناں داناں پیا وجد اے۔